

เนตติปกรณ์

(บาลี-ไทย)

NETTIPAKARANAM

(PĀLI-THAI)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เป็นที่ระลึกในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

นางรำภา เจริญสุข

สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณทำเองถิ่น
จาระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย

ISBN 974-8288-72-2

พระบรมราชาโชวาท

“ฉันขออุทิศถวาย ขอให้ทำต่อไปอย่าหยุดเสีย
ฉันสัพพัญญูสงฆานันท์ร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม ให้ทำต่อไป
เป็นการช่วยให้ตนเข้าถึงธรรม

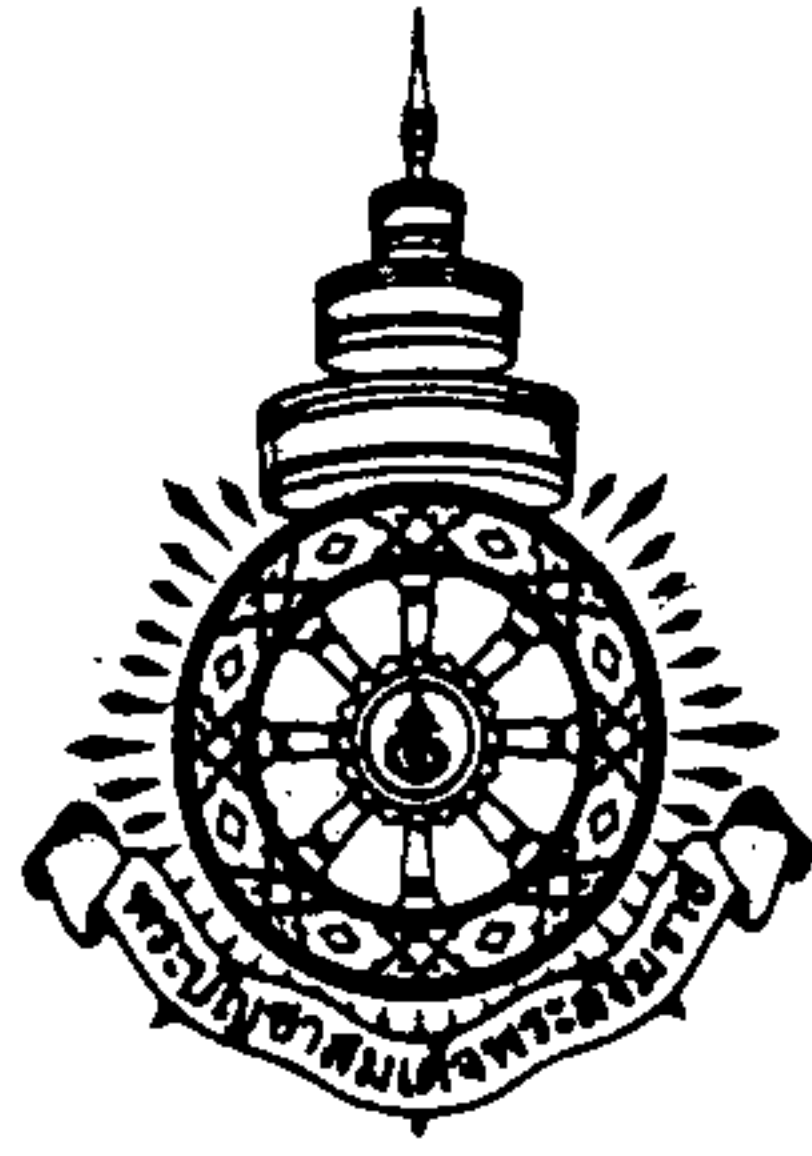
การแปลคำขาสีมาเป็นคำไทยนั้น ก็หวัง
ใจของชนชั้น อย่านำให้ขัดแย้งกันเกินไปจนขาด เพราะ
ถ้าขัดแย้งกันแล้ว จะทำให้เกิดความสงสัยยากแก่
นักศึกษาคำต่อไปภายหลัง ที่ใดสงสัยว่าจะแปลให้เข้าใจ
ไม่ได้แก้แค้นแข็ง ก็ควรตีคำอธิบายกำกับไว้ด้วย”

(พระบรมราชาโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
พระราชทานแก่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ญาณโมทยมหาเถระ
และคณะกรรมการของสมาคมศูนย์ค้ำค้ำทางพระพุทธศาสนา ในโอกาสเข้าเฝ้า
น้อมเกล้าฯ ถวายพระคัมภีร์แปลเป็นภาษาไทยฉบับแรก เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๐๖)

เนื่องในวโรกาสที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ
๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

นางรำภา เจริญสุข
มีจิตศรัทธาพิมพ์
พระคัมภีร์เนตติปกรณ์ บาลี - ไทย
ฉบับภูมิพโลภิกขุ
เพื่อเฉลิมพระเกียรติ

ที่ ๒/๒๕๒๗

เรื่อง การจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับภูมิพโลภิกขุ

อาศัยพระบัญชา ที่ ๑/๒๕๒๗ เรื่องการตรวจชำระพระไตรปิฎก ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗ เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก จะเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบนักษัตร ใน พ.ศ.๒๕๓๐ นั้น และโดยที่มูลนิธิภูมิพโลภิกขุเพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ได้จัดทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและได้รับการอุดหนุน โดยงบประมาณแผ่นดินอยู่แล้ว

จึงให้มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ส่งเสริมงานการตรวจชำระพระไตรปิฎกโดยพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อเอื้ออำนวยในการประสานประโยชน์ โดยจัดทำพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ชั้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ปกรณ์วิเศษ สัททาวีสถ ฉบับภูมิพโลภิกขุ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นพระมหาธรรมราชาธิราช ให้เป็นที่ปรากฏตามโบราณราชประเพณีสืบไปชั่วกาลนาน.

สั่ง ณ วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗

(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เพชรรัตนราชสุคนธ์

ประธานกรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ นับเป็นโอกาสจิตสมัยมงคลวิเศษที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อม ทั้งสองพระองค์ ทรงมีพระราชกฤษฎีกาเป็นที่ยกย่องแก่สมณพราหมณาจารย์ ทั้งปวงและพสกนิกรทวยราษฎร์ โดยที่พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติ พระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นหลักชัยของบ้านเมือง จนทุกวันนี้ ทั้งนี้สำเร็จด้วยพระบารมีธรรม พระคุณธรรมที่ทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ จึงจัดสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อันเป็นผลงานของมูลนิธิฯ ตีพิมพ์ขึ้นถวาย ๖๑ พระคัมภีร์ เพื่อเป็นการสนองพระเดชพระคุณและเป็นอนุสรณ์ยัตถุธรรมบรรณาการ เนื่องในโอกาสพิเศษครั้งนี้

เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงแต่งตั้งคณะกรรมการ อำนวยการ และคณะเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานสร้างพระคัมภีร์ เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. จอมพลประภาส จารุเสถียร
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์หญิงรสลิน คัคณางค์
๔. ท่านผู้หญิงอรุณ กิตติยากร ณ อยุธยา
๕. ท่านผู้หญิงชนัตถ์ ปิยะอุย
๖. คุณหญิงจวบ จิรโรจน์
๗. พลเอกประพัทธ์ กวานนท์
๘. คุณหญิงสัตยวดี กวานนท์
๙. อธิบดีกรมการศาสนา
๑๐. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
๑๑. คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร
๑๒. คุณหญิงวัลลีย์ วีระปรีย
๑๓. คุณหญิงเฟื่อง ชลิตอาภรณ์
๑๔. คุณหญิงสมนึก เปรมวัฒนะ
๑๕. คุณหญิงสงวนศรี จันทรางศุ
๑๖. คุณหญิงวรรณิ วิทยะสิรินันท์
๑๗. คุณหญิงสุภัทรา ตันติพิพัฒน์พงศ์
๑๘. นางพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
๑๙. นางประภา จัยวัฒน์
๒๐. นางอวยพร ปัตตพงศ์
๒๑. นางอุษา จารุคุล

๒๒. นางยุพนา ธรรมโกวิท
 ๒๓. นางประไพ อมาตยกุล
 ๒๔. นางประสพศรี ประเสริฐสม
 ๒๕. นางลำยอง หารินสุต
 ๒๖. นางประกอบเกียรติ ชาญเลขา
 ๒๗. ศาสตราจารย์พัฒน์ สุจินดา
 ๒๘. รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุษยกุล
 ๒๙. รองศาสตราจารย์ศรีกาญจน์ สุจินดา
 ๓๐. นายชุมศักดิ์ เตชะเสน
 ๓๑. นางประณัฐ เตชะเสน
 ๓๒. นางสมจิตต์ สิทธิไชย
 ๓๓. นางเสริมศรี เอกชัย
 ๓๔. นางสุกัญญา คุจศรีวัชร
 ๓๕. นางสาวบุญรักษ์ นาครัตน์
 ๓๖. นางสาววิไลลักษณ์ จารุคุณ
 ๓๗. นางสาวบุญนาค ศตะภูริ
 ๓๘. นางสุจิตรา (จิราธิวัฒน์) มงคลกิติ
 ๓๙. นายปราโมทย์ สัจฉกร
 ๔๐. นายพุทธศรี กุวานนท์
 ๔๑. นายระพีพันธ์ จารุคุณ
 ๔๒. นายมณีพันธุ์ จารุคุณ กรรมการและเลขานุการ
 ๔๓. นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะผู้อำนวยการจัดสร้างพระคัมภีร์ ฉบับภูมิพลโลกขุ

๑. นายมณีพันธุ์ จารุคุล	ผู้อำนวยการ
๒. นางอุษา จารุคุล	รองผู้อำนวยการ
๓. นายสิริ เพ็ชรไชย	หัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการประจำ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย	ป.ธ.๕
๒. พระมหาเฉลียว เปสโร	ป.ธ.๕
๓. นายสุวรรณ จินต์ประชา	ป.ธ.๕
๔. นายสังคม ศรีราช	ป.ธ.๕
๕. นายทวี ศรีทองอินทร์	ป.ธ.๕
๖. พ.อ.คง แจ้งไพล	ป.ธ.๕
๗. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง	บ.ศ.๕
๘. นายบุญมา จิตจรัส	ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๙. นายภิญโญ ล่องสกุล	ป.ธ.๘, ปริญญาโท
๑๐. นายทองดี พันโน	ป.ธ.๘
๑๑. นางศิริรัตน์ ค้างสน	บ.ศ.๘
๑๒. พระมหาอภัย อุปปติสโส	ป.ธ.๗
๑๓. นายบรรจบ พุกพญา	ป.ธ.๗
๑๔. อุบาสิกาจรรยา บัวสุวรรณ	ป.ธ.๖
๑๕. นางสาวนันทนา เพ็ชรไทย	ศศ.บ.(โบราณคดี)

๑๖. อุบาสิกาพรทิพย์ ศูนย์จันทร์	นักปริวรรตอักษร
๑๗. อุบาสิกาพรม เกิดเกษม	นักปริวรรตอักษร
๑๘. อุบาสิกานุญเกื้อ ไพโรจน์	นักปริวรรตอักษร

คณะนักวิชาการพิเศษ

๑. นายไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	สถ.บ.(จุฬา)
๒. น.อ.สุรจิต สงสกุล ร.น.	ป.ธ.๘, Ph.D.
๓. น.อ.ทองย้อย แสงสินชัย ร.น.	ป.ธ.๕
๔. น.ท.วินัย ตะเกापงษ์ ร.น.	ป.ธ.๕, Ph.D.
๕. น.ค.สารี อินสอน ร.น.	ป.ธ.๕
๖. นายพิสิฐ เจริญสุข	ป.ธ.๕, อ.ม.(จุฬา)

คณะเจ้าหน้าที่ธุรการ

๑. นางถาวร ศรีปราสาท
๒. นางสาวพวงเงิน อูชชิน
๓. นายพัฒน์ ประกอบบุญ
๔. ร.อ.เกษม กระจกกทอง
๕. นางพิกุล บำรุงผล
๖. นางสุภา วรรณพงษ์
๗. นางจิตตรา อมะรักษ์

(๑๔)

๘. นางทิพย์วดี ภู่งทอง
๙. นางปนัดดา เอี่ยมวุฒิ
๑๐. นายเฉลิมชัย ทองมี
๑๑. นางชนก อภัยเสวตร์
๑๒. นางรัตยา บัวยังตุม
๑๓. นายขรรยง แวงคำ
๑๔. นายทองสุข ทูมนาหาด
๑๕. นางสาวจิรัญญา เว้นบาป
๑๖. นางชลอ วรรณจันทร์

ขอจนถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ในธรรมของสมเด็จพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเป็นนิตย์ เทอญ.

หมายเหตุ : การแต่งตั้งกรรมการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ ในพระบัญชา
เป็นการแต่งตั้งโดยตำแหน่ง.

โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระตำมจารีทางพระพุทธรูปศาสนาเป็นภาษาไทย

ด้วยศวามสนับสนุนของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม

และ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

(๑๖)

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : ๒๕๕๔

Second published : 2011

ISBN 974-8288-72-2

สงวนลิขสิทธิ์

ในการคัดลอก แปร และดัดแปลง

ไม่ว่าบางส่วนหรือทั้งหมด

All rights reserved

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ในบริเวณวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

Printed in Thailand

At The Bhūmibalo Bhikkhu Foundation Press,

Wat Srakesa, Bangkok.

นิทานกถา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตลอด ๔๕ พระวัสสา คำสอนของพระองค์ที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม ในบรรดาพระสัทธรรมทั้งสาม พระปริยัติสัทธรรม มีความสำคัญมาก เมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบไค พระปฏิบัติสัทธรรมและ พระปฏิเวธสัทธรรม ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้ว พระปฏิบัติสัทธรรมและพระปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระปริยัติสัทธรรมจึงเป็นมูลรากของพระศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายมีพระมหากัสสปเถระ เป็นต้น ได้ยกเอาคำสั่งสอนอันเป็นพระพุทธรวณะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรก ด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ชาวโลก โดยจัดหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และ พระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปาฬิหรือ พระบาลี

พุทธบริษัทผู้หวังความตั้งมั่นยั่งยืนแห่งพระสัทธรรม จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกหรือพระบาลีนี้ให้รู้ซึ่ง ทั้งบทพยัญชนะและอรรถะ จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้องตรงตามพระพุทธรวณะ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนในด้านพระปริยัติสัทธรรมนี้สืบมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมชีพอยู่ จัดเป็นฐานะในพระศาสนาอย่างหนึ่งเรียกว่า คันถฐานะ คู่กับ วิปีสสนาฐานะ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติอันเป็นส่วนแห่งพระปฏิบัติสัทธรรม การศึกษานั้นย่อมมีครูบาอาจารย์สั่งสอน และบันทึกคำสอนตลอดทั้งมติวินิจฉัย โดยท่านผู้รู้พระพุทธรวณะเรียกว่า พระอรรถกถาจารย์ตามความหมายที่แท้จริงนั้น พระอรรถกถาจารย์ หมายถึง พระอรหันต์ผู้เป็นสังคีติกาจารย์ในครั้งแรก มีพระมหากัสสป พระอุบาลีและพระอานนท์ เป็นต้น เมื่อได้มีการสั่งสอนและการบันทึกคำสอนไว้ พระสงฆ์สาวกก็ได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ ๆ กันมา คัมภีร์ดังกล่าวนี้เรียกว่า อรรถกถา มีการบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ภาษาเดียวกับที่ใช้

บันทึกพระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาได้เคลื่อนจากชมพูทวีปมาตั้งมั่นอยู่ใน
 ลังกาทวีปแล้ว ได้มีการสั่งสอนและบันทึกไว้ด้วยภาษาสิงหพันธันเป็นภาษาของชาวเกาะ
 สำนักที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับพระคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ ได้แก่ สำนักมหาวิหาร ใน
 ลังกาทวีป การที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวในอรรถกถา กุลบุตรจำต้องศึกษาภาษา
 สิงหพันธัน ซึ่งเป็นการยากลำบากแก่กุลบุตรผู้ใคร่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คำอธิบาย
 ธิบายพระพุทธวจนะจึงไม่แพร่หลายกว้างขวางเท่าที่ควร อาศัยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช
 ล่วงได้เก้าร้อยปีเศษ พระเถระทั้งหลาย มีพระพุทธโฆษะ พระพุทธทศตะ และ
 พระธัมมปาละ เป็นต้น จึงได้แปลอรรถกถาภาษาสิงหพันธันเป็นภาษาบาลีอันเป็นต้นตติภาษา
 จึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเป็นประโยชน์เกื้อกูลไปทั่วโลก

ต่อมา ได้มีการแต่งอธิบายความในอรรถกถาเป็นคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจ
 พระพุทธวจนะชัดเจนยิ่งขึ้น เรียกว่า ฎีกา มีทั้งคัมภีร์ฎีกาเดิมเรียกว่า มุลฎีกา และคำ
 อธิบายฎีกาเดิมต่อมาอีกเรียกว่า อนุฎีกา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ไขข้อความที่เป็นเงื่อนงำ
 ข้อขอดที่ชวนสงสัยให้หายสงสัยเรียกว่า คัมภีร์อุบต อื่นๆ อีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีคู่มือเป็น
 หนังสือประกอบในการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ บอกสัมพันธภาพ บอกความหมายของศัพท์
 แสดงไวยากรณ์แยกแยะให้เข้าใจเชิงศัพท์อีกชั้นหนึ่งเรียกว่า อรรถโยชนา คัมภีร์เหล่านี้
 ล้วนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และทั้ง
 เป็นคู่มือในการแปลให้ถูกต้องอีกด้วย คัมภีร์ดังกล่าวเหล่านี้แต่งรับกันเป็นสายตรงบ้าง
 เป็นปรกณพิเศษ แต่งเป็นเรื่องเฉพาะ เช่น พระคัมภีร์วิสุทฺธิมรรคหรืออภิธรรมมัตถ-
 ลังคหะ เป็นต้นบ้าง ซึ่งจัดอยู่ในชั้นอรรถกถา แล้วยังมีคัมภีร์แก้ต่อมาเรียกว่า ฎีกา เช่น
 มหาฎีกาชื่อปรมัตถมัชฺฐุสา แก่พระคัมภีร์วิสุทฺธิมรรค และคัมภีร์ชื่ออภิธรรมมัตถ-
 วิภาวินี แก่ปรกณอภิธรรมมัตถลังคหะ เป็นต้น

ภาษาบาลี เป็นต้นตติภาษา คือ ภาษาที่มีแบบแผน เป็นมูลภาษา คือ
 ภาษาที่เป็นต้นเดิม เป็นภาษาที่รองรับพระพุทธวจนะซึ่งเรียกว่าพระบาลี และเป็น
 ภาษาที่ใช้อธิบายพระพุทธวจนะอื่น ๆ อีกด้วย นักปราชญ์ได้แต่งไวยากรณ์ของภาษา
 บาลีไว้เป็นหลักฐาน เพื่อให้ศึกษารู้ความหมายของคำนั้น ๆ ได้ถูกต้องถ่องแท้
 ถ้าขาดความเข้าใจหลักภาษาอันเป็นนิรุกติศาสตร์เสียแล้ว ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิด
 ลุ่มหลงในอักษรและบทต่าง ๆ ได้ ดังนั้น กุลบุตรผู้ใคร่ศึกษาจำต้องศึกษาให้รู้

ไวยากรณ์ของภาษาบาลีอย่างแจ่มชัด จึงจะเข้าใจพระพุทธวจนะได้ถูกต้อง คัมภีร์ไวยากรณ์เหล่านี้ เรียกว่า สัททวิเสส บ้าง สัททศาสตร์ บ้าง นิรุตติศาสตร์ บ้าง

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย ก็ได้แพร่มาพร้อมกับคัมภีร์ต่าง ๆ มีพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา ปกรณ์พิเศษ และสัททวิเสสเหล่านี้เป็นต้น และได้จารไว้ด้วยอักษรขอมในโบราณ ผู้ศึกษาภาษาบาลีจึงต้องเรียนอักษรขอมก่อน แล้วจึงศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ทำความเข้าใจพระพุทธวจนะ ทรงจำไว้ และเทศนาสั่งสอนต่อ ๆ กันมา ทุกยุคทุกสมัยจนถึงยุครัตนโกสินทร์นี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงมีพระราชปรารภอาราธนาพระสงฆ์เถรวาท รับการชำระปริวรรตอักษรขอมที่บันทึกพระไตรปิฎกภาษาบาลีออกเป็นอักษรไทยแล้วตีพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยนี้เผยแพร่ไปในวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดทั้งในและต่างประเทศ เป็นการเฉลิมพระเกียรติยศ พระราชกฤษฎีกาบริหาร ที่ทรงเป็นธรรมิกราชาธิราชในโลก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้ทรงอุปถัมภ์สร้างคัมภีร์อรรถกถาจากอักษรขอมภาษาบาลีมาเป็นอักษรไทยภาษาบาลีนี้ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ต่างทรงมีพระศรัทธาประสาทะ โดยเสด็จพระราชกุศล จัดพิมพ์สร้างไว้ในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่ปรากฏในโลก เป็นคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง กาลต่อมาการทำพระคัมภีร์อักษรขอมเป็นอักษรไทยได้หยุดชะงักไปชั่วระยะหนึ่งประมาณ ๕๐ ปีเศษ ทำให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่ในอักษรขอมต้องชะงักกันไป ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร

ด้วยเหตุนี้ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชดำยาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน โดยได้รับพระบรมราชานุญาตเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ จึงได้ทำโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทยเสนอคณะสงฆ์ผ่านกรมการศาสนา ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๑/๒๕๑๖ และได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาล โดยให้เงินอุดหนุนเป็นรายปีผ่านกรมการศาสนา ให้ดำเนินการตามโครงการนี้ เพื่อให้พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาภาษาบาลีได้รับ

(๒๐)

การชำระให้ถูกต้องเสียชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทย ตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติงาน

การปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทยก็ดี การชำระพระคัมภีร์ภาษาบาลีให้ถูกต้องก็ดี จำเป็นต้องสอบทานกับคัมภีร์อื่น และฉบับต่างประเทศเท่าที่จะหาได้ ต้องอาศัยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในภาษาบาลีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และจำต้องฝึกฝนบัณฑิตให้สืบต่องาน เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำงานให้ต่อเนื่องกันไปโดยไม่ขาดสาย งานพระคัมภีร์จึงจะสมบูรณ์และถูกต้อง เมื่อต้นฉบับภาษาบาลีถูกต้อง การแปลสู่ภาษาไทยก็ถูกต้อง

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ นอกจากได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการให้เงินงบประมาณแผ่นดินอุดหนุนโครงการแล้ว ยังได้รับปัจจัยบริจาคจากเจ้านายและผู้มีจิตศรัทธาสร้างพระคัมภีร์เป็นพุทธบูชา และอุทิศให้แก่ปัจเจกบุคคลเป็นรายยกตั้งได้ประกาศพระนามและนามในทุกหน้าพระคัมภีร์ เพื่อให้ท่านผู้พบเห็นได้อนุโมทนากุศลนั้น ๆ ด้วย

สำหรับ พระคัมภีร์เนตติปกรณ์ บาลี - ไทย นี้ นางรำภา เจริญสุข ได้มีจิตศรัทธา สร้างเป็นที่ระลึกในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ ขออนุโมทนากุศลไว้ ณ ที่นี้

ขออำนาจแห่งมหากุศลอันบังเกิดจากการบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ ได้โปรดบันดาลให้ นางรำภา เจริญสุข จงประสบความสุข ความเจริญ มีความเกษมสันต์ ยินดียิ่งในธรรมตลอดไปทุกเมื่อ เทอญ.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

เพื่อการค้นคว้าและเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา

คำปฏิญญา

ในการจัดสร้างพระคัมภีร์ ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย นั้น มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุได้มีจุดประสงค์ที่จะสร้างพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาบาลี คือ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ อรรถโยชนา ปกรณ์พิเศษ และสัตททวิเสส ที่ยังไม่เคยมีปรากฏในอักษรไทย ให้มีเป็นฉบับอักษรไทยขึ้น และชำระสอบทานพระคัมภีร์ภาษาบาลีที่มีในอักษรไทยแล้ว แต่ยังคงคลาดเคลื่อนให้ถูกต้องบริสุทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ขั้นตอนในการทำงานนี้ เบื้องต้นต้องชำระอักษรและบทพยัญชนะในคัมภีร์นั้น ๆ ให้เป็นที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์ดั้งเดิมก่อน แล้วจึงแปลสู่ภาษาไทย และภาษาอื่นในภายหลัง ในเบื้องต้นนี้ การตีพิมพ์พระคัมภีร์ต่าง ๆ มูลนิธิ ฯ จะจัดทำเป็นขั้นตอน ๔ ประการ คือ

๑. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีที่ได้ชำระถูกต้องแล้วเป็นอันดับแรก เพราะเป็นงานที่ทำสำเร็จก่อน และเพราะพระคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ถือเป็นการศึกษาและอ้างอิง การศึกษาภาษาบาลี พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทถือเป็นหลักในการศึกษาพระศาสนา พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แพร่ไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมกับพระคัมภีร์ภาษาบาลี ภาษาบาลีเป็นสื่อให้เกิดความเข้าใจพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา

๒. พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิม พร้อมด้วยคำแปลลงในหน้าเดียวกัน โดยแยกเป็นสองคอลัมน์เป็นสองพากย์ซ้ายขวา เป็นสองภาษา บาลี-ไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่พระสงฆ์เมื่อนำไปแสดงพระธรรมเทศนา ที่จะอ้างอิงภาษาบาลีพร้อมกับคำแปล และจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีเมื่อไม่เข้าใจคำแปล ก็จะนำพากย์ภาษาบาลีไปสอบถามท่านผู้รู้ให้อธิบายได้ทันที

(๒๒)

๓. พิมพ์พระคัมภีร์ฉบับแปลเป็นภาษาไทย

๔. พิมพ์พระคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเป็นภาษาไทยอย่างง่าย สำหรับชาวบ้านทั่วไป เพื่อให้คนไทยได้เข้าใจพระธรรมถูกต้อง ทั้งนี้ เป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ที่จะให้คน "เข้าถึงธรรม"

มูลนิธิ ฯ จะทำคัมภีร์ใดในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับกาลเทศะ และความเหมาะสมในการที่จะเผยแผ่พระคัมภีร์นั้น ๆ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ การพิมพ์ พระคัมภีร์เนติปกรณ์ บาลี-ไทย นี้ เป็นการพิมพ์ฉบับชำระทั้งภาษาบาลี และคำแปลเป็นภาษาไทยลงคู่ในหน้าเดียวกัน ตามคำปฏิญญาข้อที่ ๒ ข้างต้น เพื่อเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ขออานิสงส์แห่งการสร้างพระคัมภีร์ที่ได้ตีพิมพ์ไปแล้วนี้ จงเป็นผล-ปัจจัยให้สรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าได้พบเห็นแต่ความเจริญ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข ได้คัมภีร์พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกกันเทอญ.

(นายมานีพันธ์ จารุคุล)

ผู้อำนวยการ โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษร โบราณท้องถิ่นฯ

กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกิคุ

แนะนำ

พระคัมภีร์เนตติปกรณ์

ข้าพเจ้าขอแนะนำพระคัมภีร์เนตติปกรณ์ ซึ่งเป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา อันเป็นผลงานของพระมหากัจจายนเถระพระสาวกองค์สำคัญของพระพุทธเจ้า ซึ่งได้รจนาขึ้นในครั้งพุทธกาล พระมหาเถระเห็นความสำคัญ จึงได้จัดพระคัมภีร์นี้เข้าไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่มที่ ๑๐ คู่กันกับเปฏโปกเทศในการสังคายนาครั้งที่ ๖ ณ สหภาพพม่า ส่วนฉบับของไทยเรานั้น จารึกไว้ในใบลานเป็นอักษรขอม เพิ่งจะได้มีการปริวรรตเป็นอักษรไทยภาษาบาลี ชำระและพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในโอกาสนี้

เบื้องต้น จะขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับชื่อของปกรณ์นี้ก่อน คำว่า เนตติ นี้ มาจาก นิ ธาตุติ ปัจจัย ตามศัพท์แปลว่า “นำไป” ที่ว่านำไปนั้น หมายความว่า นำเวไนยสัตว์ไปสู่อริยธรรม อีกนัยหนึ่ง “เนตติ” แปลว่า เป็นเหตุนำไป อธิบายว่า เนตติปกรณ์นี้ เป็นเหตุที่จะทำให้บรรดาพระธรรมกถึก คือ นักเทศน์ นำเวไนยสัตว์ทั้งหลายไปให้ถึงทัสสนมรรค คือ โสดาปัตติมรรค อีกนัยหนึ่ง “เนตติ” หมายความว่า เป็นปกรณ์ที่นำไป คือ เป็นฐานที่ตั้งให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายถึงพระนิพพาน อธิบายว่า ถ้าหากมิได้อาศัยคำแนะนำของเนตติปกรณ์นี้ ความเข้าใจอรรถแห่งพระสูตรที่ถูกต้องก็จะไม่มี เพราะว่าการสังวรรณนา (อธิบาย) อรรถแห่งพระสูตรทั้งหมดต้องอาศัยคำแนะนำแห่งเนตติปกรณ์ และเนตติปกรณ์นี้ก็เกิดจากพระสูตร และพระสูตรก็เกิดจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความหมายดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้านำมาจากอรรถกถาแห่งเนตติปกรณ์ รวมความว่า เนตติปกรณ์ เป็นคำอธิบายนวังคสัตถุศาสน์ เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า เนตติปกรณ์นี้เป็นพระคัมภีร์อรรถกถาครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ซึ่งในตอนท้ายแห่งคัมภีร์เนตติปกรณ์นี้ ยังได้กล่าวว่า เนตติปกรณ์นี้พระมหากัจจายนะได้ภายิตไว้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนา และได้ร้อยกรอง

(๒๔)

ไว้ในมูลสังคีติ แต่เป็นการนำประหลาดใจที่ในพระไตรปิฎกทั้งหลาย มิได้จัดเนตติปกรณ์ไว้ในหมวดแห่งพระสูตรตันตปิฎก ทั้ง ๆ ที่หนังสือชั้นอรรถกถา เช่น ปปัญจสุทนี^๑ อรรถกถามูลปิณณาสกั มัชฌิมนิกาย พระพุทธโฆษาจารย์ รจนา และสัทธัมมปกาสินี^๒ อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค ขุททกนิกาย พระมหานามเถระ รจนา ได้อ้างถึงข้อความในเนตติปกรณ์นี้^๓ และเนตติปกรณ์นี้ก็มีอรรถกถาชื่อว่า เนตติอรรถกถา ซึ่งพระธรรมपालเถระแห่งสำนักพัทธจิตต์ อยู่ทางอินเดียตอนใต้ ได้แต่งไว้ พระธรรมपालเถระ เป็นพระอรรถกถาจารย์รุ่นเดียวกับพระพุทธโฆษาจารย์ พระธรรมपालเถระองค์นี้แหละได้แต่งคัมภีร์มหาฎีกาแห่งวิสุทธีมรรค ชื่อว่า ปรมัตถ-มัชฌุสา คัมภีร์เนตติปกรณ์ยังมีคัมภีร์บริวารต่อลงมา เรียกว่า เนตติฎีกา ซึ่งแต่งโดยพระธรรมपालเถระ ชื่อเดียวกันกับพระธรรมपालเถระองค์ก่อน แต่พระธรรมपालเถระองค์หลังนี้ เป็นศิษย์ของพระอานันทาจารย์ ผู้แต่งมูลฎีกาแห่งพระอภิธรรม และท่านผู้นี้เป็นผู้แต่งอนุฎีกา อธิบายความแห่งมูลฎีกาด้วย ต่อมา ก็ยังมีคัมภีร์อธิบายเนตติปกรณ์ในชั้นหลัง ชื่อว่า เนตติวิภาวิณี เป็นอรรถกถารุ่นใหม่ ซึ่งแต่งโดยพระสัทธรรมपालมหาธรรมราชาครู ชาวพม่า แต่งเป็นสังวรรณนา (คำอธิบาย) แห่งเนตติปกรณ์อีกคัมภีร์หนึ่ง ในคัมภีร์ศาสนวังสะยังได้กล่าวว่า สังฆราชแห่งพม่าองค์หนึ่งชื่อว่า ญาณากิวังสะ เป็นผู้แต่งคัมภีร์ชื่อว่า เปฎกालังการะ อภินวฎีกาแห่งเนตติปกรณ์นี้ด้วย ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่แน่ใจว่า จะเป็นคัมภีร์เดียวกันกับเนตติวิภาวิณีหรือไม่ ซึ่งจะต้องศึกษาต่อไป

อย่างไรก็ดี เนตติปกรณ์นี้ได้แต่งมาในรุ่นราวคราวเดียวกับเปฎโกปเทศปกรณ์ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว คัมภีร์เปฎโกปเทศปกรณ์ แต่งก่อน เนตติปกรณ์แต่งภายหลัง มีข้อความหลายแห่งซ้ำ ๆ กัน ซึ่งแสดงว่า เป็นคัมภีร์ที่ได้เรียบเรียงเพื่ออธิบายความพระพุทธรวณะในครั้งพุทธกาลทั้งสิ้น

^๑ ปปัญจสุทนี ๑/๔๒.

^๒ สัทธัมมปกาสินี ๑/๓๓.

^๓ เนตติปกรณ์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ หน้า ๖ ข้อความว่า

วุดตมहि เอกธมเม

เซ ธมมา เอกลกขณา เกจิ

วุดตา ภวนติ สพุเพ

โส ฮาโร ลกขโณ นาม.

การกำหนดอายุของคัมภีร์นี้ อ่านได้จากคำปรารภของพระธรรมปาตเถระ ในเนตติอรรถกถา บอกไว้ชัดว่า เป็นงานของพระมหากัจจายนเถระ ผู้ได้อภิญญา ๖ ผู้ได้วสี (ความชำนาญ) แดกฉานในปฏิสัมภิตา พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะในการอธิบายความย่อให้พิสดารได้ นี่เป็นข้อความที่ท่านได้กล่าวไว้ ๑,๕๐๐ ปีกว่ามาแล้ว แต่ฝรั่งเขาสันนิษฐานว่า ไม่ใช่พระมหากัจจายนะที่เป็นพระมหาสาวกสำคัญองค์นั้น เป็นผู้แต่ง หากแต่เป็นพระมหากัจจายนะองค์ต่อ ๆ มาแต่งขึ้น แต่ยอมรับว่าพระคัมภีร์นี้ได้เกิดมีขึ้น เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษ คือประมาณเกือบ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยอ้างเหตุผลเทียบเคียงกับคัมภีร์สันสกฤต เช่น มหาเวสตุ นี่เป็นความคิดของเขา

การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น ได้มีการรวบรวมคำสอนอันเป็นพุทธวจนะ มาแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่แล้ว งานในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นฐานะสำคัญ มี ๒ อย่าง คือ คัมภีร์ งานเกี่ยวกับพระคัมภีร์ และวิปัสสนาธุระ งานเกี่ยวกับการอบรมจิตใจ ภารกิจอันสำคัญในการสั่งสอนพระพุทธวจนะนี้ พระมหาสาวกองค์สำคัญ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ เช่น พระสารีบุตรเถระ และ พระมหากัจจายนเถระ ย่อมเป็นคณาจารย์บอกกล่าวสั่งสอน และอธิบายพระพุทธรวชนั้น ๆ แต่งงานการสอนพระปริยัติธรรมนั้น พระสารีบุตรท่านสอนตามแนวอย่างหนึ่ง โดยตั้งหลักอธิบายเป็นของท่าน อย่างคัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรค ให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อความธรรมะต่าง ๆ ในระดับสูง สำหรับงานศึกษาพระสัทธรรมอันเป็นพระสูตร และปรมัตถธรรมที่พระมหากัจจายนะได้รจนาไว้ นี้ เป็นงานเกี่ยวกับการวิจัย ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรวชนะแต่ละสูตร ๆ โดยวางหลักการเขียนที่นับว่าเป็นแบบฉบับที่ดีที่สุด มีสังคหواره การรวมความไว้ก่อนแล้ว มีวิงคาระ การจำแนกแจกแจงออกไป ซึ่งเริ่มต้นด้วยบทอุเทศ การตั้งหัวข้อ บทนิเทศ การขยายความ และปฏินิเทศ การทบทวนรายละเอียดในการศึกษาธรรม แยกแยะให้เห็นเนื้อหา ให้เกิดข้อคิดในประเด็นต่าง ๆ อย่างละเอียด ผู้ใคร่การศึกษาควรดูแลพิจารณาอย่างยิ่ง แต่การจะศึกษาคัมภีร์เนตติปกรณ์ให้เข้าใจแจ่มแจ้งได้นั้น จะต้องศึกษาเนตติอรรถกถา เนตติฎีกา และเนตติวิภาวินี พร้อม ๆ กันไปด้วย ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ

(๒๖)

วงการศึกษาระชนมชั้นสูง จะต้องใช้เป็นคู่มือในการศึกษาค้นคว้า มุลนิธิภูมิพลโลกิขุ
ได้สร้างพระคัมภีร์เหล่านี้ใกล้จะสำเร็จแล้ว

ประวัติผู้รจนานิตติปกรณ์

เนื่องจากคัมภีร์นิตติปกรณ์นี้ เป็นงานวรรณกรรมรุ่นเดียวกับปฏิโกปเทศ
ข้าพเจ้าได้เล่าประวัติของพระมหากัจจายนะ ผู้แต่ง ไว้ในคำแนะนำปฏิโกปเทศ
ส่วนหนึ่งแล้ว และจะขอนำเอาประวัตินั้น มากล่าวไว้ในที่นี้อีก

พระมหากัจจายนะเป็นบุตรพราหมณ์ปุโรหิต กัจจายนโคตร (เรียกว่า
มหากัจจายนะก็มี) เกิดในกรุงอุชเชนี เจริญวัยเรียนจบไตรเพทแล้ว ได้เป็นปุโรหิต
ของพระเจ้าจันตปัชโชตแทนบิดา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติตรัสรู้แล้ว พระเจ้า-
จันตปัชโชต มีพระประสงค์จะทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จยังกรุงอุชเชนี ได้ส่ง
กัจจายนปุโรหิตไปกราบทูลอาราธนา กัจจายนปุโรหิตจึงทูลขอลาบวชด้วย ทรง
อนุญาตกัจจายนปุโรหิตได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารอีก ๗ คน เมื่อ
ได้เฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ฟังธรรมได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยบริวาร กัจจายนปุโรหิต
พร้อมด้วยบริวารได้ทูลขออุปสมบท แล้วได้ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า เสด็จไป
กรุงอุชเชนี พระพุทธเจ้ากลับส่งพระมหากัจจายนะไปแทนพระองค์ พระมหา-
กัจจายนะได้ถวายบังคมลาไปพร้อมกับบริวารที่ได้อุปสมบท ๗ องค์ ไปประกาศ
พระพุทธศาสนาในกรุงอุชเชนี ให้พระเจ้าจันตปัชโชต และชาวเมืองเลื่อมใส แล้ว
จึงกลับไปยังสำนักพระบรมศาสดา พระมหากัจจายนะมีอายุยืนยาวต่อมา จน
ภายหลังพุทธปรินิพพาน

พระมหากัจจายนะ เป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็น
เอตทัคคะ เลิศในการอธิบายความแห่งคำที่กล่าวไว้โดยย่อให้พิสดาร ท่านได้เป็น
คณาจารย์สั่งสอนพุทธบริษัทให้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีภายิตที่ท่าน

แสดงไว้ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย คือ มรุษปิณฑิกสูตร^๑ ใน มูลปิณณาสกั อุตเทสวิภังคสูตร^๒ ในอุปริปิณณาสกั และมรุษสูตร^๓ ในมัชฌิม-
ปิณณาสกั

พระมหากัจจายนะนี้ ตามประวัติเล่าว่า เป็นผู้มึนรูปร่าง ผิวนเหมือนทอง จึงชื่อว่า กัจจายนะ หรือ กัจจายนะ ครั้งหนึ่งเดินทางไปเมืองโสเรยยะ มีบุตรเศรษฐี ในเมืองนั้นเห็นท่านเข้า เกิดความคิดวิปริตว่าพระเถระรูปนี้สวยจริง ควรเป็นภรรยาของเรา หรือขอให้ภรรยาของเรามีผิวพรรณเหมือนพระเถระรูปนี้ พอคิดเท่านั้น บุตรชายของเศรษฐีนั้นได้กลายเป็นเพศหญิงทันที ด้วยอำนาจของอกุศลจิต ภายหลังได้ขอมมา ท่านก็ได้กลับเพศเป็นชายตามเดิม แต่รูปปฏิมาของพระมหากัจจายนะ ปัจจุบันนี้ทำเป็นรูปพระท้องพลูย ศีรษะหลิม เรียกกันว่า พระสังกัจจายน์ เรื่องนี้มีผู้ใหญ่หลายท่านเล่าให้ฟังว่า เดิมพระมหากัจจายนะรูปร่างจริง แต่เพราะไปเกิดเหตุที่ชายเกิดคิดวิปริตเกี่ยวกับตัวท่าน ต้องกลายเป็นหญิงดังที่กล่าวมาแล้ว ท่านจึงอธิษฐานให้รูปร่างของท่านอ้วนท้องพลูย ศีรษะหลิมเสีย เพื่อจะมีให้เป็นบาปแก่คนอื่น ๆ ต่อไป ได้เล่ากันมาดังนี้ แต่ยังไม่เห็นหลักฐาน จริงเท็จอย่างไร ขอให้ เป็นเรื่องของท่านผู้เล่า พระมหากัจจายนะนี้ เป็นพระมหาสาวกผู้มีความสำคัญ ถ้าใครไปว่าร้ายหรือดูแคลนท่าน ก็จะได้รับอกุศลวิบาก มีเรื่องเล่าไว้ในปปัญจสุตฺถนิ อรรถกถาอุปริปิณณาสกั^๔ ว่า วันหนึ่ง วัสสการพราหมณ์เห็นพระมหากัจจายนะเถระ ลงมาจากภูเขาศิขณภูฏ จึงพูดว่า พระเถระรูปนี้เหมือนลิง พระผู้มีพระภาคได้ยินคำนั้น จึงตรัสว่า ถ้าวัสสการพราหมณ์ ขอมมาพระเถระก็จะเป็นการดี ถ้าไม่ยอมขอมมา ก็จะเป็นลิงหางยาวเหมือนโคอยู่ในเวฬุวันนี้ วัสสการพราหมณ์ได้ยินดังนั้น คิดว่า ถ้อยคำของพระสมณโคดมย่อมเป็นจริง ดังนั้นจึงคิดต่อไปว่า เมื่อเราเกิดเป็นลิงก็ ควรจะมีที่หากิน จึงให้ปลูถต้นไม้หลากหลายชนิดไว้ในเวฬุวัน ทำการอารักขาเป็นอย่างดี ต่อมา วัสสการพราหมณ์ได้ตายไปเกิดเป็นลิง เมื่อมีคนเรียกว่า วัสสการ ก็ได้มา ยืนอยู่ใกล้ เรื่องนี้แสดงไว้ในอรรถกถา ซึ่งแสดงผลของอริยุปวาท การว่าร้าย

^๑ ม. ม. ๑๒/๒๒๐.

^๒ ม. อ. ๑๔/๔๑๑.

^๓ ม. ม. ๑๓/๔๒๕.

^๔ ปปัญจสุตฺถนิ. ๓/๔๘๒.

(๒๘)

พระอริยะเป็นบาปให้เกิดโทษแก่ผู้ว่าร้ายจริง ๆ ปัจจุบันนี้เมื่อสร้างรูปพระสังกัจจายน์ จึงนิยมปั้นหรือหล่อแบบดังกล่าวมาแล้ว ถือกันว่าเป็นพระนำโชค และมีเคล็ดว่า หญิงที่ไม่มีบุตร อยากได้บุตร ให้ไปขอบุตรกับพระสังกัจจายน์ ดังนี้ เรื่องนี้แม้จะเป็นเรื่องนอกเรื่อง แต่ก็เกี่ยวข้องกับพระมหากัจจายนะ จึงนำมากล่าวไว้

อนึ่ง พระมหากัจจายนะนี้ โดยที่ท่านเป็นนักปราชญ์ทางอักษรศาสตร์ ด้วย จึงนับถือและเชื่อกันมาว่า ท่านได้รจนาไวยากรณ์บาลีที่สำคัญอีกคัมภีร์หนึ่ง ชื่อว่า กัจจายนพยากรณ์ ซึ่งนักเรียนภาษาบาลีแต่โบราณต้องเล่าเรียนสืบกันมา เรียกว่า มูลกัจจายน์

การสร้างเป็นอักษรไทยฉบับภูมิพลโลกขุ

มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ได้รับความกรุณาและอนุเคราะห์จาก สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ให้ยืมพระคัมภีร์เนตติปกรณ์ฉบับอักษรขอมมาปริวรรตเป็นอักษรไทย ตามจำนวนหนังสือเป็นคัมภีร์ไบบลาน ๗ ชุดด้วยกัน แต่เมื่อตรวจดูแล้วมีอยู่เพียง ๕ ชุด คือ ชุดที่ ๒ มี ๒๓ ลาน ๔๖ หน้าลาน ชุดที่ ๔ มี ๒๔ ลาน ๔๘ หน้าลาน ชุดที่ ๕ มี ๒๔ ลาน ๔๘ หน้าลาน ชุดที่ ๖ มี ๒๔ ลาน ๔๘ หน้าลาน ชุดที่ ๗ มี ๑๘ ลาน ๓๖ หน้าลาน ส่วนชุดที่ ๑ กับชุดที่ ๓ ยังหาไม่พบ มูลนิธิฯ ได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยเฉพาะไบบลานที่มีอยู่ แล้วได้มอบให้ พระมหาสนอง กลั้ววิหค ป.ธ.๘ เป็นผู้ตรวจชำระพร้อมกับนักวิชาการ โดยเทียบเคียงกับเนตติปกรณ์ฉบับฉัฐรังคีติ และฉบับอักษรโรมันของบาลีเทกซ์ สำหรับชุดที่ขาดไป คือ ชุดที่ ๑ กับชุดที่ ๓ นั้น ได้อาศัยฉบับอักษรพม่าและอักษรโรมันมาปริวรรตเป็นอักษรไทย และตรวจสอบชำระให้เป็นฉบับต่อเนื่องกันจนสำเร็จเป็น เนตติปกรณ์ อักษรไทย ฉบับภูมิพลโลกขุ อย่างสมบูรณ์ ซึ่งควรเป็นที่น่าอนุโมทนายินดีในผลงานครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการ

ปฏิสังขรณ์บูรณะพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ขาดไปให้บริบูรณ์ เท่ากับเป็นการ
ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมพระพุทธศาสนาในส่วนคัมภีร์ให้สมบูรณ์แบบ

งานสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีขึ้นเป็นอักษรไทยนี้
เป็นงานยากมากต้องใช้ผู้มีสติปัญญา ได้ศึกษาเล่าเรียนมาดีพอสมควร และได้ผ่าน
การทำงานประเภทคัมภีร์มาแล้ว สามารถใช้วิจารณญาณตัดสินความผิดถูกของอักษร
และข้อความที่รักษาสืบต่อ ๆ กันมา เพราะอายุของหนังสือเหล่านี้มิใช่ นับด้วยร้อยปี
หากนับเป็นพันปี ความวิปลาสคลาดเคลื่อนย่อมมีอยู่เป็นธรรมดาเพราะการคัดลอก
เพราะฉะนั้น เมื่อความสำคัญของคัมภีร์มีอยู่ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่ยัง
ขาดพระคัมภีร์นั้น จึงได้พยายามหีบยืมประเทศเพื่อนบ้านมาเป็นต้นฉบับ คัดลอก
หากฉบับที่ได้มาเป็นฉบับที่ดีสมบูรณ์ ก็นับว่าเป็นโชคดี หากไม่สมบูรณ์ก็ต้องมีการ
ตรวจสอบกับฉบับอื่น ๆ เพื่อหาข้อยุติในการทำให้เป็นที่ถูกต้อง ฉบับในเมืองไทยนั้น
ล้วนแต่นำมาเป็นอักษรขอม เมื่อมาทำเป็นอักษรไทยจึงเหมือนเป็นการสร้างขึ้นใหม่
ทั้งหมด งานทำพระคัมภีร์เช่นนี้เป็นงานทำสืบต่อจากงานเก่าให้สำเร็จลุล่วงไป และ
นับว่าเป็นงานอนุรักษ์พระพุทธศาสนาอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติส่วนหนึ่ง ผู้ได้ช่วยเหลือ
งานนี้ จะด้วยกำลังกายก็ดี กำลังทรัพย์ก็ดี หรือพลอยอนุโมทนาสนับสนุนก็ดี ได้
ชื่อว่าได้มีโอกาสทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบไป

สำหรับงานทำพระคัมภีร์เนติปกรณ์ฉบับภูมิพโลภิกขุ ที่ได้สำเร็จลงแล้ว
นี้ควรเป็นที่น่าอนุโมทนาสาธุการอย่างยิ่ง เพราะเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญระดับสูง
และงานที่ได้ลุล่วงมาโดยลำดับ ก็เพราะโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณ
ท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ได้
ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม รัฐบาลได้ให้เงินอุดหนุนผ่านกรมการศาสนา
และคณะกรรมการมูลนิธิภูมิพโลภิกขุทุกท่านได้ร่วมกันเป็นกำลังสร้างสรรค์พระคัมภีร์
และสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงแต่งตั้ง คณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพระคัมภีร์ทาง
พระพุทธศาสนา ฉบับภูมิพโลภิกขุ คณะผู้อำนวยการจัดทำพระคัมภีร์ทางพุทธ-
ศาสนาฉบับภูมิพโลภิกขุ และคณะกรรมการจัดหาทุนสร้างพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ
มี คุณหญิงแสงเดือน ณ นคร เป็นประธาน ซึ่งท่านได้เป็นกำลังสำคัญที่ได้ชักชวน
ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้างพระคัมภีร์เพื่อร่วมฉลองครบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

(๓๐)

สำหรับ พระคัมภีร์เนตติปกรณ์ ฉบับภูมิพโลภิกขุ นี้ คณะกรรมการ
มูลนิธิฯ เห็นสมควรจัดพิมพ์ถวายเป็นธรรมบรรณาการ แด่ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ
พระบรมราชินีนาถ เนื่องในพระราชวโรกาสที่ทรงมีพระชนมายุครบ ๔๘ พรรษา
อันเป็นโอกาสจิตสมัยอุดมมงคลพิเศษ เป็นการน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระพร
ชัยมงคลให้ทรงพระเจริญยิ่ง มีพระชนมายุยืนยาวนานเกินกว่าร้อยพรรษา เพื่อจะได้
ทรงเป็นมิ่งขวัญของชาติ ได้บำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เป็นहितานุहितประโยชน์แก่
พสกนิกรชาวไทยสืบต่อไปชั่วกาลนาน

การจัดพิมพ์เป็นพากย์คู่ ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เพื่อให้การศึกษาพระคัมภีร์เนตติปกรณ์ซึ่งจะมีประโยชน์ในการค้นคว้า
พระคัมภีร์พระไตรปิฎก ตามแนวแห่งการวิธี นยวิธี และศาสนปฎิฐาน ที่ท่าน
พระมหากัจจายนเถระเอตทัคคพุทธสาวกได้วางแนวไว้แก่ผู้ใคร่การศึกษาพระไตรปิฎก
ภาษาบาลี ทางมูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้มอบให้อาจารย์เขียน วงศ์ศรีสังข์ ป.ธ.๘ ผู้เป็น
อาจารย์ฝ่ายวิชาการได้แปลไว้ตั้งแต่แรกสร้างเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีล้วนแล้ว และทาง
มูลนิธิ ฯ ได้มอบให้อาจารย์ฝ่ายวิชาการของมูลนิธิ ฯ ตรวจสอบความถูกต้อง แล้วจึง
ได้พิมพ์เป็นพากย์คู่ คือภาษาบาลีไว้ด้านซ้าย ภาษาไทยไว้ด้านขวาในหน้าเดียวกัน
ได้ตีพิมพ์ไว้เพื่อเผยแพร่ต่อไป

บัดนี้ นางรำภา เจริญสุข มีจิตศรัทธาได้สละทรัพย์สร้างพระคัมภีร์นี้ เพื่อ
ถวายเป็นพุทธบูชา มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ขออนุโมทนาสาธุการในมหากุศลทานบริจาคเป็น
ธรรมทานของท่านผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา และขอพระคัมภีร์เนตติปกรณ์ ฉบับ
บาลี - ไทย นี้ จงสำเร็จประโยชน์แก่ผู้สนใจค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา เพื่อความพ้นทุกข์
ของประชากรชาวโลกตลอดกาลนาน

ชาติ จิรั สต์ธมโม ฌมมทุทธรา จ ปุคฺคตา
สํโฆ โหตุ สมคฺโคว อดุถาย จ หิตาย จ.

ขอพระสัทธรรมจงดำรงอยู่สิ้นกาลนาน ขอบุคคลทั้งหลาย
จงทรงพระธรรม ขอพระสงฆ์จงพร้อมเพรียงกัน เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เทอญ.

สสิ เพ็ชรไชย

(นายสิริ เพ็ชรไชย)

หัวหน้าฝ่ายวิชาการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ

คณะผู้ดำเนินงานจัดสร้างพระคัมภีร์
ตามโครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย
ของ มูลนิธิภูมิพลโลกขุ

นายมณีพันธ์ จารุคุล อุปนายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ
และผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม
และอักษรโบราณท้องถิ่น ๕

เป็นหัวหน้าคณะผู้ดำเนินงาน

นางอุษา จารุคุล นายกสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
ผู้บรรยายธรรมะของสมาคม ๕ กรรมการ
ผู้ช่วยผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และรอง
ผู้อำนวยการโครงการปริวรรตอักษรขอม ๕

เป็นหัวหน้าฝ่ายธุรการ

นายสิริ เพ็ชรไชย กรรมการสมาคมศุนย์คั่นคว่าทางพระพุทธศาสนา,
กรรมการมูลนิธิภูมิพลโลกขุ และหัวหน้าฝ่าย
วิชาการโครงการปริวรรตอักษรขอม และอักษร
โบราณท้องถิ่น ๕

เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ

คณะนักวิชาการผู้จัดทำ
พระคัมภีร์เนตติปกรณ์ บาลี-ไทย
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

๑. นายสิริ เพ็ชรไชย ป.ธ.๕	ประธานกรรมการตรวจชำระ
๒. นายเขียน วงศ์ศรีสังข์ ป.ธ.๕	กรรมการและผู้แปล
๓. พระมหาสนอง กลั่นวิหค ป.ธ.๕	กรรมการ
๔. นายโรม สุรเสน ป.ธ.๕	กรรมการ
๕. นายอำนวยการ สุขุমানันท์ ป.ธ.๕	กรรมการ
๖. นายบุญมา จิตจรัส ป.ธ.๘, M.A.	กรรมการและเลขานุการ
๗. นายเอนก ขำทอง ป.ธ.๕	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๘. นายปัญญา สละทองตรง ป.ธ.๕	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๙. น.ส.ปรางทิพย์ เข้มเพกา ศศ.บ.(โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๐. นายอารมณ สุคใจ ศศ.บ.(โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๑. น.ส.ศิริกุล เอกศาสตร์ ศศ.บ.(โบราณคดี)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๒. น.ส.เกษสุดา สุประดิษฐ์ ปกศ.สูง	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๓. นางสุภาพร พงศ์ไทย ศศ.บ.(ธรรมศาสตร์)	ปริวรรตจากอักษรขอม
๑๔. นายสวัสดิ์ วิเศษวงศ์ ป.ธ.๗	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๕. น.ส.กฤษมา รอดวรรณะ ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๖. น.ส.ศิริกุล เอกศาสตร์ ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๗. น.ส.ปรางทิพย์ เข้มเพกา ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๘. นายอารมณ สุคใจ ศศ.บ.(โบราณคดี)	อ่านทานกับอักษรขอม
๑๙. พระมหาบุญศักดิ์ รัตนวงศ์ ป.ธ.๗ (เขมร)	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๐. นายอารมณ สุคใจ ศศ.บ.(โบราณคดี)	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๑. น.ส.ปรางทิพย์ เข้มเพกา ศศ.บ.(โบราณคดี)	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๒. พระมหาณรงค์ นิตินาโร ป.ธ.๗	ตรวจทานตามต้นฉบับ

(๓๔)

๒๓. พระมหาอภัย อุปติสฺโส ป.ธ.๗	ตรวจทานตามต้นฉบับ
๒๔. น.ส.ราตรี โตเพ่งพัฒน์ ศศ.บ.(โบราณคดี)	ควบคุมการแก้ไขตามต้นฉบับ
๒๕. นายบรรจบ พุกพญา ป.ธ.๗	ตรวจความเรียบร้อยของต้นแบบ
๒๖. อุบาสิกาสมศรี จารุเพ็ง บ.ศ.๕	ตรวจความเรียบร้อยของต้นแบบ
และควบคุมการแก้ไขต้นแบบ
๒๗. นางชลอ วรรณจันทร์	ตรวจต้นแบบและดำเนินการจัดพิมพ์
๒๘. นายเฉลิมชัย ทงมี	ผู้ช่วยผู้ดำเนินการจัดพิมพ์
-

พระคัมภีร์เนตติปกรณ์

บาลี - ไทย

NETTIPAKARAṆAM

Pāli - Thai

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๔

สารบาญ
เนตติปกรณ์ บาลี - ไทย
ฉบับภูมิพโลภิกขุ

เรื่อง	หน้า
๑. สังคหวาร	๑
๒. อุทเทสวาร	๓
๓. นิตเทสวาร	๘
๔. ปฏินิตเทสวาร	๑๗
๑. เทสนาหารวิงค์	๑๗
๒. วิชยหารวิงค์	๓๓
๓. ยุคติหารวิงค์	๖๒
๔. ปทัฏฐานหารวิงค์	๗๖
๕. ลักขณหารวิงค์	๘๔
๖. จตุพยุหหารวิงค์	๕๑
๗. อาวัฏฐหารวิงค์	๑๑๓
๘. วิกัตติหารวิงค์	๑๓๓
๙. ปริวัตคณหารวิงค์	๑๔๑
๑๐. เววจนหารวิงค์	๑๔๗
๑๑. ปัญญัตติหารวิงค์	๑๖๔
๑๒. โอตรณหารวิงค์	๑๘๕
๑๓. โสธนหารวิงค์	๒๐๓
๑๔. อธิฏฐานหารวิงค์	๒๐๘

เรื่อง	หน้า
๑๕. ปริกขารหารวิภังค์	๒๒๓
๑๖. สมารโปนหารวิภังค์	๒๒๕
๑. เทสนาหารสัมปาตะ	๒๓๘
๒. วิชยหารสัมปาตะ	๒๔๓
๓. ยุตติหารสัมปาตะ	๒๘๓
๔. ปทัฏฐานหารสัมปาตะ	๒๘๕
๕. ลักขณหารสัมปาตะ	๒๘๖
๖. จตุพยุหารสัมปาตะ	๒๘๘
๗. อาวัฏฐานหารสัมปาตะ	๒๘๙
๘. วิภัตติหารสัมปาตะ	๒๙๐
๙. ปริวัตตนหารสัมปาตะ	๒๙๑
๑๐. เววจนหารสัมปาตะ	๒๙๒
๑๑. ปัญญัตติหารสัมปาตะ	๒๙๓
๑๒. โอตรณหารสัมปาตะ	๒๙๔
๑๓. โสธนหารสัมปาตะ	๒๙๖
๑๔. อธิฏฐานหารสัมปาตะ	๒๙๗
๑๕. ปริกขารหารสัมปาตะ	๒๙๙
๑๖. สมารโปนหารสัมปาตะ	๓๐๐
นยสมุฏฐาน	๓๐๒
สาสนปฏฐาน	๓๔๗

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ

ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ	คำเต็ม	คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สීลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิวคฺค
ม. มุ.	มชฺฉิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉิมนิกาย	มชฺฉิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ. ส.	สํยุตฺตนิคาย	สคฺคาถวคฺค
สํ. นิ.	สํยุตฺตนิคาย	นิทานวคฺค
สํ. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิคาย	ขนฺธวารวคฺค
สํ. สพา.	สํยุตฺตนิคาย	สพฺพยตฺนวคฺค
สํ. มหา.	สํยุตฺตนิคาย	มหาวารวคฺค
อญ. เอกก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	เอกกนิปาท
อญ. ทุก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	ทุกนิปาท
อญ. ดิก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	ดิกนิปาท
อญ. จตฺกุก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	จตฺกุกนิปาท
อญ. ปณฺจก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	ปณฺจกนิปาท
อญ. ฉกุก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	ฉกุกนิปาท
อญ. สตฺตก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	สตฺตกนิปาท
อญ. อฏฺจก.	อญฺคฺตฺตฺตฺตนิคาย	อฏฺจกนิปาท

คำย่อ	คำเต็ม	คำเต็ม
อง. นวก.	องคฺตุตฺตริกกาย	นวกนิปาต
อง. ทสก.	องคฺตุตฺตริกกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องคฺตุตฺตริกกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ช.	ชฺหุทฺทกนิกาย	ชฺหุทฺทกปาจ
ช. ฐ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ช. อุ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	อุทาน
ช. อิติ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตก
ช. สุ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺต
ช. เปต.	ชฺหุทฺทกนิกาย	เปตวตฺต
ช. เถร.	ชฺหุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ช. เถรี.	ชฺหุทฺทกนิกาย	เถรีคาถา
ช. ชา.	ชฺหุทฺทกนิกาย	ชาตก
ช. มหา.	ชฺหุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ช. ป.	ชฺหุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ช. อ..	ชฺหุทฺทกนิกาย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชฺหุทฺทกนิกาย	พุทฺธวํส
ช. จริยา.	ชฺหุทฺทกนิกาย	จริยาปิฎก
อภ. ส.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค
อภ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาดุกถา
อภ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปคฺคสปลนฺณตฺติ
อภ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺต
อภ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

วิธีใช้ เช่น วิ. มหาวิภงฺค. ๑/๔๑๓. หมายถึง คัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑ หน้า ๔๑๓.

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม	
ส.	สีหฬไปตถก	(ฉบับสิงห์)
ม.	มรุมไปตถก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฐสงคีติไปตถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตถก	(ฉบับไบลานเก่า)
อ.	อิงคสิไปตถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า อ.)
ก.	กตถจิไปตถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

(๔๒)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

Of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a ำ ā ิ i ี ī , u ุ ū e ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ṅa
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ jha	ฌ ṅa
ฎ ṭa	ฏ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	ฦ ṃ	

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
ก ุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

พระคัมภีร์
เนติติปกรณ์
บาลี - ไทย

เนตติปกรณ์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

๑. สงคหวาร

ยํ โลกโก ปุชฺชเต
สโลกปาโล สทา นมสฺสตี จ
ตสฺเสต สาสนาวํ
วิฑูหิ เณยฺยํ นรวารสฺส.

ทฺวาทส ปทานิ สุตตํ
ตํ สพฺพํ พุณฺณชนนฺจ อตฺถโก จ
ตํ วิณฺณเณยฺยํ อุกฺกํ
โก อตฺถโก พุณฺณชนํ กตมํ.

โสฬสหารา เนตติ^๑
ปญฺจนยา สาสนสฺส ปรีเยฎฺฐิ

๑. สังคหวาร

โลกพร้อมทั้งโลกบาล ย่อมบูชา
และนมัสการนระผู้ประเสริฐ พระ-
องค์ใดทุกเมื่อ ศาสนาอันประเสริฐ
นี้ ของนระผู้ประเสริฐพระองค์นั้น
ท่านผู้รู้ทั้งหลายควรทราบ.

สุดตะคือพระพุทธรวณะ ๑๒ บท
สุดตะคือพระพุทธรวณะ ๑๒ บทนั้น
ทั้งหมด ประกอบด้วยพยัญชนะและ
อรรถ พยัญชนะและอรรถทั้ง ๒
อย่างนั้น ก็พึงทราบว่า อรรถ
เป็นอย่างไร พยัญชนะเป็นอย่างไร.

คัมภีร์เนตติปกรณ์มีหาระ ๑๖ มีนัย
๕ มีมูลบท ๑๘ เป็นคัมภีร์ที่ค้นคว้า

^๑ ม. เนตติ.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อฏฐารสมูลปทา

มหกัจจายน^๑ นิตฺติฎฐา.^๒

หารา พุยณฺชนวิจโย

สุตฺตสฺส นยา ตโย จ สุตฺตตฺโต

อุภยํ ปริกฺคหิตํ

วฺจฺจติ สุตฺตํ ยถาสฺสฺสฺส.

ยา เจว เทสฺนา ยณฺจ

เทสิตํ อุภยเมว วิณฺณเณยฺยํ

ตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

นาวริชฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส.

สงฺกหาโร.

พระศาสนา พระมหากัจจายนะได้
แสดงไขไว้.

หาระเป็นวิธีวิจัยสุตตะ คือพระ-
พุทธวณะด้วยพยัญชนะ และนยะ
ทั้ง ๓ เป็นอรรถ (ความหมาย)
ของสุตตะคือพระพุทธวณะ ทั้ง
หาระและนยะทั้ง ๒ นี้ ท่านกำหนด
ถือเอาแล้ว อธิบายสุตตะคือพระ-
พุทธวณะ ตามสมควรแก่สุตตะคือ
พระพุทธวณะ.

เทศนาใจและข้อที่แสดงใจ ทั้ง ๒
อย่างนั้นแหละ ก็พึงรู้ในการรู้นั้น
มีลำดับที่คั่นกว่าสุตตันตะ คือพระ-
พุทธวณะทั้ง ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้
แล.

สังคหาวร จบ.

^๑ ส. มหากัจจายน.

^๒ เปฏโกปเทศ (ภูมิพโลภิกขุ). ๓
กัจจายนโคตคนิตฺติฎฐา.

๒. อุทเทสวาร

๑. ตตถ กตเม โสฬส หารา,
เทสณา วิจโย ยุตติ ปทฏจาโน
ลกขโน จตุပ္พูโห อาวฏฏโฏ วิภตติ
ปริวัตตโน เววจโน ปณณตติ โอตโร
โสธโน อธิฏจาโน ปริกขารโ
สมาโรปนโน อิติ.

ตสฺसानุกีติ

เทสณา วิจโย ยุตติ
ปทฏจาโน จ ลกขโน
จตุပ္พูโห จ อาวฏฏโฏ
วิภตติ ปริวัตตโน.^๑

๒. อุทเทสวาร

๑. ในคํานั้น หาระ ๑๖ อย่างเป็น
ไฉน คือ เทสณาหาระ ๑ วิจยหาระ ๑
ยุตติหาระ ๑ ปทฏฐานหาระ ๑ ลักขณ-
หาระ ๑ จตุပ္พูหาระ ๑ อาวฏฏ-
หาระ ๑ วิภตติหาระ ๑ ปริวัตตนหาระ ๑
เววจนหาระ ๑ ปณณัตติหาระ ๑
โอตรณหาระ ๑ โสธนหาระ ๑ อธิฏจัน-
หาระ ๑ ปริกขารหาระ ๑ สมาโรปน-
หาระ ๑.

หาระที่ยกขึ้นแสดงนั้น มีคำร้อยกรองรวมความดังนี้

เทสณาหาระ ๑ วิจยหาระ ๑ ยุตติ-
หาระ ๑ ปทฏฐานหาระ ๑ ลักขณ-
หาระ ๑ จตุပ္พูหาระ ๑ อาวฏฏ-
หาระ ๑ วิภตติหาระ ๑ ปริวัตตน-
หาระ ๑.

^๑ เปฏโกปเทส (ภูมิจโลกิขุ). ๔.

๑ เววจโน จ ปณตติ
 โอตโรน จ โสธโน
 อธิฐจาโน ปริกขารโ
 สมารโปโน โสฬโส.^๒

เอเต โสฬส หารา
 ปกิตติตา อตฺตโต อสงฺกิณฺณา
 เอเตสณฺเจว ภาวติ
 วิตุตฺตารตยา นยวิภตฺติตฺติ.

๒. ตตฺถ กตเม ปณจ นยา,
 นนฺทียาวฏฺฏุ ติปุกฺขโล สีหวิกกีพิโต
 ทิสาลอจโน องฺกุโส อิติ.

เววจนหาระ ๑ ปัญญัตติหาระ ๑
 โอตรณหาระ ๑ โสธนหาระ ๑
 อธิฐฐานหาระ ๑ ปริกขารหาระ ๑
 สมารโปนหาระ เป็นหาระที่ ๑๖.

หาระ ๑๖ เหล่านี้ ท่านประกาศไว้
 แล้ว ไม่ปะปนกัน โดยอรรถ
 หาระ ๑๖ เหล่านี้แหละ มีการ
 แจกนัยโดยพิสดาร.

๒. ในคํานั้น นัย ๕ อย่าง เป็น
 ไฉน คือ นนฺทียาวฏฺฏุ นัย ๑ ติปุกฺข-
 ลนัย ๑ สีหวิกกีพิตนัย ๑ ทิสาลอจนนัย ๑
 อังกุสนัย ๑.

๑ เปฏโกปเทศ (ภูมิจโลกิย) ๔.

๒ ส. โสฬส.

ตสุธานุกีติ

นัยที่ยกขึ้นแสดงนั้น
มีคำร้อยกรองรวมความดังนี้

ปจโม นนทียาวฏโฏ
ทุดิโย จ ติปุกขโล
สีหวิกกีพิโต นาม
ตติโย นยลณชโก.^๑

นัยที่แสดงความที่ ๑ ชื่อ นนทียา-
วฏฏนัย นัยที่แสดงความที่ ๒ ชื่อ
ติปุกขลนัย นัยที่แสดงความที่ ๓
ชื่อ สีหวิกกีพิตนัย.

ทิสาลोजนมาหंसु
จตุตถं न्यमुत्तमं
पण्जमो अंगुसो नाम
सपुपे पण्ज नया कताति.^๒

นัยที่สูงสุดที่ ๔ ท่านเรียกว่า ทิสา-
โลจนนัย นัยที่ ๕ ชื่อ อังกุสนัย
มีทั้งหมด ๕ นัยได้รู้แล้ว.

๓. ตตุถ กตมานิ อฏฺจารส
มุลปทานิ, นว ปทานิ กุสลานิ นว
ปทานิ อกุสลานิ. ตตุถ กตมานิ นว
ปทานิ อกุสลานิ, ตณฺหา อวิชชา โลโก
โทโส โมโห สุภสญฺญา สุขสญฺญา
นิจฺจสญฺญา อตฺตสญฺญาติ, อิมานิ นว
ปทานิ อกุสลานิ, ยตุถ สพุโพ
อกุสลปกฺโข สงฺคหํ สโมสฺรณํ กจฺจติ.

๓. ในคํานั้น มุลบท ๑๘ เป็นไฉน
ได้แก่ กุสลบท ๙ อกุสลบท ๙. ในคํ่า
(ในคํ่าว่าอกุสลบท ๙) นั้น อกุสลบท ๙
เป็นไฉน ได้แก่ ตัณหา ๑ อวิชชา ๑
โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ สุภสัณฺญา ๑
สุขสัณฺญา ๑ นิจฺจสัณฺญา ๑ อตฺต-
สัณฺญา ๑, อกุสลบท ๙ เหล่านี้ เป็นที่รวม
เป็นที่ประชุมแห่งธรรมฝ่ายอกุศลทั้งหมด.

^๑ เปฏโกปเทศ (ภุมิพโลกิกขุ). ๔ คติโย โหติ โส
นโย, สี. นยลณจโก.

^๒ เปฏโกปเทศ (ภุมิพโลกิกขุ). ๕ อติ-สพุโท น
ทิสสติ.

ตตถ กตมานิ นว ปทานิ
 กุสลานิ, สมถอ วิปัสสนา อโลโก
 อโทโส อโมโห อสุภสญญา
 ทุกุขสญญา อนิจจสญญา อนัตต-
 สญญาติ, อิมานิ นว ปทานิ กุสลานิ,
 ยตถ สพุโพ กุสลปกุโข สงคหํ
 สโมสรณํ กจจติ.

ในคํานั้น กุศลบท ๙ เป็นใจน
 คือ สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑ อโลภา ๑
 อโทสะ ๑ อโมหะ ๑ อสุภสังญา ๑
 ทุกุขสังญา ๑ อนิจจสังญา ๑ อนัตต-
 สังญา ๑. กุศลบท ๙ เหล่านี้ เป็นที่รวม
 เป็นที่ประชุมแห่งธรรมฝ่ายกุศลทั้งหมด.

ตตริทํ อุทฺททานํ

ตณฺหา จ อวิชฺชาปิ จ
 โลโก โทโส ตถาว โมโห จ
 จตุโร จ วิปลลาสา
 กิเลสภูมึ นว ปทานิ.

สมถอ จ วิปัสสนา จ
 กุสลานิ จ ยานิ ติณิ มุลานิ
 จตุโร สติปฏฺจานา
 อินฺทริยภูมึ นว ปทานิ.

มูลบท ๑๘ ที่ยกขึ้นแสดงนั้น มีคำรวมความดังนี้

ตณฺหา ๑ อวิชชา ๑ โลภา ๑
 โทสะ ๑ โมหะ ๑ วิปลลาสะ ๔
 รวมเป็น ๙ บท เป็นกิเลสภูมิ.

สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑ กุศลมูล ๓
 สติปฏฺจาน ๔ รวมเป็น ๙ บท เป็น
 อินทริยภูมิ.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วาร)

มูลบท ๑๘ ที่ยกขึ้นแสดงนั้นมีคำรวมความดังนี้

๘

นวิ จ ปเทหิ กุสลา

นวิ จ ยุชฺชนฺติ อกุสลปฏา

เอเต โข มูลปทา

ภวนฺติ อฏฺฐารส ปทานิตี.

ธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ย่อมประกอบ
เข้าด้วยกุศลบททั้ง ๕ ธรรมที่เป็น
ฝ่ายอกุศล ย่อมประกอบเข้าด้วย
อกุศลบททั้ง ๕ รวมบท ๑๘ บท
เหล่านี้แหละ เป็นมูลบทแล.

อุทฺทเสวาโร.

อุทฺทเสวาระ จบ.

๓. นิตฺเทศวาร

๔. ตตฺถ สงฺเขปโต เนตฺติ กิตฺติตา.

हारसंग्रह

๑. อสฺสาทาทีนฺวตา

นิสฺสรณมฺปิ จ ผลํ อฺปาโย จ
อาณตฺตี จ ภควโต
โยคินํ เทสฺนาหาโร.

๒. ยํ ปุจฺฉิตฺตญฺจ วิสฺสชฺชิตฺตญฺจ

สฺตฺตสฺส ยา จ อนุกฺคิตฺติ
สฺตฺตสฺส โย ปวิจโย
หาโร วิจโยติ นิตฺทิกฺกุโร.

๓. นิตฺเทศวาร

๔. ในปาฐะที่เป็นอุเทศนั้น ข้าพเจ้าจะได้กล่าวเนตติปกรณ์โดยย่อ.

हारसंग्रह

๑. แบบการอธิบายธรรมทั้งหลาย คือ อัสสาทะ (ความยินดี) อาทีนวะ (โทษ) นิสฺสรณะ (การแสดงออก) ผล อฺปาโย และอาณตฺติของพระผู้มีพระภาคสำหรับโยคีทั้งหลาย ชื่อว่า เทสฺนาหาระ.

๒. การถามใดที่ได้วิจย การตอบใดที่ได้วิจยแห่งสฺตฺตตะ และอนุกฺคิตฺติใดที่ได้วิจยแห่งสฺตฺตตะ การถามเป็นต้น ที่ได้วิจยเหล่านั้น ท่านวิจยด้วยแบบการอธิบายใด แบบการอธิบายนั้น ท่านชี้แจงว่า ชื่อว่า วิจยหาระ.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๖. เนรุตตมธิปฺปาโย

พยุจนมถ เทสนานิทานญจ
 ปุพฺพาปรานุสนธิ
 เอโส หาโร จตุพฺยุโห.

๗. เอกมฺหิ ปทฺฐจฺานเ

ปริเยสติ เสสํ ปทฺฐจฺานํ
 อาวฏฺฐติ ปฏิปกฺเข
 อาวฏฺฺ โน นาม โส หาโร.

๘. ฐมฺมญจ ปทฺฐจฺานํ

ภูมิจ วิภชฺชเต อัย หาโร
 สาธารณ อสาธา-
 रण จ เนยโย วิภตฺตติ.

๙. กุสลากุสเส ฐมฺเม

นิตฺทิกฺุเจ ภาวิตเ ปหิเน จ
 ปริวตฺตติ ปฏิปกฺเข
 หาโร ปริวตฺตโน นาม.

๖. นิรุตติ (วิเคราะห์บท) ๑ อธิบาย
 (ความประสงค์) ๑ เทสนานิทาน
 (เหตุแห่งเทศนา) ๑ ปุพฺพาปรสนธิ
 (การเชื่อมต่อข้างหน้าข้างหลัง) ๑
 แบบการอธิบายที่เป็นเหตุให้รรถ
 มีนิรุตติเป็นต้นแจ่มแจ้ง ด้วย
 พยัญชนะ นี้ ชื่อว่า จตุพฺยุหาระ.

๗. เมื่อมีปทฺฐจฺานอย่างหนึ่งที่ยกขึ้น
 สู่เทศนา ย่อมแสวงหาปทฺฐจฺาน
 ที่เหลือ แบบการอธิบายที่เป็นเหตุ
 หมุนเทศนาเข้าไปในธรรมอันเป็น
 ปฏิปักษ นี้ ชื่อว่า อาวฏฺฐหาระ.

๘. แบบการอธิบายที่เป็นเหตุจำแนก
 ธรรม ปทฺฐจฺาน และภูมิที่เป็น
 สาธารณะและอสาธารณะนี้ พึง
 ทราบว่า ชื่อว่า วิภตฺตติหาระ.

๙. แบบการอธิบาย ที่เป็นเหตุพลิก
 กลับกุศลธรรมที่ควรเจริญ และ
 อกุศลธรรม ที่ควรละที่ได้แสดงไว้
 เข้าไปในธรรม อันเป็นปฏิปักษกัน
 ชื่อว่า ปริวตฺตนหาระ.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ชำระแล้ว และยังไม่ได้ชำระแห่ง
อรรถแห่งสุดตะนั้น นี้ ชื่อว่า
โสธนหาระ.

๑๔. เอกตตตาย ฐมมา
เยปี จ เวมตตตาย นิตทิกฐา
เต น วิกปฺปิตพฺพา
เอโส หาโร อธิฐาโน.

๑๔. ธรรมทั้งหลายเหล่าใดที่แสดง
โดยความเหมือนกันและที่แสดงโดย
ความต่างกัน แบบการอธิบายที่
เป็นเหตุให้ไม่พึงแยกธรรมเหล่านั้น
นี้ ชื่อว่า อธิฐานหาระ.

๑๕. เย ฐมมา ยํ ฐมมํ
ชนยนฺติปฺปจฺจยา ปรมุปรโต
เหตุมวกขุณฺณยิตฺวา
เอโส หาโร ปริกฺขาโร.

๑๕. ธรรมทั้งหลายเหล่าใด ย่อมยัง
ธรรมใดให้เกิด โดยความเป็นปัจจัย
โดยสืบต่อกันมา แบบการอธิบาย
ที่ชักเอาเหตุแห่งผลแห่งธรรมเหล่า-
นั้น มาขยายความนี้ ชื่อว่า
ปริกขารหาระ.

๑๖. เย ฐมมา ยํมฺลา
เย เจกตฺตา ปกาสิตา มุณินา
เต สมโรปิตพฺพา
เอส สมารوپโน หาโร.

๑๖. ธรรมทั้งหลายเหล่าใด เป็นมูล
แห่งธรรมใด และธรรมทั้งหลาย
เหล่าใดที่พระมุนีทรงประกาศไว้ว่า
มีอรรถเป็นอย่างเดียวกัน แบบการ
อธิบายที่เป็นเหตุจากธรรมทั้งหลาย
เหล่านั้น ซึ่งทำนยกขึ้นโดยความ
เป็นปทัฏฐาน และโดยความเป็น
ไวพจน์ นี้ ชื่อว่า สมารوپนหาระ.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นยสงเขป

๑๗. ตณฺหณฺจ อวิชฺชมฺปิ จ
 สมณฺณ วิปสฺสนาย โย เนติ
 สจฺเจहि โยชยิตฺวา
 อโย นโย นนฺทียาวุฏฺเณ.

๑๘. โย อกุสฺเส สมุเลหิ
 เนติ กุสฺเส จ กุสลมุเลหิ
 ภูตํ ตถํ อวิตถํ
 ติปุกฺขลํ ตํ นโย อาหุ.

๑๙. โย เนติ วิปฺลลาเสหิ
 กิเลสฺส อินฺทฺริเยหิ สทฺถมเม

นยสังเขป

๑๗. แบบการอธิบายใจ ย่อมนำไป
 ทั้งค้นหาและอธิบาย ด้วยสมณะ
 และวิปัสสนา นำไปประกอบด้วย
 สัจจะทั้งหลาย แบบการอธิบายนี้
 ชื่อว่า นันทิยาวุฏเณ.

๑๘. ติปุกขลนัย

๑๘. แบบการอธิบายใจ ย่อมนำ
 ไปซึ่งอกุศลด้วยมูลของตน และซึ่ง
 กุศลด้วยกุศลมูล ย่อมนำไปซึ่งกุศล
 และอกุศลที่เป็นจริงแท้ ไม่แปรผัน
 ท่านเรียกแบบการอธิบายนั้น ว่า
 ติปุกขลนัย.

๑๙. สีหวิกกีฬิตนัย

๑๙. แบบการอธิบายใจ ย่อมนำไป
 ซึ่งกิเลสด้วยวิปัสสนาทั้งหลาย(และ)

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอตํ นยํ นยวิทู
 สิวิกกัถิตํ อาहु.

สัทธรรมด้วยอินทรีย์ทั้งหลาย ท่าน
 ผู้รู้ทั้งหลาย กล่าวนัยนี้ว่า
 สิวิกกัถิตนัย.

๒๐. เวยยากรณสุ หิ เย
 กุสลากุสลา ตหิ ตหิ วุตตวา
 มนสา โวโลกยเต
 ตํ ชุ ทิสาลอจนนัย อาहु.

๒๐. ทิสาลอจนนัย
 ๒๐. ก็ กุศลธรรมและอกุศลธรรม
 เหล่าใด ที่กล่าวแล้วในคำตอบใน
 ที่นั้น ๆ ท่านย่อมตรวจดูด้วยใจ ซึ่ง
 กุศลธรรมและอกุศลธรรมเหล่านั้น
 ท่านกล่าวการตรวจดูนั้นนั้นแล้วว่า
 ทิสาลอจนนัย.

๒๑. โอลเกตวา ทิสาลอจนเนน
 อุกุชปิย ยํ สมานนติ
 สพเพ กุสลากุสเล
 อยํ นโย องกุโส นาม.

๒๑. อังกุสนัย
 ๒๑. ท่านตรวจดูกุศลธรรม และ
 อกุศลธรรมทั้งปวง ด้วยทิสาลอ-
 จนนัย แล้วยกขึ้นนำมาใช้อันใด
 นัยนี้ ชื่อว่า อังกุสนัย.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๒. โสฬส หารา ปจม
 ทิสโลจนโต^๑ ทิสา วิโลเกตวา
 สงฺขิปฺปิย องฺกุเสน หิ
 นเยหิ ตีหิ นินฺทิตฺเส สุตฺตํ.

๒๒. ก็พึงประกอบหาระ ๑๖ ก่อน
 พึงตรวจดูธรรมที่เป็นทิศด้วยทิสา-
 โลจนนัย แล้วชักมาด้วยอังฺกุสนัย
 ขยายความสุดตะคือพระพุทธรวณะ
 ด้วยนัยทั้ง ๓.

ทวาทสบท

๒๓. อกฺขรํ ปทํ พยฺยชฺชนํ
 นินฺรุตฺติ ตเถว นินฺทเทโส
 อากการณฺญจวณฺ
 เอตฺตาว พยฺยชฺชนํ สพฺพํ.
 ๒๔. สงฺกาสนา ปกาสนา
 วิวรณา วิภชฺนุตฺตานิกมฺมปณฺณตฺติ
 เอเตหิ ฉหิ ปเทหิ
 อตฺถโก กมฺมณฺจ นินฺทิตฺถจฺ.

ทวาทสบท

๒๓. อักขระ บท พยัญชนะ นินฺรุตติ
 นินฺทเทส พยัญชนะบทมีอาการเป็น
 คำที่ ๖ พยัญชนะทั้งหมด มีเพียง
 นี้เท่านั้น.
 ๒๔. สังกาสนา (การกล่าว) ปกา-
 สนา (การประกาศ) วิวรณา (การ
 เปิดเผย) วิภचना (การจำแนก)
 อุตตานิกัมมะ (การทำให้ปรากฏ)
 บัญญัติ (บัญญัติ คือการทำให้รู้
 โดยพิสดาร) อรรถท่านถือเอาแล้ว

^๑ ม. ทิสโลจนน.

๒๕. ดีณิ จ นยา อนุนา
 อตถสฺส จ ฉปฺปทานิ คณิตานิ
 นวหิ ปเทหิ ภควโต
 วจนสฺสตุโก สมายุตฺโต.

๒๖. อตถสฺส นวปฺปทานิ
 พยญฺชนปริเยฎฺฐิยา จตุพฺพิส
 อุกฺกมฺ สงฺกสยิตฺวา^๑
 เตตฺตีสฺสา เอตฺติกา เนตฺติตฺติ.

นิตฺเทสวาโร.

ด้วยบททั้ง ๖ เหล่านี้เท่านั้น และ
 กัมมะท่านได้ขยายความแล้ว.

๒๕. อรรถมีนัยนับได้ ๓ มีบทนับ
 ได้ ๖ ไม่บกพร่อง อรรถแห่งคำของ
 พระผู้มีพระภาคประกอบดีแล้วด้วย
 บททั้ง ๕.

๒๖. อรรถมี ๕ บท การค้นคว้า
 ด้วยพยัญชนะ มี ๒๔ บท รวมทั้ง
 ๒ บทเข้าด้วยกัน เป็น ๓๓ บท
 เนตติปกรณ์มีประมาณเท่านั้น.

นิตฺเทสวาร จบ.

^๑ ม. สงฺเขปยโต.

“กามํ กามยมานสฺส
 ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌติ
 อทฺธา ปีติมโน โหติ
 ลทฺธา มจฺใจ ยทิจฺจตี”ติ.^๑

อัยํ อสฺสาโท.

“เมื่อสัตว์ปรารถนากามอยู่ ถ้ากาม
 นั้นสำเร็จแก่สัตว์นั้น สัตว์นั้นได้
 กามตามปรารถนา ย่อมเป็นผู้อิม
 ใจแน่นอน” ดังนี้.

นี้เป็นอัสสาทะ.

ตตฺถ กตโม อาทินโว ?

ในพระคาถานั้น อาทินวะเป็น
 ไฉน ? คาถามีความว่า

“ตสฺส เจ กามยานสฺส
 จนฺทชาตสฺส ชนฺตุโน
 เต กามา ปริหายนฺติ
 สลฺลวิทฺโธว รุปรปฺตี”ติ.^๒

อัยํ อาทินโว.

“หากเมื่อสัตว์นั้น ปรารถนากาม
 อยู่ มีฉันทะเกิดแล้ว กามเหล่านั้น
 เสื่อมไป สัตว์นั้นย่อมกระสับ-
 กระส่าย เหมือนถูกลูกศรแทงแล้ว”.

นี้เป็นอาทินวะ.

ตตฺถ กตมํ นิสฺสรณํ ?

นิสฺสรณะในพระคาถานั้น เป็น
 ไฉน ? พระคาถามีความว่า

^๑ พุ. ส. ๒๕/๔๘๔.

^๒ พุ. ส. ๒๕/๔๘๔, เปฏฺโปกบเทส (กฺุมิพโลกิกขุ) ๑๒.

ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ
 นาวํ ภินฺนมิโวทกนฺ”ติ.^๑

ถูกอันตรายย้าย เพราะฉะนั้น
 นรชนนั้น ย่อมถูกทุกข์ติดตามไป
 เหมือนเรือแตก ถูกน้ำไหลเข้า
 ฉะนั้น”.

อัย อาทินโว.

นี้เป็นอาทินวะ.

ตตฺถ กตมํ นิสฺสรณํ ?

นิสฺสรณะในคากานัน เป็นไฉน ?

พระคากามีความว่า

“ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโต
 กามาณี ปริวชฺชเย
 เต ปหาย ตเร โอมํ
 นาวํ สิตฺวาร ปารกฺ”ติ.^๑

“เพราะเหตุนั้น สัตว์ผู้เกิดมา พึง
 เป็นผู้มีสติทุกเมื่อ เว้นรอบซึ่งกาม
 ทั้งหลาย ละกามเหล่านั้นได้แล้ว
 พึงข้ามโอฆะได้ เหมือนคนวิดน้ำ
 ในเรือแล้วไปถึงฝั่ง ฉะนั้น”.

อิทํ นิสฺสรณํ.

นี้เป็นนิสฺสรณะ.

ตตฺถ กตมํ ผลํ ?

ผลในพระคากานัน เป็นไฉน ?

คากามีความว่า

^๑ พ. ส. ๒๕/๔๘๔.

ย่อมหน่ายในทุกข์ นี่เป็นทางแห่ง
ความบริสุทธิ์”.

อัย อุปาโย.

นี่เป็นอุบาย.

ตตถ กตมา อาณตติ ?

อาณัติในพระคาถานั้น เป็นไฉน ?

คาถามีความว่า

“จกขุมา วิสมานีว
วิชชมานเน ปรกุกเม
ปนฺนทีโต ชีวโลกสมิ
ปาปานิ ปรีวชชเย”ติ.^๑

“บัณฑิตในโลกควรจเว้นความชั่ว
ทั้งหลาย เหมือนคนตาดี เมื่อมี
ความบากบั่น ย่อมหลีกเลี่ยงทางขรุขระ
ฉะนั้น”.

อัย อาณตติ.

นี่เป็นอาณัติ.

“สุญฺญโต โลกํ อเวกขสฺสุ
โมฆราชา”ติ อาณตติ,
“สทา สโต”ติ อุปาโย.
“อตฺตานุทิจฺจ อูหจฺจ
เอวํ มจฺจุตโร สียา”.^๒

คำว่า “ดูกรโมฆราชา ท่านจง
พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของ
ว่างเปล่า” นี่เป็นอาณัติ, คำว่า
“จงมีสติทุกเมื่อ” นี้ เป็นอุบาย.
คำว่า “จงถอนอัสตานุกิจฺจแล้ว

^๑ พ. อ. ๒๕/๑๔๕.

^๒ พ. ส. ๒๕/๕๔๕, เปฏโกปเทศ (ภูมิพโลกิกข)

พึงข้ามพ้นมัจจุราชได้ ด้วยอุบาย
อย่างนี้”.

อิทํ ผลํ.

นี่เป็นผล.

การจำแนกเทศนาโดยการจำแนกบุคคล

๖. ตตฺถ ภควา อุกฺขมฺหิตฺตณฺณสุส
ปุกฺกสฺส นิสฺสรณํ เทสยติ, วิปฺยจि-
ตฺตณฺณสุส^๑ ปุกฺกสฺส อาทีนฺวญฺจ
นิสฺสรณญฺจ เทสยติ, เนยฺยสุส
ปุกฺกสฺส อสฺสาทญฺจ อาทีนฺวญฺจ
นิสฺสรณญฺจ เทสยติ.

๖. บรรดาบุคคลเหล่านั้น พระ-
ผู้มีพระภาคย่อมทรงแสดงนิสสรณะแก่
อุคฺขมฺหิตฺตณฺณบุคฺคสฺส ทรงแสดงอาทีนวะ
และนิสสรณะแก่วิปฺยจิตฺตณฺณบุคฺคสฺส ทรง
แสดงอัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ
แก่เนยฺยบุคฺคสฺส.

ตตฺถ จตฺตสฺโส ปฏิปทา, จตฺตารโ
ปุกฺกลา. ตณฺหาจริโต มนุโท
สตีนุทฺริเยน ทุกฺขาย ปฏิปทาย
ทนฺธาภิญฺญา นียฺยาติ สตีปฺฐจาเนหิ
นิสฺสเยหิ. ตณฺหาจริโต อุกฺตโต^๒

บรรดาบุคคลเหล่านั้น ปฏิปทามี
๔ อย่าง บุคคลมี ๔ อย่าง. บุคคลผู้มี
ตัณหาเป็นจริต เป็นคนโง่ ย่อมออก
(จากรัฐทุกข์)ไปได้ด้วยสตินทรีย์ ด้วย
ทุกขาปฏิบัติ ทนฺธาภิญฺญา ด้วยสติ-

^๑ ส. วิปจจิตตณฺณสุส.
^๒ ฉ. อุกตโต.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑-๒
๑๒๓๔๕๖๗๘๙๑๐๑๑๒๑๓๑๔๑๕๑๖๑๗๑๘๑๙๒๐๒๑๒๒๒๓๒๔๒๕๒๖๒๗๒๘๒๙๓๐

สมาธินุทริเยน	ทุกุขาย	ปฏิบัติทาย	ปฏฐานอันเป็นธรรมที่อาศัย. บุคคลผู้มี ตัณหาเป็นจริต เป็นคนฉลาด ย่อมออก (จากวัฏทุกข์) ไปได้ด้วยสมาธิทริยด้วย ทุกขาปฏิบัติทาย ขิปปาภิญญา ด้วยฌาน อันเป็นธรรมที่อาศัย. บุคคลผู้มีทริยเป็นจริต เป็นคนโง่ ย่อมออก (จากวัฏทุกข์) ไปได้ ด้วยวิริยทริย ด้วยสุขาปฏิบัติทาย ทนธา- ภิญญา ด้วยสัมมปปธาน อันเป็นธรรม ที่อาศัย. บุคคลผู้มีทริยเป็นจริต เป็น คนฉลาด ย่อมออก (จากวัฏทุกข์) ไปได้ ด้วยปัญญาทริย ด้วยสุขาปฏิบัติทาย ขิปปา- ภิญญา ด้วยสัจจะทั้งหลาย อันเป็น ธรรมที่อาศัย.
ขิปปาภิญญา	นียยาติ	ฉาเนหิ	
นิสสเยหิ.	ทิกฺขิจฺจโรโต	มนุโท	
วิริยิณฺทริเยน	สุขาย	ปฏิบัติทาย	
ทนฺธาภิญญา	นียยาติ	สมมฺปปธานเนหิ	
นิสสเยหิ.	ทิกฺขิจฺจโรโต	อฺกฺกตฺโต	
ปญฺณินฺทริเยน	สุขาย	ปฏิบัติทาย	
ขิปปาภิญญา	นียยาติ	สจฺเจหิ	
นิสสเยหิ.			

อุโป	ตณฺหาจริตา	สมถ-
ปุพฺพกฺมมาย	วิปฺสฺสนาย	นียฺยนฺติ
ราควิรกาย	เจโตวิมฺตฺติยา.	อุโป
ทิกฺขิจฺจริตา	วิปฺสฺสนาปุพฺพกฺเมน	
สมเถน	นียฺยนฺติ	อวิชฺชาวิรกาย
ปญฺญาวิมฺตฺติยา.		

บุคคลผู้มีตัณหาเป็นจริตทั้ง ๒ พวก
 ย่อมออก(จากวัฏทุกข์)ไปได้ ด้วย
 วิปัสสนา มีสมถะเป็นประธานด้วย
 เจโตวิมุตติ อันเป็นเครื่องสํารอกราคะ.
 บุคคลผู้มีทริยเป็นจริตทั้ง ๒ จำพวก
 ย่อมออก(จากวัฏทุกข์)ไปได้ด้วยสมถะ
 อันมีวิปัสสนาเป็นประธาน ด้วยปัญญา-
 วิมุตติอันเป็นเครื่องสํารอกอวิชชา.

คุณพงษ์เพ็ญ คํารัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ เย สมถปุพฺพงฺคมาหิ
 ปฏิปทาหิ นียฺยนฺติ, เต นนฺทียาวฏฺเฐน
 นเยน หาดพฺพา, เย วิปสฺสนา-
 ปุพฺพงฺคมาหิ ปฏิปทาหิ นียฺยนฺติ,
 เต สีหวิกกีฬิตฺเตน นเยน หาดพฺพา.

บรรดาบุคคลเหล่านั้น บุคคล
 เหล่าใด ย่อมออก(จากวัฏทุกข์)ไปได้
 ด้วยปฏิปทาอันมีสมณะเป็นประธาน
 บุคคลเหล่านั้น พึงนำไปโดยนันทียา-
 วัฏนัย บุคคลเหล่าใด ย่อมออก(จาก
 วัฏทุกข์)ไปได้ ด้วยปฏิปทาอันมีวิปัสสนา
 เป็นประธาน บุคคลเหล่านั้น พึงนำไป
 โดยสีหวิกกีฬิตนัย.

๗. สุวายํ หาโร กตฺถ สมฺภาตฺติ,
 ยสฺส สตฺถา วา ฌมฺมํ เทสยติ
 อณฺเฑตโร วา ครุฏฺฐาณิโย
 สพฺรหฺมจารี, โส ตํ ฌมฺมํ สุตฺวา
 สทฺธํ ปฏิภตฺติ. ตตฺถ ยา วิมฺสา
 อุตฺสาหนา ตฺลนา อุปฺปริกฺขา, อัย
 สุตฺมยิ ปณฺญา. ตถา สุตฺเตน นิสฺสเยน
 ยา วิมฺสา ตฺลนา อุปฺปริกฺขา
 มนฺसानุเปกฺขณา, อัย จินฺตามยิ
 ปณฺญา. อิมายิ ทฺวิหิ ปณฺญาหิ

จำแนกเวไนยบุคคลโดยการจำแนกญาณ

๗. หาระ(วิธีทำให้หายสงสัย) นั้นนั้น
 เกิดขึ้นที่ไหน พระศาสดาหรือเพื่อน
 พรหมจรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะควรเคารพ
 รูปใดรูปหนึ่ง ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้ใด
 ผู้นั้นฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้ศรัทธา.
 ในธรรมนั้น ความสอดส่อง ความ
 อัจหาญ ความซ่งตรง ความเข้าไป
 พิจารณา อันใด ความสอดส่องเป็นต้น
 นี้ ชื่อว่า สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจาก
 การฟัง). อนึ่ง ความสอดส่อง ความ

เนตตบการณ.ป-ท. ๑-๒

คุณพงษ์เพ็ญ ค่ำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มนสิการสมบุตตสส ยั ฌาณั
 อูปุชชติ ทสฺสนภุมิยั วา ภาวนาภุมิยั
 วา, อัย ภาวนามยิ ปญฺญา.

ซึ่งตรง ความเข้าไปพิจารณา ความ
 ตามเพ่งด้วยใจอันใดโดยมีสฺตะ (การฟัง)
 เป็นที่อาศัย ความสอดส่องเป็นต้นนี้
 ชื่อว่า จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิด
 จากความคิด). ฌาณใดเกิดขึ้นแก่
 บุคคลผู้ประกอบด้วยมนสิการ ด้วยปัญญา
 ทั้ง ๒ นี้ ในทสฺสนภุมิ (ชั้นโสดาปัตติ-
 มรรค) หรือในภาวนาภุมิ (ชั้นมรรค
 เบื้องบน ๓) ปัญญา คือฌาณ นี้ ชื่อว่า
 ภาวนามยปัญญา (ปัญญาเกิดจาก
 ภาวนา).

แสดงปัญญาโดยปริยายอื่น และเวไนยบุคคล ๓

๘. ปรโตโฆสา สุตมยิ ปญฺญา.
 ปจฺจตตสมุฏฺฐิตา โยนิโส มนสิการา
 จินฺตมยิ ปญฺญา. ยั ปรโต จ
 โฆเสน ปจฺจตตสมุฏฺฐิตเณ จ
 โยนิโสมนสิกาเรณ ฌาณั อูปุชชติ,
 อัย ภาวนามยิ ปญฺญา. ยสฺส
 อีมา เทว ปญฺญา อตฺถิ สุตมยิ

๘. ชื่อว่า สุตมยปัญญา (ปัญญา
 เกิดจากการฟัง) เพราะการประกาศ
 จากผู้อื่น. ชื่อว่า จินตามยปัญญา
 (ปัญญาเกิดจากความคิด) เพราะโยนิโส-
 มนสิการที่ตั้งขึ้นเฉพาะตน. ข้อที่ฌาณ
 เกิดขึ้นโดยการประกาศจากผู้อื่น และ
 โดยโยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นเฉพาะตน นี้

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จินตามยี้ จ, อย์ อุกุชฏิตถุญ. ยสฺส
 สุตมยี้ ปณฺณา อตฺถิ, จินตามยี้
 นตฺถิ, อย์ วิปญฺจิตถุญ. ยสฺส เหนว
 สุตมยี้ ปณฺณา อตฺถิ น จินตามยี้,
 อย์ เหนโย.

ชื่อว่า ภาวนามยบัญญัติ (บัญญัติเกิด
 จากภาวนา). บุคคลใด มีบัญญัติทั้ง ๒
 นี้คือ สุตมยบัญญัติ และจินตามยบัญญัติ,
 บุคคลนี้ ชื่อว่า อุกุชฏิตถุญ. บุคคล
 ใดมีสุตมยบัญญัติ ไม่มีจินตามยบัญญัติ,
 บุคคลนี้ ชื่อว่า วิปญฺจิตถุญ. บุคคลใด
 ไม่มีสุตมยบัญญัติ ไม่มีจินตามยบัญญัติ
 บุคคลนี้ ชื่อว่า ไนย.

**ขยายความเทศนาหารประกอบ
 พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค**

๙. สายั ฐมฺมเทศนา ก็
 เทสยติ, จตฺตาริ สจฺจานิ ทุภฺขั
 สมุทฺถั นิโรธั มคฺคั. อาทินโว จ
 ผลนฺจ ทุภฺขั, อสฺสาโท สมุทฺถโย,
 นิสฺสรณั นิโรธโร, อูปาโย อาณตฺติ
 จ มคฺโค. อิมานิ จตฺตาริ สจฺจานิ.
 อิทั ฐมฺมจกุกั.

๙. พระธรรมเทศนานี้ นั้น แสดง
 อะไร แสดงสัจจะ ๔ คือ ทุภฺขั สมุทฺถั
 นิโรธ มรรค. อาทินวะและผลเป็นทุภฺขั
 อัสสาทะ (ความยินดี) เป็นสมุทฺถั
 นิสฺสรณะ (การสลัดออก) เป็นนิโรธ
 อูปายและอาณตฺติเป็นมรรค. สัจจะ ๔
 เหล่านี้. นี้เป็นธรรมจักร.

คุณพงษ์เพ็ญ คํารรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยถาห ภควา : “อิทํ ทุกฺขนฺ”ติ
 เม ภิกฺขเว พาราณสียํ อสิปตเน
 มิคทาเย อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ
 อปฺปฏิวตฺติยํ สมณฺเน วา พุราหฺมณฺเน
 วา เทเวเน วา มาเรเน วา
 พุรหฺมฺนา วา เกนจิ วา โลกสฺมี,
 สพฺพํ ฌมฺมจกฺกํ.^๑

ตตฺถ อปริมาณา ปทา, อปริ-
 มาณา อกฺขรา, อปริมาณา พุญฺชนา,
 อปริมาณา อากาธา เนรุตฺตา
 นิทฺเทศา. เอตฺสเสว อตฺถสฺส
 สงฺกาสนา ปกาสนา วิวรณา วิภชนา
 อุตฺตทานิกมฺม^๒ ปญฺญตฺติ, อิติปิทํ ทุกฺขํ
 อริยสจฺจํ.

“อัยํ ทุกฺขสมุทฺโย”ติ เม ภิกฺขเว
 พาราณสียํ อสิปตเน มิคทาเย

เหมือนอย่างทีพระผู้มีพระภาคได้
 ตรัสไว้ ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้
 ประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในป่า
 อสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีว่า
 “นี้ทุกข์” ดังนี้ สมณะก็ดี พราหมณ์ก็ดี
 เทวดาก็ดี มารก็ดี พรหมก็ดี ผู้ใด
 ผู้หนึ่งก็ดีในโลก พึงเปลี่ยนแปลงไม่ได้,
 ทั้งหมด เป็นธรรมจักร.

ในการแสดงสังฆธรรมทั้ง ๔ นั้น
 มีบทหาประมาณมิได้ มีอักษระหา-
 ประมาณมิได้ มีพยัญชนะหาประมาณ
 มิได้ มีอาการ มีนิรุตติ มีนิทเทศ
 หาประมาณมิได้. เป็นการกล่าว เป็น
 การประกาศ เป็นการเปิดเผย เป็น
 การจำแนก เป็นการทำให้ปรากฏ
 เป็นการให้รู้โดยพิสดาร ซึ่งอรรถนี้
 แผละว่า นี้ ทุกขอริยสัจ แม้ด้วยประการ
 ฉะนี้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้
 ประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยม ณ ป่า

^๑ วิ. มหา. ๔/๑๘, ส. มหา. ๑๕/๕๒๘.

^๒ ม. อุตฺตทานิกมฺม.

อนุตตรํ ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ ๗เปฯ
 “อัยํ ทุกฺขนิโรธ”ติ เม ภิกฺขเว
 ๗เปฯ “อัยํ ทุกฺขนิโรธคามินิ
 ปฏิปทา”ติ เม ภิกฺขเว พาราณสียํ
 อสิปตเน มิคทาเย อนุตตรํ ฌมฺมจกฺกํ
 ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺตियํ สมณฺเณ วา
 พุราหฺมณฺเณ วา เทเวณ วา มาเรณ
 วา พุรหฺมฺนา วา เกนจิ วา
 โลกสฺมี.

อสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
 ว่า “นี้ ทุกขสมุทัย” ดังนี้ ๗ลฯ ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย เราได้ประกาศธรรมจักร
 อันยอดเยี่ยมว่า “นี้ ทุกขนิโรธ” ดังนี้
 ๗ลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้ประกาศ
 ธรรมจักรอันยอดเยี่ยม ณ ป่าอสิปต-
 นมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ว่า
 “นี้ ทุกขนิโรธคามินิปฏิบัติ” ดังนี้
 สมณะก็ดี พราหมณ์ก็ดี เทวดาก็ดี
 มารก็ดี พรหมก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งก็ดีในโลก
 เปลี่ยนแปลงไม่ได้.

ตตฺถ อปริมาณํ ปทา,
 อปริมาณํ อกฺขรา, อปริมาณํ
 พุณฺณชฺนา, อปริมาณํ อากาธา
 เนรุตฺตา นิทฺเทสา. เอตฺสเสว อตฺถสฺส
 สงฺกาสฺนา ปกาสะนา วิวรณา วิภชฺนา
 อุตฺตานิคมฺมํ ปณฺณตฺติ อิติปิทํ
 ทุกฺขนิโรธคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจํ.

ในการแสดงสังฆธรรมทั้ง ๔ นั้น
 มีบทหาประมาณมิได้ มีอักษรหา
 ประมาณมิได้ มีพยัญชนะหาประมาณ
 มิได้ มีอาการ มีนิรุตติ มีนิทเทศ
 หาประมาณมิได้. เป็นการกล่าว เป็น
 การประกาศ เป็นการเปิดเผย เป็น
 การจำแนก เป็นการทำให้ปรากฏ เป็น
 การให้รู้โดยพิสดาร ซึ่งอรรถนี้แหละว่า
 นี้ ทุกขนิโรธคามินิปฏิบัติอริยสัง
 แม้ด้วยประการฉะนี้.

ตตฺถ ภควา อกฺขเรหิ สงฺกาเสติ,
 ปเทหิ ปกาเสติ, พุณฺณชฺเนหิ วิวรติ,

ในการแสดงสังฆธรรมทั้ง ๔ นั้น
 พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวด้วยอักษรทั้ง-

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อากาเรหิ วิภชตี, นีรุตตีหิ
 อุตตานิกรโรติ,^๑ นิตฺเทเสหิ ปณฺณเปติ.
 ตตฺถ ภควา อกฺขเรหิ จ ปเทหิ จ
 อุกฺขมฺเหติ,^๒ พุยฺยชเนหิ จ อากาเรหิ
 จ วิปฺลยจติ, นีรุตตีหิ จ นิตฺเทเสหิ
 จ วิตฺถาเรติ. ตตฺถ อุกฺขมฺภนา^๓ อากิ,
 วิปฺลยจนา มชฺฌเ, วิตฺถารณา
 ปรีโยसानํ. โสยํ ธมฺมวินโย
 อุกฺขมฺภินฺโต อุกฺขมฺภิตฺตญฺญปฺกคฺคํ วิเนติ,
 เตน นํ อากุ “อากิกฺลยาโน”ติ.
 วิปฺลยจฺยินฺโต วิปฺลยจิตฺตญฺญปฺกคฺคํ วิเนติ,
 เตน นํ อากุ “มชฺฌกฺลยาโน”ติ.
 วิตฺถารฺยินฺโต เหนยฺยํ ปฺกคฺคํ วิเนติ,
 เตน นํ อากุ “ปรีโยसानกฺลยาโน”ติ.

หลาย ทรงประกาศด้วยบททั้งหลาย
 ทรงเปิดเผยด้วยพยัญชนะทั้งหลาย
 ทรงจำแนกด้วยอาการทั้งหลาย ทรงทำ
 ให้ปรากฏด้วยนิรุตติทั้งหลาย ทรงทำ
 ให้รู้โดยพิสดารด้วยนิตเทสทั้งหลาย. ใน
 การแสดงสังขารทั้ง ๔ นั้น พระผู้มี
 พระภาคทรงยกขึ้นแสดงด้วยอักษรทั้ง-
 หลาย และด้วยบททั้งหลาย ทรงขยาย
 ด้วยพยัญชนะทั้งหลาย และด้วยอาการ
 ทั้งหมด ทรงให้พิสดารด้วยนิรุตติทั้ง-
 หลาย และด้วยนิตเทสทั้งหลาย. ใน
 การแสดงสังขารทั้ง ๔ นั้น การยกขึ้น
 แสดงเป็นเบื้องต้น การขยายเป็นท่าม
 กลาง การให้พิสดารเป็นที่สุด. พระ-
 ธรรมวินัยนั้นนั้น เมื่อยกขึ้นแสดง ย่อม
 แนะนำอุกฺขมฺภิตฺตญฺญปฺกคฺคํ ด้วยเหตุนั้น
 บัณฑิตทั้งหลาย จึงกล่าวพระธรรม
 วินัยนั้นว่า “งามในเบื้องต้น”. เมื่อ
 ขยายย่อมแนะนำวิปฺลยจิตฺตญฺญปฺกคฺคํ ด้วย
 เหตุนั้น บัณฑิตทั้งหลาย จึงกล่าว

^๑ ม. อุตตานิ กรโรติ.

^๒ ส. อุกฺขมาเหติ.

^๓ ส. อุกฺขมฺภนา.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตถาคตารณชิตํ อิติปิ, อโต เจตํ
 พุทฺทมจิริยํ ปณฺณายติ. เตนาห ภควา
 “เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พุทฺทมจิริยํ
 ปกาเสสฺสามิ”ติ.

พรหมจรรย์นี้ เรียกว่า ทางของพระ-
 ตถาคตบ้าง ว่า พระตถาคตทรงเสพ
 อาศัยแล้วบ้าง ว่า พระตถาคตทรงยินดี
 แล้วบ้าง, ก็เพราะเหตุนั้น พรหมจรรย์
 นี้ปรากฏ. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาค
 จึงตรัสว่า “เราจักประกาศพรหมจรรย์
 ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง” ดังนี้.

เกสํ อยํ ธมฺมเทสนา, โยคินํ.
 เตนาห อายสฺมา มหาภจฺจายโน

พระธรรมเทศนานี้เพื่อใคร เพื่อ
 โยคีทั้งหลาย. ด้วยเหตุนั้น ท่าน
 พระมหากัจจายนะจึงกล่าวว่

“อัสสาทาทีนวตา
 นิสฺสรณมุปี จ ผลํ อุปาโย จ
 อาณตฺตี จ ภควโต
 โยคินํ เทสนาหาโร”ติ.

“แบบการอธิบายธรรมทั้งหลาย คือ
 อัสสาทะ (ความยินดี) อาทีนวะ
 (โทษ) นิสสรณะ (การสลัดออก)
 ผล อุบาย และอาณัติ(พระดำรัส
 สั่ง)ของพระผู้มีพระภาคสำหรับโยคี
 ทั้งหมด ชื่อว่า เทสนาหาระ”ดังนี้.

นียุตโต เทสนาหาโร.

เทสนาหาระ ได้ขยายความประกอบแล้ว.

คุณพงษ์เพ็ญ คํารงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒. วิทยहारวิภังค์

๑๑. ตตถ กตโม วิจโย หาโร,
“ยํ ปุจฺฉิตญจ วิสฺสชฺชิตญจา”ติ
คาถา, อยํ วิจโย หาโร.

ก็ วิจินติ ? ปทํ วิจินติ, ปญหํ
วิจินติ, วิสชชณํ^๑ วิจินติ, ปุพฺพปาปรํ
วิจินติ, อสฺสาทํ วิจินติ, อาทีนํ
วิจินติ, นิสฺสรณํ วิจินติ, ผลํ วิจินติ,
อุบายํ วิจินติ, อาณตฺตํ วิจินติ,
อนุกีตํ วิจินติ, สพฺเพ นว สุตฺตนฺเต
วิจินติ. ยถา ก็ ภเว, ยถา आयสฺมา
อชิโต ปารายเน ภควนฺตํ ปญหํ
ปุจฺฉติ

“เกนสฺสุ นิวุโต โลโก
(อิจฺจายสฺมา อชิโต)
เกนสฺสุ นปุปกาสติ

๒. วิทยहारวิภังค์

๑๑. บรรดาหาระ ๑๖ เหล่านี้
วิทยหาระเป็นไฉน คาถาว่า “ยํ
ปุจฺฉิตญจ วิสฺสชฺชิตญจ (การถามใด
การตอบใด ที่ได้วิจัยแห่งสุดตะ)”นี้ ชื่อว่า
วิทยหาระ.

วิทยหาระพิจารณาอะไร ?
พิจารณาบท พิเคราะห์ปัญหา พิเคราะห์
วิสัย พิเคราะห์อุปมาอุปไมย (คำต้น
คำปลาย) พิเคราะห์อัสสาทะ พิเคราะห์
อาทีนวะ พิเคราะห์นิสสรณะ พิเคราะห์
ผล พิเคราะห์อุบาย พิเคราะห์อาณัติ
พิเคราะห์อนุกีติ พิเคราะห์สุดต้นตะ ๙
ทั้งหมด. ประการนั้นพึงเป็นอย่างไร
ท่านพระอชิตะ ทูลถามปัญหากะพระผู้มี
พระภาคในปารายนสูตรว่า

“โลกถูกอะไรหุ้มห่อไว้ โลกไม่
ปรากฏ เพราะเหตุอะไร อะไร
เป็นเครื่องฉาบทาโลกนั้น ขอ

^๑ ส. ม. วิสชชณ.

ชบุปาภิเลปนํ พุรุมิ
 ทุกขมสฺส มหพฺภยณฺ”ติ.^๑

อิมานิ จตุตตาริ ปทานิ อิเมหิ
 จตุหิ ปเทหิ วิสขุชิตานิ ปจมํ
 ปจเมน, ทฺตฺติยํ ทฺตฺติเยน, ตตฺติยํ ตตฺติเยน,
 จตฺตฺตํ จตฺตฺตฺเตน.

“เกนสฺส นินฺนุโต โลโก”ติ
 ปณฺเฑห “อวิชฺชาย นินฺนุโต โลโก”ติ
 วิสขุชณา. นีวรณฺเหหิ นินฺนุโต โลโก,
 อวิชฺชานีวรณา หิ สพฺเพ สตฺตฺตา.
 ยถาห ภควา “สพฺพสตฺตฺตํ ภิกฺขเว
 สพฺพปาณานํ สพฺพภุจฺจานํ ปรียายโต
 เอกเมว นีวรณํ วทามิ ยทฺธิทํ อวิชฺชยา,
 อวิชฺชานีวรณา หิ สพฺเพ สตฺตฺตา.
 สพฺพโสว ภิกฺขเว อวิชฺชาย นโรธา
 จาคา ปฏฺินิสฺสคฺคา “นตฺถิ สตฺตฺตํ
 นีวรณนฺ”ติ วทามิ”ติ. เตน จ
 ปจมสฺส ปทสฺส วิสขุชณา ยุตฺตฺตา.

ความประมาท) เรากล่าวตักหนว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลก ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น”.

สี่บทนี้ ทรงวิสันหา ด้วยบททั้งสี่นี้คือ บทที่ ๑ ทรงวิสันหาด้วยบทที่ ๑, บทที่ ๒ ทรงวิสันหาด้วยบทที่ ๒, บทที่ ๓ ทรงวิสันหาด้วยบทที่ ๓, บทที่ ๔ ทรงวิสันหาด้วยบทที่ ๔.

ในปัญหาข้อว่า “โลกถูกอะไรหุ้มห่อไว้” ทรงวิสันหาว่า “โลกถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้”. โลกถูกนิวรณ์ทั้งหลายหุ้มห่อไว้ เพราะสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีอวิชชาเป็นนิวรณ์. เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลายว่าโดยปริยาย เรากล่าวนิวรณ์คืออวิชชาของสัตว์ทั้งปวงของปาณะทั้งปวงของภุจทั้งปวง ว่ามีอย่างเดียวเท่านั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีอวิชชาเป็นนิวรณ์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะการดับ เพราะการสละ เพราะการ

^๑ ช. ส. ๒๕/๕๓๐, เปฏโกปเทส (ฉบับภูมิพโลภิกขุ)
 ๑๘.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงค์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สละคืนอวิชาเสียได้ โดยประการ
ทั้งปวงทีเดียว เรากล่าวได้ว่า ‘สัตว์
ทั้งหลาย ไม่มีนิวรรณ์’ ดังนี้. บทที่ ๑
ทรงวิสัชนา ด้วยบทที่ว่า โลกถูกอวิชา
หุ้มห่อไว้นั้น ชอบแล้ว.

“เกณสสุ นบุปกาสตี”ติ ปณฺเฑห
“วิวิจฺฉา ปมาทา นบุปกาสตี”ติ
วิสขุชฺชนา. โย ปุคฺคโล นีวรณฺเหหิ
นิวุโต, โส วิวิจฺฉติ, วิวิจฺฉา นาม
วุจฺจติ วิจิกิจฺฉา, โส วิจิกิจฺฉนฺโต
นาภิสทฺทหติ, น อภิสทฺทนฺโต วีริยํ
นารภติ อกฺุสลาณํ ฐมฺมาณํ ปหานาย
กฺุสลาณํ ฐมฺมาณํ สจฺฉิกิริยา. โส
อิธปฺปมาทมนฺยุตฺโต วิหฺรติ ปมตฺโต,
สฺกุเก ฐมฺเม น อฺุปปาทิยติ, ตสฺส
เต อฺุปปาทิยมานา นบุปกาสนฺติ.
ยถาห ภควา

ปัญหาชื่อว่า “โลกไม่ปรากฏ
เพราะเหตุอะไร” ทรงวิสัชนาว่า “โลก
ไม่ปรากฏ เพราะความสงสัย เพราะ
ความประมาท”. บุคคลใดถูกนิวรรณ์ทั้ง-
หลายหุ้มห่อแล้ว บุคคลนั้นย่อมสงสัย
ความสงสัย ท่านเรียกให้ชื่อว่า วิวิจฉา
บุคคลนั้นเมื่อสงสัยย่อมไม่เชื่อ เมื่อไม่เชื่อ
ก็ย่อมไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อละ
อกุศลธรรม เพื่อกระทำให้แจ้งกุศลธรรม.
บุคคลนั้นประกอบเนื่อง ๆ อยู่ซึ่งความ
ประมาทในโลกนี้ เป็นผู้ประมาทอยู่,
ย่อมไม่ยังกุศลธรรมทั้งหลายให้เกิดขึ้น,
กุศลธรรมเหล่านั้นที่บุคคลนั้นไม่ให้เกิดขึ้น
ก็ย่อมไม่ปรากฏ. เหมือนอย่างที่พระผู้มี
พระภาคตรัสไว้ว่า

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ทูเร สนโต ปกาสนติ^๑
 หิมานโตว ปพโต
 อสนเตตถ น ทิสฺสนติ
 รตฺตี^๒ ชิตฺตา ยถา สรา.
 เต कुณฺเห ปกาสนติ
 กิตฺติยา จ ยเสน จา”ติ.

เตน จ ทุติยสฺส ปทสฺส วิสขุชฺณา
 ยุตฺตา.

“กิสฺสาภิเลปนํ พุรุสี”ติ ปญฺเห
 “ชปฺปาภิเลปนํ พุรุมี”ติ วิสขุชฺณา.
 ชปฺปา นาม วุจฺจติ ตณฺหา, สากถํ
 อภิลิมฺปติ. ยถาห ภควา

“รตฺโต อตถํ น ชานาติ
 รตฺโต ฐมฺมํ น ปสฺสติ

“สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมปรากฏในที่
 ไกล เหมือนนงูเขาหิมพานต์ อสัต-
 บุรุษทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่
 ปรากฏ เหมือนลูกศรที่ยิงไปใน
 กลางคืน สัตบุรุษเหล่านั้น ย่อม
 ปรากฏด้วยคุณทั้งหลาย คือ ด้วย
 เกียรติและด้วยยศ”.

กัณฑ์ที่ ๒ ทรงวิสัชนาด้วยบทที่ว่า
 โลกไม่ปรากฏ เพราะความสงสัย
 เพราะความประมาทนั้น ชอบแล้ว.

ปัญหาข้อว่า “อะไรเป็นเครื่อง
 ฉาบทาโลกนั้น ขอพระองค์จงตรัสบอก”
 ทรงวิสัชนาว่า “เรากล่าวตันทหาว่า
 เป็นเครื่องฉาบทาโลก”. ตันทหาตรัสเรียก
 ให้ชื่อว่า ชปฺปา, ตันทหานั้นย่อมฉาบทา
 อย่างไร. ข้อนี้เหมือนอย่างที่พระผู้มี-
 พระภาคตรัสว่า

“ผู้กำหนดย่อมไม่รู้orroth ผู้กำหนด
 ย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อใด นรชนถูก

^๑ ปกาสนติ (พ. ธ. ๒๕/๕๕).

^๒ ส. รตฺตี, ชิตฺตา.

อนฺธนมฺ^๑ ตทา โหติ
 ยํ ราโค สหเต นรณฺ”ติ.

ราคะครอบงำ เมื่อนั้นย่อมมีแต่
 ความมืดบอด”.

สายํ ตณฺหา อาสตุติพหุสฺส
 ปุคฺคสฺส “เอวํ อภิชปฺปา”ติ กริตฺวา
 ตตฺถ โลโก อภิลิตฺโต นาม ภวติ,
 เตน จ ตติยสฺส ปทสฺส วิสขุชฺณา
 ยุตฺตา.

เพราะอธิบายว่า ตัณหานี้มัน
 เป็นการแสดงว่า “ความปรารถนา
 อย่างนี้” แห่งบุคคลผู้มากไปด้วยความ
 ติดอยู่ในความข้งอยู่นั้น โลกจึงเป็นอัน
 ชื่อว่าถูกตัณหานั้นฉาบทาแล้ว, กิบทที่ ๓
 ทรงวิสัชนาด้วยบทว่า เรากล่าวตัณหา
 ว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลกนั้นชอบแล้ว.

“กิสฺส ตสฺส มหพฺภยณฺ”ติ ปญฺเฬ
 “ทุกฺขมสฺส มหพฺภยณฺ”ติ วิสขุชฺณา.

ปัญหาข้อที่ว่า “อะไรเป็นภัย
 ใหญ่ของโลกนั้น” ทรงวิสัชนาว่า
 “ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น”.

ทฺวาริํ ทฺกฺขํ กายิกญฺจ เจตสิกญฺจ.
 ยํ กายิกํ อิทํ ทฺกฺขํ, ยํ เจตสิกํ
 อิทํ โทมนสฺสํ. สพฺเพ สตุตา หิ
 ทฺกฺขสฺส อฺพพิชฺชนฺติ, นตฺถิ ภยํ
 ทฺกฺขเชน สมสมํ, กุโต वा ปน ตสฺส
 อุตฺตริตฺรํ. ติสฺโส ทฺกฺขตา ทฺกฺข-
 ทฺกฺขตา สงฺขารทฺกฺขตา วิปริณาม-
 ทฺกฺขตา. ตตฺถ โลโก โอธฺโส กทาจิ

ทุกข์มีอยู่ ๒ อย่าง คือทุกข์ทางกาย ๑
 ทุกข์ทางใจ ๑. ทุกข์ที่เป็นไปทางกาย
 ชื่อว่าทุกข์, ทุกข์ที่เป็นไปทางใจ ชื่อว่า
 โทมนัส. กิสดัวทั้งหลายทั้งปวงย่อม
 หวาดเสียวทุกข์, ภัยที่เสมอกับทุกข์ไม่มี
 ก็หรือว่า ภัยที่เหนือยิ่งไปกว่าทุกข์นั้น
 จะมีมาแต่ไหน. ทฺกฺขตา(ทุกข์) มีอยู่ ๓
 ประการ คือ ทฺกฺขทฺกฺขตา^๑ (ทุกข์เพราะ

^๑ ม. อนฺธนมฺ.

^๑ ทฺกฺขทฺกฺขตา ได้แก่ ทฺกฺขเวทนา หมายถึง กายิกทุกข์.

กรหจิ ทุกฺขทุกฺขตาย มุจฺจติ. ตถา วิปริณามทุกฺขตาย. ตํ กิสุส เหตุ ? โหนฺติ โลกเ อปฺปพาทาปิ ทีฆายุกาปิ. สงฺขารทุกฺขตาย ปน โลกเ อนฺน- ปาทิสเสสาย นิพฺพานธาตฺยา มุจฺจติ, ตสฺมา สงฺขารทุกฺขตา ทุกฺขํ โลกสฺสาติ กตฺวา ทุกฺขมสฺส มหพฺภยฺนฺติ. เตน จ จตฺตถสฺส ปทสฺส วิสขฺขนา ยุตฺตา. เตนหา ภควา “อวิชฺชา ย นินฺวา โลกเ”ติ.

ลำบาก) ๑ สังขารทุกขตา^๑ (ทุกข์มีอยู่ประจำสังขาร) ๑ วิปริณามทุกขตา^๒ (ทุกข์เพราะความแปรปรวน) ๑. บรรดาทุกข์ ๓ ประการนั้น โดยเฉพาะบางครั้งบางคราว โลกย่อมพ้นจากทุกข์เพราะความลำบากได้. ทุกข์เพราะความแปรปรวนก็เหมือนกัน. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ? เพราะในโลก สัตว์ทั้งหลาย มีอาพาธน้อยบ้าง มีอายุยืนบ้าง. แต่โลกย่อมพ้นจากสังขารทุกข์ได้ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ. เพราะเหตุนั้น ทุกข์จึงเป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น เพราะอธิบายว่า ทุกข์ประจำสังขารเป็นทุกข์ของโลกนั้นแล. กัมภที่ ๔ ทรงวิชันนาด้วยบทว่า ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้นชอบแล้ว. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “โลกถูกอวิชชา หุ้มห่อไว้”.

^๑ สังขารทุกขตา ได้แก่ อุเบกขาเวทนา และโลกิย-
ธรรมที่เหลือ.
^๒ วิปริณามทุกขตา ได้แก่ สุขเวทนา หมายถึง
โสมนัส และกายิกสุข.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

° สวานติ สพฺพธิ โสตา
 (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
 โสตานํ ก็ นินวารณํ
 โสตานํ สํวรํ พุรุหิ
 เกน โสตา ปิถียเร. ๒

อิมานิ จตฺตาริ ปทานิ ปุจฺจิตานิ.
 เต เทว ปญฺหา. กสฺมา? อิเม หิ
 พหฺวาทิวจฺเนน ปุจฺจิตา. เอวํ
 สฺมาปนฺนสฺส โลกสฺส เอวํ สงฺกิลิฏฺฐสฺส
 ก็ โลกสฺส โวทานํ วุฏฺฐานมิตฺติ เอวณฺหิ
 อาห.

สวานติ สพฺพธิ โสตาติ
 อสฺมาหิตสฺส สวานติ อภิชฺฌาพฺยา-
 ปาทปฺปมาทพหฺลสฺส. ตตฺถ ยา
 อภิชฺฌา อยํ โลโก อกฺุสฺลมฺมฺลํ, โย

กระแสน้ทั้งหลาย ย่อมไหลไปใน
 อายตนะทั้งปวง ท่านพระอชิตะ
 ทูลถามอย่างนี้ว่า อะไรเป็นเครื่อง-
 กั้นกระแสน้ทั้งหลาย ขอพระองค์
 จงตรัสบอกธรรม เป็นเครื่องกั้น
 กระแสน้ทั้งหลาย กระแสน้ทั้งหลาย
 อะไรย่อมปิดกั้นไว้.

บททั้งสี่บทนี้ ท่านทูลถามขึ้นมา.
 เนื้อความของคำถามเหล่านั้น จัดเป็น
 ปัญหา ๒ ข้อ. เพราะเหตุไร? เพราะ
 ปัญหา ๒ ข้อนี้ ท่านทูลถามขึ้นมาด้วย
 คำเปรียบเทียบหลายอย่าง. คือ ท่าน-
 พระอชิตะทูลถามอย่างนี้ว่า โลกที่คับขัน
 อย่างนี้ เศร้าหมองอย่างนี้ จะมีความ
 ผ่องแผ้วได้อย่างไร มีทางออกไปได้
 อย่างไร.

คำว่า กระแสน้ทั้งหลายย่อมไหลไป
 ในอายตนะทั้งปวง ความว่า ย่อมไหล
 ไปแก่บุคคล ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น ผู้มากไป
 ด้วยอภิชฌาพยาบาทและความประมาท.

° พุ. ส. ๒๕/๕๓๐.

๒ ส. ปิถียเร, ม. ปิธิยเร, ฉ. ปิธิยเร.

พญาปาโท อัย โทโส อกุลสมมูล,
โย ปมาโท อัย โมโห อกุลสมมูล.
ตสเสว อสมาคิตสส ฉส อายตเนส
ตณฺหา สวณฺติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา
คณฺชตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺจพฺพตณฺหา
ธมฺมตณฺหา, ยถาห ภควา

บรรดาธรรมเหล่านั้น อภิขณา คือ
โลภะ จัดเป็นอกุศลมูล, พยาบาทคือ
โทสะ จัดเป็นอกุศลมูล, ความประมาท
คือโมหะ จัดเป็นอกุศลมูล. ตณฺหา คือ
รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คณฺชตณฺหา
รสตณฺหา โผฏฺจพฺพตณฺหา ธรรม-
ตณฺหา ย่อมไหลไปในอายตนะทั้ง ๖
ของบุคคลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอย่างนี้ นั่น,
เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“สวตี”ติ จ โข ภิกฺขเว ฉนฺเนตฺถ
อชฺชตฺติกานํ อายตนาณํ อธิวจนํ. จกฺขุ
สวตี มนาปิเกสุ รูปेषु, อมนาปิเกสุ^๑
ปฎิหณฺณตฺติตฺติ. โสตํ ๗เปยฺ ฆานํ...
ชีวหา... กาโย... มโน สวตี มนาปิเกสุ
ธมฺเมสุ อมนาปิเกสุ ปฎิหณฺณตฺติตฺติ. อิติ
สพฺพทา จ สวตี, สพฺพธา จ สวตี.
เตนาห “สวณฺติ สพฺพธิ โสตา”ติ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็คำว่า
“ย่อมไหลไป” นี้ เป็นชื่อของอายตนะ
ภายใน ๖. คือจักขุ ย่อมไหลไปในรูป
ทั้งหลายที่น่าพอใจ ย่อมขัดใจในรูป
ทั้งหลายที่ไม่น่าพอใจ. โสตะ ฯลฯ ฆานะ
...ชีวหา...กาย...ใจ ย่อมไหลไปในธรรม
ทั้งหลายที่น่าพอใจ ย่อมขัดใจในธรรม
ทั้งหลายที่ไม่น่าพอใจ. ย่อมไหลไปจาก
ที่ทั้งปวง, และย่อมไหลไปโดยประการ
ทั้งปวงอย่างนี้. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มี
พระภาคจึงตรัสว่า “กระแสทั้งหลาย
ย่อมไหลไปในอายตนะทั้งปวง” ดังนี้.

^๑ ม. อมนาปิเชสุ.

“โสทานัง ก็ นิวารณน”ติ
 ปริยญฺจานวิมาตัง ปุจฺจติ, อิทํ
 โวทานัง. “โสทานัง สํวรํ พุรุหิ, เกณ
 โสตา ปิถียเร”ติ อนุสยสมุคฺฆมาตัง
 ปุจฺจติ, อิทํ ฏฺฐจฺฉานัง.

ตตถ วิสซชชนา

“ยานิ โสทานิ โลกสฺมี
 (อชิตาติ ภควา)
 สติ เตสํ นิวารณัง
 โสทานัง สํวรํ พุรุหิ
 ปณฺญาเยเต ปิถียเร”ติ.^๑

กายคตตาย สติยา ภาวิตาย
 พหุสฺสีกตตาย จกฺขุ นาวินฺจติ มนาปิเกสฺสุ
 รุเปสฺสุ, อมนาปิเกสฺสุ น ปฏฺฐินฺจติ,
 โสตํ ๗เปช ฆานนํ... ชิวหา... กาโย...
 มโน นาวินฺจติ มนาปิเกสฺสุ ฐมฺเมสฺสุ,
 อมนาปิเกสฺสุ น ปฏฺฐินฺจติ. เกณ

ท่านพระอชิตะ ถ้ามถึงการทำลาย
 กิเลส เครื่องลุ่มลุ่มว่า “อะไรเป็น
 เครื่องกันกระแสนทั้งหลาย” นี่เป็นความ
 ผ่องแผ้ว. ถ้ามถึงการถอนอนุสัยว่า “ขอ
 พระองค์จงตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องกัน
 กระแสนทั้งหลาย กระแสนทั้งหลาย อะไร
 ย่อมปิดกันได้” นี่เป็นทางออก.

ในคำถามนั้น มีคำวิเศษนาต่อไปว่า

“(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกร
 อชิตะ) กระแสนเหล่าใดในโลก สติ
 เป็นเครื่องกันกระแสนเหล่านั้น เรา
 กล่าวธรรม เป็นเครื่องกันกระแสน
 ทั้งหลาย กระแสนเหล่านั้น ปัญญา
 ย่อมปิดกันได้”.

เมื่อกายคตาสติได้เจริญทำให้มาก
 แล้ว จักขุย่อมไม่จดมาในรูปทั้งหลาย
 ที่น่าพอใจ, ไม่ชัดใจในรูปทั้งหลายที่ไม่
 น่าพอใจ โสตะ ฯลฯ ฆานะ... ชิวหา...
 กาย... ใจ ย่อมไม่จดมาในธรรมทั้งหลาย
 ที่น่าพอใจ, ไม่ชัดใจในธรรมทั้งหลาย

^๑ ชุ. ส. ๒๕/๕๓๐. เปฏโกปเทศ, (ภูมิพโลกิกขุ) ๒๓,
 ฉ. ม. ปิธีเย.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

การณน ? สํวตนิวาริตตตทา อินฺทฺริยานํ.
 เกน เต สํวตนิวาริตา, สติอารกฺเขน.
 เตนาห ภควา “สติ เตสํ
 นิวารณน”ติ.

ปณฺณาย อนุสยา ปหฺียนติ,
 อนุสเยสฺส ปหฺิเนสฺส ปฺริยฺกฺขานา
 ปหฺียนติ. กิสฺส^๑ ? อนุสยสฺส
 ปหฺินตฺตทา. ตํ ยถา ขนฺธวณฺตสฺส
 รุกฺขสฺส อนวเสสมฺลฺลทฺตรณเ กเต
 ปฺุพฺพลปลฺลวณฺทฺรสนฺตติ สมฺมุจฺฉินฺนา
 ภวติ. เอวํ อนุสเยสฺส ปหฺิเนสฺส
 ปฺริยฺกฺขานสนฺตติ สมฺมุจฺฉินฺนา ภวติ
 ปิทฺทิตา ปฏฺิจฺจนฺนา. เกน ? ปณฺณาย.
 เตนาห ภควา “ปณฺณายเต
 ปิตฺทียเร”ติ.

“ปณฺณาย เจว สติ จ
 (อิจฺจายสฺมา อชิโต)

ที่ไม่น่าพอใจ. เพราะเหตุไร? เพราะ
 ได้สํารวมห้ามอินทริยทั้งหลายไว้. สํารวม
 ห้ามอินทริยเหล่านั้นด้วยธรรมอะไร, ด้วย
 สติอันเป็นธรรมเครื่องคุ้มครอง. ด้วย
 เหตุนั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า
 “สติเป็นเครื่องกั้นกระแสเหล่านั้น”.

ปัญฺณาย่อมละอนุสยได้ เมื่อละ
 อนุสยได้แล้ว ย่อมละปฺริยฺกฺขานกิลเสได้.
 เพราะเหตุไร? เพราะละอนุสยได้แล้ว.
 ข้อนั้นมีอุปมาเหมือนเมื่อทำการถอน
 รากต้นไม้ที่มีลำต้นไม่มีเหลือแล้ว ย่อม
 เป็นอันถอนความสืบทอดอกผลใบและหน่อ
 ฉันทใจ, เมื่อละอนุสยได้แล้ว ก็เป็นอัน
 ถอนปิดกั้นความสืบทอดแห่งปฺริยฺกฺขานกิลเส
 ได้ เหมือนกันฉันทนั้น. ธรรมอะไร
 ตัดขาด? ปัญฺญา. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มี
 พระภาคจึงตรัสว่า “กระแสเหล่านั้น
 ปัญฺณาย่อมปิดกั้นได้” ดังนี้.

“(ท่านพระอชิตะทูลถามว่า) ข้าแต่-
 พระองค์ผู้บริสุทธิ์ ปัญฺญา สติ

^๑ ส. คสส.

นามรูปนวจ มาริส
 เอตํ เม ปุญฺโจ ปพฺรุหิ
 กตฺถเอตํ อฺปรุชฺฌติ”ติ.^๑

“ยเมตํ ปณฺหํ อฺปุจฺฉิ^๒
 อชิตํ ตํ วทามิ เต
 ยตถ นามนวจ รูปนวจ
 อเสสํ อฺปรุชฺฌติ
 วิญฺญาณสฺส นิโรธเน
 เอตฺถเอตํ อฺปรุชฺฌติ”ติ.

อโย ปณฺเห^๓ อนุสฺสนฺธิ ปุจฺฉติ.
 อนุสฺสนฺธิ ปุจฺฉนฺโต ก็ ปุจฺฉติ,
 อนุปาทิสฺส นินฺพพานธาตฺ. ติณิ จ
 สจฺจานิ สงฺขตานิ นิโรธมฺมานิ
 ทุกฺขํ สมุทโย มคฺโค, นิโรโธ
 อสงฺขโต. ตตถ สมุทโย ทฺวิสุ
 ภูมิสฺส ปหฺยติ ทสฺสนภฺมฺมียา จ
 ภาวนาภฺมฺมียา จ. ทสฺสเนน ติณิ
 สโยชนานิ ปหฺยนฺติ สกฺกายทิกฺกุจฺ

และนามรูปนี้ ย่อมดับไป ณ ที่ไหน
 พระองค์อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
 ของจงตรัสบอกความข้อนั้น แก่ข้า-
 พระองค์เถิด”.

“ดูกรอชิตะ ท่านได้ถามปัญหา
 ข้อนี้ใดแล้ว เราจะแก้ปัญหานั้น
 แก่ท่าน นามรูปดับไปไม่มีส่วนเหลือ
 ณ ที่ใด นามรูปนั้นก็ดับ ณ ที่นั้น
 เพราะความดับแห่งวิญญาน”.

ท่านพระอชิตะนี้ ถ้ามอนุสนธิ
 ในปัญหา. เมื่อถามอนุสนธิ ย่อมถาม
 ถึงอะไร, ย่อมถามถึงอนุปาทิสส-
 นินฺพพานธาตฺ. ก็สัจจะทั้ง ๓ เป็น
 สังขตธรรม มีความดับไปเป็นธรรมดา
 ได้แก่ ทุกฺขํ สมุทโย มรรค, นิโรธ
 เป็นอสังขตธรรม. ในสัจจะเหล่านั้น
 สมุทโยย่อมละได้ในภุมิทั้ง ๒ คือ ทสฺสนภฺมฺมิ
 และภาวนาภฺมฺมิ. ทสฺสเนละสังโยชนํ ๓

^๑ บ. ส. ๒๕/๕๓๐.

^๒ ม. ม. ปุจฺฉิ.

^๓ ส. ม. ปโยห เนคตติภาวินิ ปสฺสิตพฺพา.

วิจิกิจฉา สีลพพตปรามาส, ภาวนาย สตุต สโยชนานิ ปหียนฺติ กามจฺจนฺโท พยาปาโท รูปราโค อรูปราโค มาโน อุตฺตจฺจํ อวิชชาวเสสา.^๑ เตธาตฺเก อิมานิ ทส สโยชนานิ ปณฺโจรมภาคิยานิ ปณฺจฺทฺมภาคิยานิ.

คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลพพต-
ปรามาส, ภาวนาละสังโยชน ๗ คือ
กามฉันทะ พยาบาท รูปราคะ อรูป-
ราคะ มานะ อุตฺตจฺจจะ อวิชชาที่เหลือ.
รวมเป็นสังโยชน ๑๐ เหล่านี้ คือ
โอรัมภาคิยสังโยชน ๕ อุตฺมภาคิย-
สังโยชน ๕ ในโลกอันประกอบด้วยธาตุ
ทั้ง ๓.

๑๒. ตตฺถ ตินิ สโยชนานิ
สกุทายทิฏฺฐิ วิจิกิจฉา สีลพพต-
ปรามาส อนนฺตฺตณฺตสฺสามิตินฺทฺริยํ
อธิฏฺฐาย นินฺรุชฺฌนฺติ. สตุต สโยชนานิ
กามจฺจนฺโท พยาปาโท รูปราโค
อรูปราโค มาโน อุตฺตจฺจํ
อวิชชาวเสสา อนนฺตฺตณฺตฺริยํ อธิฏฺฐาย
นินฺรุชฺฌนฺติ. ยํ ปน เหวํ ชานาติ
“ซีณา เมชาติ”ติ, อิทํ ขย
ณฺณ. “นาปรํ อิตฺถตฺตยา”ติ
ปชานาติ, อิทํ อนฺุปฺปาเท ณฺณ.
อิมานิ เทว ณฺณานิ อนนฺต-
ตาวินฺทฺริยํ. ตตฺถ ยณฺจ อนนฺต-

๑๒. บรรดาสังโยชนเหล่านั้น
สังโยชน ๓ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา
สีลพพตปรามาส ถึงอนันตญฺญาตฺตญฺญัส-
สามิตินฺทฺริยแล้ว ย่อมดับไป. สังโยชน
๗ คือ กามฉันทะ พยาบาท รูปราคะ
อรูปราคะ มานะ อุตฺตจฺจจะ อวิชชาที่เหลือ
ถึงอัญญินฺทฺริยแล้ว ย่อมดับไป. ก็บุคคล
รู้อย่างนี้ว่า “ชาติของเราสิ้นแล้ว” ด้วย
ญาณใด ญาณนี้ ชื่อว่าขยณฺณ รู้ว่า
“ไม่มีกิจอื่น เพื่อความเป็นอย่างนี้” ด้วย
ญาณใด ญาณนี้ชื่อว่า อนฺุปฺปาตณฺณ.
ญาณทั้ง ๒ นี้ ชื่อว่า อัญญาตาวินฺทฺริย.
บรรดาธรรมเหล่านั้น อนันตญฺญาตฺตญฺญัส-

^๑ ส. ม. อวิชชา จ นินฺวเสสา.

ตณฺณสสามิตินฺทริยํ ยณฺจ อณฺณินฺทริยํ
อิมานิ อคฺคผลํ อรหตฺตํ ปาปฺพนฺตสฺส
นिरุชฺฌนฺติ, ตตฺถ ยณฺจ ขเย ฅานํ
ยณฺจ อณฺุปปาทเ ฅานํ, อิมานิ เทว
ฅานานิ เอกปณฺณา.

อปิ จ อารมฺมณสงฺเกตเณ เทว
นามานิ ลพฺภนฺติ, “ซีณา เม
ชาติ”ติ ปชานนฺตสฺส ขเย ฅานนฺติ
นามํ ลภติ, “นาปรํ อิตถตฺตยา”ติ
ปชานนฺตสฺส อณฺุปปาทเ ฅานนฺติ
นามํ ลภติ. สา ปชานนฺฏเจเน
ปณฺณา, ยถาทิฏฺฐํ อปีลาปนฺฏเจเน
สติ.

๑๓. ตตฺถ เย ปณฺุปปาทานกฺ-
ขนฺธา, อิทํ นามรูปํ. ตตฺถ เย
ผลสฺสปณฺุจมกา ธมฺมา, อิทํ นามํ.
ยานิ ปณฺุจินฺทริยานิ รูปานิ, อิทํ รูปํ.
ตทฺภยํ นามรูปํ วิญฺญานสมฺปยุตฺตํ
ตสฺส นิโรธํ ภควนฺตํ ปุจฺจนฺโต
อายสฺมา อชิโต ปารายเน เอวมาห

สามิตินฺทริยํและอณฺุณินฺทริยํ อิทริย
เหล่านี้ เมื่อบุคคลบรรลุนิผลอันเป็น
ผลเลิศ ย่อมดับไป, บรรดาธรรมเหล่านี้
ขยณฺุณใจและอณฺุปปาทณฺุณใจ ฅาน
ทั้ง ๒ นี้ เป็นเอกปณฺุณา.

แต่ว่า ได้ ๒ ชื่อ เพราะการ
กำหนดอารมณ์ คือ เมื่อรู้ว่า “ชาติ
ของเราสิ้นแล้ว” ได้ชื่อว่า ขยณฺุณ
เมื่อรู้ว่า “กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
ไม่มี” ได้ชื่อว่า อณฺุปปาทณฺุณ.
ปณฺุณาคือฅานนั้น ชื่อว่า ปณฺุณด้วย
อรรถว่ารู้ชัด, ชื่อว่า สติ ด้วยอรรถว่า
ยังอารมณ์ตามที่ได้เห็นให้เลื่อนลอย.

๑๓. อุปาทานขันธ์ ๕ เหล่าใด
ในภพ ๓ นั้น นี้ ชื่อว่า นามรูป. ใน
ประชุมนามรูปนั้น ธรรมทั้งหลายมี
ผัสสะเป็นที่ ๕ เหล่าใดนี้ ชื่อว่า นาม.
อินทริย ๕ เหล่าใดที่เป็นรูป นี้ ชื่อว่ารูป.
นามรูปทั้ง ๒ นั้น สัมปยุตด้วยวิญฺญาน
ท่านพระอชิตะ เมื่อถามพระผู้มีพระภาค
ถึงความดับของนามรูปนั้น จึงกล่าว
ในปารายนสูตรอย่างนี้ว่า

คุณพงษ์เพ็ญ คํารังรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ปัญญา เจว สติ จ
 นามรูปญจ มาริส
 เอตํ เม ปุญฺโจะ ปพฺรุษิ
 กตฺเตตํ อปรุชฺชติ”ติ.

ตตฺถ สติ จ ปญฺญา จ
 จตฺตาริ อินฺทฺริยานิ, สติ เทว
 อินฺทฺริยานิ สตินฺทฺริยญฺจ สมานินฺ-
 ทฺริยญฺจ, ปญฺญา เทว อินฺทฺริยานิ
 ปญฺณินฺทฺริยญฺจ วิริยินฺทฺริยญฺจ. ยา
 อิมสฺส จตฺตสฺส อินฺทฺริเยสฺส สทฺทหนฺนา
 โอกปฺปนา, อิทํ สทฺธินฺทฺริยํ. ตตฺถ
 ยา สทฺธาธิปเตยฺยา จิตฺเตกคฺคตา,
 อยํ ฉนฺทสมฺมาธิ. สมฺมาหิตเต จิตฺเต
 กิเลสํ วิภฺขมฺภนฺตาย ปฏิสงฺขานพฺเลน
 วา ภาวนาพฺเลน วา, อิทํ ปหานํ.
 ตตฺถ เย อสฺสาสปสฺสาสา วิตกฺก-
 วิจารา สญฺญาเวทยิตา สรสงฺกปฺปา,
 อิเม สงฺขารา. อิติ ปุริมโก จ
 ฉนฺทสมฺมาธิ, กิเลสวิภฺขมฺภนฺตาย จ
 ปหานํ อิเม จ สงฺขารา, ตทฺถยํ
 ฉนฺทสมฺมาธิปฺปธานสงฺขารสมฺนฺนาคตํ
 อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ

“ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา
 สติ และนามรูปนี้ ย่อมดับไป ณ
 ที่ไหน พระองค์อันข้าพระองค์ทูล
 ถวายแล้ว ขอจงตรัสบอกความข้อ
 นั้นแก่ข้าพระองค์เถิด”.

บรรดาธรรมเหล่านั้น สติ และ
 ปัญญา เป็นอินทรีย์ ๔ อย่าง คือ สติ
 เป็นอินทรีย์ ๒ อย่าง ได้แก่ สตินทรีย์
 และสมานินทรีย์, ปัญญา เป็นอินทรีย์ ๒
 อย่าง ได้แก่ ปัญญินทรีย์ และวิริยินทรีย์.
 บรรดาอินทรีย์ ๔ เหล่านี้ ความเชื่อ
 ความน้อมใจเชื่อใจ นี้ชื่อว่า สัทธินทรีย์.
 บรรดาธรรมเหล่านั้น เอกคตาแห่งจิต
 มีศรัทธาเป็นใหญ่ได้ นี้ ชื่อว่า ฉันท-
 สมฺมาธิ. เมื่อจิตเป็นสมฺมาธิแล้ว ด้วยกำลัง
 แห่งการพิจารณา หรือด้วยกำลัง
 แห่งภาวนาเพราะภาวะที่ข่มกิเลสไว้ได้
 นี้ชื่อว่า เป็นปหานะ. ในจิตที่เป็นสมฺมาธิ
 นั้น ลมอัสสาสะ ลมปัสสาสะ วิตกฺกวิจาร
 สญฺญาเวทนา ความดำริที่เกิดโดยแล่น
 ไปในอารมณ์ต่าง ๆ เหล่าใด ธรรม
 เหล่านี้ชื่อว่า สังขาร. ฉันทสมฺมาธิมีใน
 ก่อนนี้ ปหานะเพราะภาวะที่ข่มกิเลสไว้

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสุสคฺค-
 ปริณามิ. ตตฺถ ยา วีริยาธิปเตยฺยา
 จิตฺเตกคฺคตา, อยํ วีริยสมาธิ ๗เปฯ
 ตตฺถ ยา จิตฺตาทิปเตยฺยา จิตฺเตกคฺคตา,
 อยํ จิตฺตสมาธิ ๗เปฯ ตตฺถ ยา
 วิมฺสาธิปเตยฺยา จิตฺเตกคฺคตา, อยํ
 วิมฺสาสมาธิ. สมาหิตะ จิตฺเต
 กิเลสานํ วิกฺขมฺภนตาย ปฏิสงฺขาน-
 พเลน วา ภาวนापเลน วา, อิทํ
 ปหานํ. ตตฺถ เย อสฺสาสปสฺสาสา
 วิตกฺกวิจारा สณฺณาเวทยิตา สร-
 สงฺกปฺปา, อิเม สงฺขารา. อิติ
 ปุริมโก จ วิมฺสาสมาธิ, กิเลส-
 วิกฺขมฺภนตาย จ ปหานํ อิเม จ
 สงฺขารา, ตทฺถยํ วิมฺสาสมาธิป-
 ธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ
 ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ
 นิโรธนิสฺสิตํ โวสุสคฺคปริณามิ.

ได้ และสังขารเหล่านี้ โยคิย่อมเจริญ
 อธิปไตยที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิ และ
 ปรานสังขารทั้ง ๒ นั้น ที่อาศัยวิเวก
 อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปเพื่อ
 ความสละ. บรรดาธรรมเหล่านั้น
 เอกัคคตาแห่งจิตมีวิริยะเป็นใหญ่ใจ นี้ ชื่อว่า
 วีริยสมาธิ ๗๗ บรรดาธรรมเหล่านั้น
 เอกัคคตาแห่งจิต มีจิตตะเป็นใหญ่ใจ นี้
 ชื่อว่า จิตตสมาธิ ๗๗ บรรดาธรรม
 เหล่านั้น เอกัคคตาแห่งจิตมีวิมัสสาเป็น
 ใหญ่ใจ นี้ชื่อว่า วิมัสสาสมาธิ. เมื่อ
 จิตเป็นสมาธิแล้ว ด้วยกำลังแห่งการ
 พิจารณา หรือด้วยกำลังแห่งภาวนา
 เพราะภาวะที่ข่มกิเลสไว้ได้ นี้ชื่อว่า
 ปหานะ. บรรดาธรรมเหล่านั้น ลม-
 อัสสาสะ ลมปัสสาสะ วิตก วิจาร
 สันญญาเวทนา ความดำริที่เกิดโดยแล่น
 ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ธรรมเหล่านี้ชื่อว่า
 สังขาร. วิมัสสาสมาธิมีในก่อน ปหานะ
 เพราะภาวะที่ข่มกิเลสไว้ได้ และสังขาร
 เหล่านี้, โยคิย่อมเจริญอธิปไตยที่
 ประกอบด้วยวิมัสสาสมาธิและปราน-
 สังขารทั้ง ๒ นั้น ที่อาศัยวิเวก อาศัย
 วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปเพื่อความสละ.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๔. สพุโพ สมิติ ญาณมูลโก
 ญาณปุพฺพํคโม ญาณานุปริวตฺติ,

ยถา ปุเร ตถา ปจฺจนา
 ยถา ปจฺจนา ตถา ปุเร
 ยถา ทิวา ตถา รตฺตี^๑
 ยถา รตฺตี^๑ ตถา ทิวา.^๒

อิตติ วิวฏฺเณ เจตฺสา อปริ-
 โยนทฺเชน สปุปฺภาสํ จิตฺตํ ภาเวติ
 ปญฺจินฺทฺริยานิ กุสลานิ จิตฺตสทฺทฺนิ
 จิตฺเต อปุปฺชฺชมาเน อปุปฺชฺชนฺติ, จิตฺเต
 นีรฺุชฺชมาเน นีรฺุชฺชนฺติ. นามรูปญจ
 วิญฺญาณเหตุกํ วิญฺญาณปจฺจยา
 นิพฺพตฺตํ, ตสฺส มคฺเคน เหตุ
 อปุจฺฉินฺโน, วิญฺญาณํ อนาหารํ
 อนภินนฺทิตํ อปุปฺปฏิสนฺธิกํ ตํ นีรฺุชฺชติ.
 นามรูปมฺปิ อเหตุ อปุปฺจจยํ ปุณฺพทวํ
 น นิพฺพตฺตยิตฺติ.^๓ เอวํ วิญฺญาณสฺส
 นิโรธา ปญฺญา จ สติ จ นามรูปญจ
 นีรฺุชฺชติ. เตนานห ภควา :

๑๔. สมิติทั้งปวงมีญาณเป็นมูล
 มีญาณเป็นเบื้องหน้า เป็นไปตามญาณ.

เมื่อก่อนฉันใจ ภายหลังก็ฉันนั้น
 ภายหลังฉันใจ เมื่อก่อนก็ฉันนั้น
 กลางวันฉันใจ กลางคืนก็ฉันนั้น
 กลางคืนฉันใจ กลางวันก็ฉันนั้น.

โยคีมีจิตเปิดไม่ถูกหุ้มห่อไว้ตั้งนี้
 ย่อมยังจิตที่มีความสว่างไสวให้เกิด
 อินทรีย์ ๕ ที่เป็นกุศลเกิดพร้อมกับจิต
 เมื่อจิตเกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้น เมื่อจิตดับก็
 ย่อมดับ. และนามรูปมีวิญญาณเป็นเหตุ
 บังเกิดเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย เหตุแห่ง
 วิญญาณนั้นถูกมรรคตัดแล้ว, วิญญาณ
 ไม่มีอาหาร ไม่มีอินดีแล้ว ไม่มีปฏิสนธิ
 วิญญาณนั้น ก็ย่อมดับ. แม้นามรูป
 ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมไม่ยังภพใหม่ให้
 บังเกิด. เพราะวิญญาณดับไปอย่างนี้
 ปัญญา สติ และนามรูป ก็ย่อมดับ.
 ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

^๑ ม. รตฺติ.

^๒ ชุ. เถร. ๒๖/๓๒๘.

^๓ ม. นิพฺพตฺตยิตฺติ, ฉ. นิพฺพตฺตยิตฺติ.

“ยเมตํ ปณฺหํ อปุจฺฉิ
 อชิตํ ตํ วทามิ เต
 ยตถ นามณฺจ รูปณฺจ
 อเสสํ อปุรุชฺฉติ
 วิญญานสฺส นิโรธเณ
 เอตถเอตํ อปุรุชฺฉติ”ติ.^๑

“เย จ สงฺฆาตธมฺมาเส
 (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
 เย จ เสกฺขา ปุณฺณ อธิ
 เตสํ เม นิปโก อิริยํ
 ปุณฺณโจ ปพฺรุหิ มาริสา”ติ.^๑

๑๕. อิมานิ ตีณิ ปทานิ ปุจฺฉิตานิ,
 เต ตโย ปณฺหา. กิสฺส? เสขาสฺส-
 วิปสฺสนาปุพฺพกมฺปฺปหานโยเคน, เอวณฺหิ
 อาห. “เย จ สงฺฆาตธมฺมาเส”ติ
 อรหตฺตํ ปุจฺฉติ, “เย จ เสกฺขา
 ปุณฺณ อธิ”ติ เสขํ ปุจฺฉติ, “เตสํ

“ดูกรอชิตะ ท่านได้ถามปัญหาข้อนี้
 ใดแล้ว เราจะแก้ปัญหานั้น
 แก่ท่าน นามรูปดับไปไม่มีส่วนเหลือ
 ณ ที่ใด นามรูปนั้นก็ดับ ณ ที่นั้น
 เพราะความดับแห่งวิญญาน”.

“พระอรหันต์ชีณาสพเหล่าใด ผู้มี
 สังฆาตธรรม และพระเสขบุคคล
 มีมากในทิวเป็นต้นนี้ ข้าแต่พระ-
 องค์ผู้หนฤทุกข์ ข้าพระองค์ทูลถาม
 แล้ว ขอพระองค์ผู้มีปัญญาได้ตรัส
 บอกความดำเนินของพระชีณาสพ
 และเสขบุคคลเหล่านั้น แก่ข้า-
 พระองค์เถิด”.

๑๕. สามบทนี้ทูลถามขึ้น, คำถาม
 นั้น เป็นปัญหาสามข้อ. เพราะเหตุไร?
 เพราะคำถามประกอบด้วยพระเสขะ
 พระอเสขะ และการละมีวิปัสสนาเป็น
 เบื้องหน้า, คือท่านพระอชิตะกล่าวอย่างนี้.
 ท่านถามถึงอรหัตผลว่า “พระอรหันต์

^๑ ชุ. ส. ๒๕/๕๓๑. เปฏโกปเทศ (ภูมิพโลภิกขุ)

เม นิปโก อิริยํ ปุฏฺโจ ปพฺรุหิ
มาริสสา”ติ วิปสฺสนาปุพฺพํ ปหานํ
ปุจฺจติ.

ชีณาสพเหล่าใด ผู้มีสังฆาตธรรม”, ท่าน
ถามถึงพระเสขะว่า “และพระเสขบุคคล
ในทิจฐิเป็นต้นนี้มีมาก”, ท่านถามถึงการ
ละมีวิปัสสนาเป็นเบื้องหน้าว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้หนักทุกข์ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ขอพระองค์ผู้มีปัญญาได้โปรดตรัสบอก
ความดำเนินของพระชีณาสพและเสข-
บุคคลเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด”.

ตตฺถ วิสขฺขนา :

ในปัญหานั้น มีคำวิสันนาดังนี้ :

“กาเมสุ นาภิกิขฺฌเมยฺย
(อชิตาติ ภควา)
มนสํ นาวิโล สียา
กุสโล สพฺพธมฺมานํ
สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติ.^๑

“(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกร
อชิตะ) ภิกษุ ไม่พึงตั้งใจในกาม
ทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดใน
ธรรมทั้งปวง มีสติ เว้นรอบ”
ดังนี้.

ภควโต สพฺพํ กายกมฺมํ
ฌานปุพฺพํ ฌานานุปริวตฺติ,
สพฺพํ วจิกมฺมํ ฌานปุพฺพํ
ฌานานุปริวตฺติ, สพฺพํ มโนกมฺมํ
ฌานปุพฺพํ ฌานานุปริวตฺติ.

พระผู้มีพระภาคทรงมีพระกาย-
กรรมทั้งปวง มีพระญาณเป็นเบื้องหน้า
เป็นไปตามพระญาณทรงมีพระวจีกรรม
ทั้งปวง มีพระญาณเป็นเบื้องหน้าเป็นไป
ตามพระญาณ ทรงมีพระมโนกรรมทั้ง-

^๑ พุ. ส. ๒๕/๕๓๑, เปฏโกปเทส (ภูมิจโลภิกขุ)
๕๗.

อดีต อังสะ อปปฏิหตฉานทสสนัน,
อนาคต อังสะ อปปฏิหตฉานทสสนัน
ปัจจุปัปนเน อังสะ อปปฏิหตฉาน-
ทสสนัน.

โก จ ฉานทสสนสส ปฏิมาโต,
ยํ อนิจฺเจ ทุกฺเข อนตฺตนิ จ
อณฺณานํ อทสสนัน, อยํ ฉาน-
ทสสนสส ปฏิมาโต. ยถา อธิ
ปุริโส ตารกรุปานิ ปสฺเสยฺย, โน
จ กณฺนสงฺเกตฺเตน ชาเนยฺย, อยํ
ฉานทสสนสส ปฏิมาโต.

ภควโต ปน อปปฏิหตฉาน-
ทสสนัน, อนาวรณฉานทสสนา หิ
พุกฺธา ภควนฺโต. ตตฺถ เสเชน ทฺวิสุ
ธมฺเมสุ จิตฺตํ รกฺขิตพฺพํ เกธา จ
รชนีเยสุ ธมฺเมสุ, โทสา จ
ปริยฺยฺญจानीเยสุ. ตตฺถ ยา อิจฺฉา
มฺจุฉา ปตฺถนา ปิยายนา กิพฺนา,
ตํ ภควา นีวาเรนฺโต เอวมาห
“กาเมสุ นากิคฺชฺฉเยยฺยา”ติ.

ปาง มีพระญาณเป็นเบื้องหน้าเป็นไป
ตามพระญาณ ทรงมีพระญาณทสสนะ
อันอะไรไม่ขัดขวางในส่วนอดีต, ทรงมี
พระญาณทสสนะอันอะไรไม่ขัดขวางใน
ส่วนอนาคต, ทรงมีพระญาณทสสนะอัน
อะไรไม่ขัดขวางในส่วนปัจจุบัน.

ก็ อะไร เป็นเครื่องขัดขวางพระ-
ญาณทสสนะ, การที่ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งที่ไม่
เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา นี้เป็น
เครื่องขัดขวางของพระญาณทสสนะ.
อุปมาเหมือนบุรุษในโลกนี้พึงเห็นรูปดาว
ทั้งหลายได้ แต่ก็ไม่พึงรู้ด้วยการกำหนด
จำนวนดวงได้, นี้เป็นเครื่องขัดขวาง
ของญาณทสสนะ.

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงมีพระ-
ญาณทสสนะอันอะไรไม่ขัดขวาง เพราะ
พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรง
เป็นพระอนาวรณญาณทสสนะ. ใน
คำวิสัยนั้น พระเสขะพึงรักษาจิต
ในธรรม ๒ ประการ คือ ในธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความกำหนดจากความตั้งใจ และ
ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความกมลุ่มรุมจาก
โทสะ. บรรดาธรรมเหล่านั้น ความอยาก

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ความหมกมุ่น ความปรารถนา ความรัก ความสนุกสนานใจ, พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงห้ามความอยากเป็นต้นนั้น จึงตรัสอย่างนี้ว่า “ภิกษุ! ไม่พึงติดใจใน กามทั้งหลาย” ดังนี้.

“มนसानาวิโล สียา”ติ
 ปรียญฺจานวิฆาตํ อาน. ตถา หิ
 เสโข อภิกิขุณฺโณโต อสมุปฺปนฺนญจ
 กิเลสํ อุปฺปาเทติ, อุปฺปนฺนญจ กิเลสํ
 ผาติ กโรติ. โย ปน อนาวิล-
 สงฺกปฺโป อนภิกิขุณฺโณโต วายมตี, โส
 อนุปฺปนฺนนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ
 ฐมฺมานํ อนุปฺปาทาย จนฺทํ ชเนติ
 วายมตี วีริยํ อารภติ จิตฺตํ
 ปกฺกณฺหาติ ปทหตี. โส อุปฺปนฺนนานํ
 ปาปกานํ อกุสลานํ ฐมฺมานํ
 ปหานาย จนฺทํ ชเนติ วายมตี
 วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปกฺกณฺหาติ
 ปทหตี. โส อนุปฺปนฺนนานํ กุสลานํ
 ฐมฺมานํ อุปฺปาทาย จนฺทํ ชเนติ
 วายมตี วีริยํ อารภติ จิตฺตํ
 ปกฺกณฺหาติ ปทหตี. โส อุปฺปนฺนนานํ
 กุสลานํ ฐมฺมานํ จิตฺติยา อสมุโมสาย

คำว่า “ มีใจไม่ขุ่นมัว” พระผู้มี
 พระภาคตรัสถึงการทำลายกิเลสที่กลุ่มรวม.
 จริงอย่างนั้น พระเสขะเมื่อติดใจยิ่ง
 ย่อมยังกิเลสที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น, และ
 กระทำกิเลสที่เกิดขึ้นแล้วให้เพิ่มขึ้น.
 ส่วนพระเสขะใด มีความดำริไม่ขุ่นมัว
 ไม่ติดใจยิ่ง พยายามอยู่, พระเสขะนั้น
 ย่อมยังฉันทะให้เกิด ย่อมพยายาม
 ย่อมปรารภความเพียร ประคองจิตตั้ง
 ความเพียรเพื่อทำอกุศลธรรมอันลามกที่
 ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น. พระเสขะนั้น
 ย่อมยังฉันทะให้เกิด ย่อมพยายาม
 ย่อมปรารภความเพียร ประคองจิตตั้ง
 ความเพียรเพื่อละอกุศลธรรมอันลามก
 ที่เกิดขึ้นแล้ว. พระเสขะนั้นย่อมยังฉันทะ
 ให้เกิด ย่อมพยายาม ย่อมปรารภ
 ความเพียรประคองจิตตั้งความเพียร เพื่อ
 ยังกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภิกขุโยภาวาย เวปุลลายุ ภวานาย
 ปารีปุริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมตี
 วีริยํ อารภาติ จิตฺตํ ปกฺคณฺหาติ
 ปทหตี.

พระเสขะนั้นย่อมยังฉันทะให้เกิด ย่อม
 พยายาม ย่อมปรารภความเพียรประคอง
 จิตตั้งความเพียรเพื่อความตั้งมั่น ไม่
 พันเพื่อน ภิกขุโยภาพไพบูลย์ เจริญ
 บริบูรณ์แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น
 แล้ว.

๑๖. กตเม อญฺุปปนฺุณา ปาปกกา
 อกฺุสลา ฐมา ? กามวิตกฺโก
 พยาปาทวิตกฺโก วิหิงฺสาวิตกฺโก, อิเม
 อญฺุปปนฺุณา ปาปกกา อกฺุสลา ฐมา.
 กตเม อญฺุปปนฺุณา ปาปกกา อกฺุสลา
 ฐมา ? อญฺุสยา อกฺุสลมฺุลลานิ, อิเม
 อญฺุปปนฺุณา ปาปกกา อกฺุสลา ฐมา.
 กตเม อญฺุปปนฺุณา กุสลา ฐมา ?
 ยานิ โสตาปนฺุณฺุสส อินฺุทฺุริยานิ, อิเม
 อญฺุปปนฺุณา กุสลา ฐมา. กตเม
 อญฺุปปนฺุณา กุสลา ฐมา ? ยานิ
 อฏฺุจฺมกสฺุส อินฺุทฺุริยานิ, อิเม
 อญฺุปปนฺุณา กุสลา ฐมา.

๑๖. อกุศลธรรมอันลามกทั้งหลาย
 อะไรบ้างที่ยังไม่เกิด ? ได้แก่ กามวิตก
 พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก, อกุศลธรรม
 อันลามกทั้งหลายเหล่านี้ ที่ยังไม่เกิดขึ้น.
 อกุศลธรรมอันลามกทั้งหลายอะไรบ้าง
 ที่เกิดขึ้นแล้ว ? ได้แก่ อนุสัยที่เป็น
 อกุศลมูล, อกุศลธรรม อันลามกทั้งหลาย
 เหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว. กุศลธรรมทั้งหลาย
 อะไรบ้างที่ยังไม่เกิด ? ได้แก่ อินทรีย์
 ของพระโสดาบันเหล่าใด กุศลธรรม
 เหล่านี้ยังไม่เกิด. กุศลธรรมทั้งหลาย
 อะไรบ้าง ที่เกิดขึ้นแล้ว ? ได้แก่ อินทรีย์
 ทั้งหมดของพระอริยบุคคลที่ ๘ เหล่าใด,
 กุศลธรรมทั้งหลายเหล่านี้ที่เกิดขึ้นแล้ว.

เยน กามวิตกฺกํ วาเรติ, อิทํ
 สตินฺุทฺุริยํ. เยน พยาปาทวิตกฺกํ
 วาเรติ, อิทํ สฺมาอินฺุทฺุริยํ. เยน

โยคีย่อมห้ามกามวิตกด้วยอินทรีย์ใด,
 อินทรีย์นี้ ชื่อว่า สตินทรีย์. ย่อมห้าม
 พยาบาทวิตกด้วยอินทรีย์ใด อินทรีย์นี้

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๗. “กุสโล สพุพทมมานน”ติ
 โลโก นาม ติวโร กิเลสโลโก
 ภวโลโก อินทริยโลโก. ตตถ
 กิเลสโลเคน ภวโลโก สมุทาคจจติ,
 โส อินทริยานิ นิพพุตเตติ, อินทริเยสุ
 ภาวียมานesu เนยยสส ปริณญา
 ภวติ. สาทูริเชน อุปปริกขิตพพา
 ทสฺสนปริณญาจ จ ภาวนาปริณญา
 จ. ยทา หิ เสโข เวยยํ
 ปริชานาติ, ตทา นิพพิทาสหคเตหิ
 สญญามนสิกาเรหิ เนยยํ ปริณญาตํ
 ภวติ. ตสฺส เทว ฐมา โกสลลํ
 คจจนฺติ ทสฺสนโกสลลญจ ภาวนา-
 โกสลลญจ.

ตํ ญาณํ ปญฺจวิเชน เวทิตพฺพํ
 อภิญญา ปริณญา ปหานํ ภาวนา
 สจฺฉิกิริยา. ตตถ กตมา อภิญญา ?
 ยํ ฐมานํ สลกฺขณเณ ญาณํ

๑๗. คำว่า “ฉลาดในธรรมทั้งปวง”
 อธิบายว่า ชื่อว่า โลกมี ๓ อย่าง คือ
 กิเลสโลก โลกคือกิเลส ๑ ภวโลก
 โลกคือภพ (ได้แก่หมุ่สัตว์) ๑ อินทริยโลก
 โลกคืออินทริย์ ๑. บรรดาโลกทั้ง ๓
 อย่างนั้น ภวโลกย่อมเจริญด้วยกิเลสโลก
 ภวโลกนั้น ย่อมยังอินทริย์ให้บังเกิด,
 เมื่ออินทริย์ถูกทำให้เกิดอยู่ การกำหนด
 ธรรมที่ควรรู้ก็ย่อมมี. การกำหนดรู้ นั้น
 พึงพิจารณาด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ
 ด้วยทสฺสนปริณญาและภาวนาปริณญา.
 เพราะเมื่อใดพระเสขะ ย่อมกำหนดรู้
 ธรรมที่ควรรู้ เมื่อนั้น ธรรมที่พึงรู้
 ย่อมเป็นอันกำหนดรู้ด้วยสัญญา และ
 มนสิการอันสหคตด้วยนิพพิทา. ธรรม
 ๒ ประการของพระเสขะนั้น ย่อมถึงความ
 เป็นธรรมที่ฉลาด คือความเป็นธรรม
 ที่ฉลาดในทสฺสนะ และความเป็นธรรมที่
 ฉลาดในภาวนา.

ญาณนั้น พึงทราบโดยอาการ ๕
 อย่าง คือ อภิญญา ความรู้ยิ่ง ๑
 ปริณญา ความกำหนดรู้ ๑ ปหานะ
 การละ ๑ ภาวนา การเจริญ ๑

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺมปฏิสํภิตา จ อตฺตปฏิสํภิตา จ,
 อยํ อภิญญา.

สัจฉิกิริยา การทำให้แจ้ง ๑. บรรดา
 ญาณทั้ง ๕ อย่างนั้น อภิญญา ความรู้
 ยิ่งเป็นไฉน? ความรู้ในลักษณะของตน
 แห่งธรรมทั้งหลาย ได้แก่ ธัมม-
 ปฏิสํภิตา และอตฺตปฏิสํภิตาใด นี้
 ชื่อว่า อภิญญา ความรู้ยิ่ง.

ตตฺถ กตฺมา ปริญฺญา ? เอวํ
 อภิชานิตฺวา ยา ปริชานนา “อิทํ
 กุสลํ, อิทํ อกุสลํ, อิทํ สาวชฺชํ,
 อิทํ อนวชฺชํ, อิทํ กณฺ्हํ, อิทํ
 สุกกํ, อิทํ เสวิตพฺพํ, อิทํ น
 เสวิตพฺพํ, อิมํ ธมฺมา เอวํคหิตา, อิทํ
 ผลํ นิพฺพตฺเตนฺติ,^๑ เตสํ เอวํคหิตานํ
 อยํ อตฺโต”ติ, อยํ ปริญฺญา.

ปริญญา ความกำหนดรู้เป็น
 ไฉน? ความรู้ยิ่งอย่างนี้แล้วกำหนดรู้
 ได้ว่า “นี่กุศล, นี่อกุศล, นี่มีโทษ,
 นี่ไม่มีโทษ, นี่ธรรมดำ, นี่ธรรมขาว,
 นี่ควรเสพ, นี่ไม่ควรเสพ, ธรรมเหล่านี้
 นั้นที่บุคคลถือเอาแล้วอย่างนี้, ย่อม
 ยังผลนี้ให้บังเกิด, ธรรมเหล่านั้นที่บุคคล
 ถือเอาแล้วอย่างนี้ มีข้อนี้เป็นประโยชน์”
 ดังนี้, นี้ชื่อว่า ปริญญา การกำหนดรู้.

เอวํ ปริชานิตฺวา ตโย ธมฺมา
 อวสิฏฺฐา ภวนฺติ ปหาตพฺพา
 ภาเวตพฺพา สจฺฉิกาทพฺพา จ, ตตฺถ
 กตฺเม ธมฺมา ปหาตพฺพา ? เย
 อกุสลา, ตตฺถ กตฺเม ธมฺมา
 ภาเวตพฺพา ? เย กุสลา, ตตฺถ

กำหนดรู้แล้วอย่างนี้ ก็ยังมี
 ธรรมที่เหลืออยู่ ๓ ประการ คือ ธรรม
 ที่พึงละ ธรรมที่พึงเจริญและธรรมที่พึง
 ทำให้แจ้ง, บรรดาธรรมทั้ง ๓ นั้น
 ธรรมที่พึงละเป็นไฉน? ได้แก่ อกุศล-
 ธรรม, ธรรมที่พึงเจริญเป็นไฉน?

^๑ ม. นิพพตฺตาเปนฺติ.

กตเม ฐมา สจฺฉิกาตพฺพา ? ยํ
 อสงฺขตํ โย เอวํ ชานาติ อัย
 วุจฺจติ อตฺถกุสโล ฐมฺมกุสโล กฺลฺยาณ-
 ตากุสโล ผลตากุสโล, อายกุสโล
 อปายกุสโล อูปายกุสโล มหตา
 โกสลฺเลน สมฺนฺนาคโตติ, เตนาห
 ภควา “กุสโล สพฺพฐมฺมานนฺ”ติ.

“สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติ เตน
 ทิฏฺฐจฺฐมฺมสุขวิหารตถํ อภิกฺกนฺเต
 ปฏิกฺกนฺเต อาโลกิตฺเต วิโลกิตฺเต
 สมฺมิลฺลิตฺเต^๑ ปสาริตฺเต สงฺฆมาฏิปตฺตจิวร-
 ธารเณ อสิเต ปิตฺเต ขายิตฺเต สายิตฺเต
 อจฺจุจฺจารปสฺสวากมฺเม คเต จิตฺเต นิสินฺนเ
 สุตฺเต ชาคริเต ภาสิเต ตฺถุหิภาเว
 สเตน สมฺปชาเนน วิหาตพฺพํ.

ได้แก่ กุศลธรรม, ธรรมที่พึงทำให้แจ้ง
 เป็นใจน ? ได้แก่ อสังขตธรรม. ผู้ใด
 ย่อมรู้อย่างนี้ ผู้นี้ย่อมเรียกได้ว่าฉลาดใน
 อรรถ ฉลาดในธรรม ฉลาดในความ
 เป็นธรรมงาม ฉลาดในความเป็นผล,
 ฉลาดในความเจริญ ฉลาดในความเสื่อม
 ฉลาดในอุปาย ประกอบด้วยความเป็น
 ผู้ฉลาดอันยิ่งใหญ่, ด้วยเหตุนั้น พระผู้มี-
 พระภาค จึงตรัสว่า “ฉลาดในธรรม
 ทั้งปวง”.

คำว่า “ภิกษุผู้มีสติ เว้นรอบ”
 อธิบายว่า ภิกษุผู้นั้น พึงเป็นผู้มีสติ
 สัมปชัญญะในการก้าวไปข้างหน้า ใน
 การถอยกลับ ในการมองดู ในการ
 เหลียวดู ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก
 ในการทรงสังฆาฏี บาตรและจีวร ใน
 การฉัน ในการตีม ในการเคี้ยว ใน
 การลิ้มรส ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ
 ในการเดิน ในการยืน ในการนั่ง
 ในการหลับ ในการตื่น ในการเจรจา
 ในความเป็นผู้หนึ่ง อยู่เพื่อความอยู่เป็น
 สุขในปัจจุบัน.

^๑ ส. สมมิลลิตเต.

อิมา เทว จรียา อนุญญาตา
ภควตา เอกา วิสุทธานัน, เอกา
วิสุชฌนุตานัน, เก วิสุทธา, อรหนโต.
เก วิสุชฌนุตา, เสกขา. กตกิจจანი
หิ อรหนโต อินุทริยานิ. ยัม โโพชฌม,
ตัม จตฺตพฺพิธํ ทุกฺขสฺส ปริญญาภิสสมเยน
สมุทฺทยสฺส ปหานาภิสสมเยน มคฺคสฺส
ภาวนาภิสสมเยน นิโรธสฺส สจฺฉนิกิริยา-
ภิสสมเยน,

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต ความ
ประพฤติ ๒ อย่างเหล่านี้ไว้ คือ สำหรับ
ท่านผู้บริสุทธีแล้วอย่าง ๑, สำหรับท่าน
ผู้กำลังบริสุทธี ๑, ท่านพวกไหน คือ
ท่านผู้บริสุทธีแล้วแล้ว พระอรหันต์
ทั้งหลาย. ท่านพวกไหน คือท่านผู้กำลัง
บริสุทธีแล้ว พระเสขบุคคลทั้งหลาย.
ด้วยว่าอินทรีย์ของพระอรหันต์มีกิจอัน
กระทำเสร็จแล้ว. กิจใดที่จะพึงรู้, กิจนั้น
มี ๔ อย่าง คือ โดยการตรัสรู้ทุกข์ด้วย
ปริญญากิจ การกำหนดรู้ ๑ ตรัสรู้
สมุทัยด้วยปหานกิจ การละ ๑ ตรัสรู้
มรรคด้วยภาวนากิจ การเจริญ ๑
ตรัสรู้นิโรธด้วยสัจฉนิกิริยากิจ การทำ
ให้แจ้ง ๑,

อิทํ จตฺตพฺพิธํ โโพชฌมํ โย เอวํ
ชานาติ, อयํ วุจฺจติ สโต อภิกฺกมตติ
สโต ปฏิกฺกมตติ ขยา รากสฺส ขยา
โทสสฺส ขยา โมหสฺส. เตนาห
ภควา “สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติ,
เตนาห :

ผู้ใดย่อมรู้จักที่จะพึงรู้ ๔ อย่างนี้ ผู้นี้
ท่านกล่าวว่า มีสติก้าวไปข้างหน้า มี
สติถอยกลับเพราะสิ้นราคะ สิ้นโทสะ
สิ้นโมหะ. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาค
จึงตรัสว่า “ภิกษุผู้มีสติเว้นรอบ”. ด้วย
เหตุนั้น พระมหากัจจายนเถระ จึงกล่าว
พุทธภาษิต ว่า

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“กาเมสุ นามิกิขุเฉมยฺย
 (อชิตาติ ภควา)
 มนสา’นาวิโล สียา
 กุสโล สพฺพธมฺมานํ
 สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติ.

เอวํ ปุจฺฉิตพฺพํ, เอวํ วิสขุชิตพฺพํ.
 สุตฺตสฺส จ อนุกัฏฺติ อตฺถโต จ
 พยฺยชนโต จ สฺมาเนตพฺพา.^๑ อตฺถา-
 ปคตํ หิ พยฺยชนํ สมฺหปฺปลาปํ
 ภาวติ. ทฺวนฺนิกฺขิตฺตสฺส ปทพฺยฺยชนสฺส
 อตฺถโตปิ ทฺวนฺนโย ภาวติ, ตสฺมา
 อตฺถพยฺยชนุเปตํ สงฺกายิตพฺพํ,
 สุตฺตมฺจ ปวิจฺฉิตพฺพํ, ก็ อิทํ สุตฺตํ
 อาหจฺจ วจฺนํ อนุสนฺธิวจฺนํ นิตฺตถํ
 เนยฺยตถํ สงฺกิลฺลภาคิยํ นิพฺเพชภาคิยํ
 อเสกฺขภาคิยํ. กุหิ อิมสฺส สุตฺตสฺส
 สพฺพานิ สจฺจานิ ปสฺสิตพฺพานิ ?
 อาทิมชฺฉนฺปรีโยสาเนติ. เอวํ สุตฺตํ
 ปวีเจตพฺพํ. เตนาห อายสฺมา
 มหากจฺจายโน “ยํ ปุจฺฉิตมฺจ
 วิสขุชิตมฺจ, สุตฺตสฺส ยา จ

“(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกร
 อชิตะ) ภิกษุไม่พึงตั้งใจในกาม-
 ทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดใน
 ธรรมทั้งปวง มีสติเว้นรอบ” ดังนี้.

สุตตะ (พระพุทฺธวจนะ) พึงถาม
 อย่างนี้ พึงตอบอย่างนี้ และอนุกัฏฺติ (คำ
 ที่กล่าวภายหลัง) แห่งสุตตะ ก็พึงนำมา
 ใช้ทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ. เพราะ
 พยัญชนะที่ปราศจากอรรถ ย่อมเป็น
 คำเพื่อเจ้อ. แม้ความหมายแห่งบท
 พยัญชนะ ที่วางไว้ไม่ดี ก็ย่อมทำให้
 เข้าใจได้ยาก, เพราะเหตุนั้น สุตตะ
 (คือพระพุทฺธวจนะ) พึงร้อยกรองให้
 ประกอบด้วยอรรถและพยัญชนะ, และพึง
 วิจัยสุตตะว่า สุตตะนี้เป็นพระพุทฺธวจนะ
 ออกจาก พระโอษฐ์ หรือเป็นคำที่
 สาวกภาษิตไว้ มีอรรถชัดเจนแล้วหรือ
 มีอรรถที่จะต้องอธิบาย เป็นไปในส่วน
 ที่มีกิลล หรือเป็นไปในส่วนที่ทำลาย
 กิลล หรือเป็นไปในส่วนของพระอเสข-

^๑ ส. ม. สมานยิตพฺพา.

อนุกิตี”ติ.

บุคคล. ฟิงคูลัจจะทั้งปวงแห่งสุดตะนี้
ที่ไหน? ที่เบื้องต้น ท่ามกลาง และ
ที่สุด. ฟิงวิจัยสุดตะ (คือพระพุทธรวณะ)
อย่างนี้. ด้วยเหตุ นั้น ท่านพระมหา-
กัจจายนะ จึงกล่าวว่า “การถามใดที่ได้
วิจัย การตอบใดที่ได้วิจัยแห่งสุดตะ และ
อนุกิตีใดที่ได้วิจัยแห่งสุดตะ” ดังนี้.

นียุตโต วิจโย หาโร.

วิจัยหาระได้ขยายความประกอบแล้ว.

๓. ยุคติหารวิภงค

๑๘. ตตฺถ กตโม ยุคติหาโร ?
 “สพฺเพสํ หารานน”ติ อัย
 ยุคติหาโร. ก็ โยชยติ^๑ ? จตฺตารโ
 มหาบเทสสา พุทฺธาปเทโส สัมมาปเทโส
 สมฺพหุสฺสเถราปเทโส^๒ เอกตฺเถรา-
 ปเทโส. อิมะ จตฺตารโ มหาบเทสสา,
 ตานิ ปทพฺยญฺชนานิ สุตฺเต
 โอตารยิตพฺพานิ, วินยเ สนฺทสฺสยิ-
 ตพฺพานิ, ฐมฺมตายํ อุปนิกฺขิปิตพฺพานิ.

กตมสฺมี สุตฺเต โอตารยิตพฺพานิ ?
 จตฺตสฺ อริยสจฺเจสฺ. กตมสฺมี วินยเ
 สนฺทสฺสยิตพฺพานิ ? ราควินยเ โทสวินยเ

๓. ยุคติหารวิภังค์

๑๘. บรรดาหาระ ๑๖ เหล่านั้น
 ยุคติหาระ เป็นไฉน? คาถาว่า “สพฺเพสํ
 หารานน” ซึ่งแปลว่า ภูมิคือพยัญชนะใด
 โคจร คือ อรรถแห่งสุดตะใด แห่งหาระ
 ทั้งปวง นี้ชื่อว่า ยุคติหาระ. ยุคติหาระ
 ย่อมประกอบอย่างไร ? มีมหาบเทส คือ
 ข้ออ้างใหญ่ ๔ อย่าง คือ พุทฺธาปเทส
 ข้ออ้างคือพระพุทฺธเจ้า ๑ สัมมาปเทส
 ข้ออ้างคือพระสงฆ์ ๑ สมฺพหุสฺสเถราปเทส
 ข้ออ้างคือพระเถระมากรูป ๑ เอกตฺเถรา-
 ปเทส ข้ออ้างคือ พระเถระรูปเดียว ๑.
 มหาบเทส (ข้ออ้าง) ๔ เหล่านี้ บทและ
 พยัญชนะเหล่านั้น ฟังจัดเข้าในสุดตะ
 เพราะพระพุทฺธวจนะฟังเทียบเคียงในวินัย
 (คือ การก่าจัด) ฟังฝากไว้ในความ
 เป็นธรรม.

ฟังจัดเข้า ในสุดตะข้อไหน? ฟัง
 จัดเข้าในอริยสัจ ๔. ฟังเทียบเคียงเข้า
 ในวินัย(การก่าจัด)ข้อไหน? ฟังเทียบ-

^๑ ส. โยชยติ.

^๒ ม. สมฺพหุส...

โมหวินเย. กตมิสส^๑ ฌมมตายั
 อุปนิกุขิปิตพุพานิ ? ปฏิจฺจสมุปฺปาเท.
 ยทิ จตุสฺ อริยสจฺเจสฺ อวตฺรติ,
 กิเลสวินเย สนฺทิสฺสติ, ฌมมตณฺจ น
 วิโลเมติ, เอวํ อาสเว น ชเนติ. จตุหิ
 มหาปเทเสหิ ยํ ยํ ยุชฺชติ, เยน เยน
 ยุชฺชติ, ยถา ยถา ยุชฺชติ, ตํ ตํ
 คเหตุพฺพํ.

เคียงเข้า ในราควินัย (การกำจัดราคะ)
 โทสวินัย (การกำจัดโทสะ) โมหวินัย
 (การกำจัดโมหะ). ฟังฝากไว้ในความ
 เป็นธรรมข้อไหน ? ฟังฝากไว้ในปฏิจ-
 สมุปบาท. ถ้าจัดเข้าได้ในอริยสัจ ๔,
 เทียบเคียงได้ในกิเลสวินัย (การกำจัด
 กิเลส), และไม่ขัดแย้งความเป็นธรรม,
 ไม่ให้อาสวะเกิดอย่างนี้. ข้อใด ๆ ย่อม
 ควรกับมหาปเทศ (คือ ข้ออ้าง) ทั้ง ๔,
 ย่อมควรกับข้อใด ๆ ย่อมควรด้วย
 ประการใด ๆ ก็พึงถือเอาข้อและประการ
 นั้น ๆ เกิด.

๑๕. ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺเตน กติ ปทานิ
 ปณฺเฑหติ ปทโส ปรีโยคาหิตพฺพํ
 วิเจตพฺพํ. ยทิ สพฺพานิ ปทานิ เอกํ
 อตุถํ อภิวทฺนฺติ, เอโก ปณฺเฑห. อถ
 จตุตฺตาริ ปทานิ เอกํ อตุถํ อภิวทฺนฺติ,
 เอโก ปณฺเฑห. อถ ตีณิ ปทานิ เอกํ
 อตุถํ อภิวทฺนฺติ, เอโก ปณฺเฑห. อถ
 เทว ปทานิ เอกํ อตุถํ อภิวทฺนฺติ,
 เอโก ปณฺเฑห. อถ เอกํ ปทํ เอกํ

๑๕. ผู้ถูกถามปัญหาฟังยังดู ฟัง
 พิจารณาโดยบทว่า ในปัญหามีที่บท.
 ถ้าทุกบทกล่าวอรรถข้อเดียว, ก็เป็น
 ปัญหาเดียว. ถ้าสี่บทกล่าวอรรถข้อเดียว,
 ก็เป็นปัญหาเดียว. ถ้าสามบท กล่าว
 อรรถข้อเดียว, ก็เป็นปัญหาเดียว. ถ้า
 ๒ บทกล่าวอรรถข้อเดียว, ก็เป็นปัญหา
 เดียว. ถ้าบทเดียวกล่าวอรรถข้อเดียว,
 ก็เป็นปัญหาเดียว. ผู้พิจารณาปัญหานั้น

^๑ สี. กตมีย.

อตถํ อภิวัตติ, เอโก ปโยห. ตํ
 อูปปริกขมาเนน อญญาตพัพพี ก็ อิเม
 ธมฺมา นานตถา นานาพฺยญฺชนา,
 อุกาหุ อิเมสํ ธมฺมานํ เอโก อตฺถ
 พฺยญฺชนเมว นานนฺติ. ยถา ก็ ภเว,
 ยถา सा त्वेता भवन्तं पण्हं
 पुञ्जत्ति

“เกนสฺสุพฺภาหโต โลโก
 เกนสฺสุ ปริวาริตโต
 เกน สลฺเลน โอตินฺโน
 กิสฺส ฐฺปายิตโต สทา”ติ.^๑

อิมานิ จตฺตาริ ปทานิ ปุञ्จิตานิ.
 เต ตโย ปญฺหา กถํ ญาตติ. ภควา
 हि त्वेताय विस्वच्छेति

“มจฺจุนาพฺภาหโต โลโก
 ขราย ปริวาริตโต
 ตณฺหาสลฺเลน โอตินฺโน
 อิจฺฉาฐฺปายิตโต สทา”ติ.^๒

๒๐. ตตฺถ ขรา จ มรณญจ
 อิมานิ เทว สงฺขตสฺส สงฺขต-

จะพึงรู้ทั่วถึงว่า ธรรมเหล่านี้มีอรรถ
 ต่างกัน มีพยัญชนะต่างกันหรือธรรม
 เหล่านี้มีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่
 พยัญชนะเท่านั้น. จะพึงมีตัวอย่างเหมือน
 อย่างไม่ เหมือนอย่างทีทเวตาดนนั้น
 ทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคว่า

“โลกถูกอะไรกำจัดแล้ว ถูกอะไร
 ล้อมไว้แล้ว ถูกลูกศรอะไรเสียบ
 แล้ว ถูกอะไรเผาแล้วทุกเมื่อ”.

สืบทีทเวตาทูลถามขึ้นมา. สืบที
 นั้นเป็นปัญหาสามข้อ รู้ได้อย่างไร คือ
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบทเวตาว่า

“โลกถูกมฤตยูกำจัดแล้ว ถูกขรา
 ล้อมไว้แล้ว ถูกลูกศรคือตัณหาเสียบ
 ไว้แล้ว ถูกความอยากเผาแล้ว
 ทุกเมื่อ”.

๒๐. ในคาถาตรัสตอบนั้น ขรา
 และมรณะ ธรรมชาติสองอย่างนี้ เป็น

^๑ ส. ส. ๑๕/๕๕.

^๒ ส. ส. ๑๕/๕๕, พ. เถร. ๒๖/๓๓๕.

ลกขณานิ. ชรายํ จิตฺตสฺส อณฺณตตํ,
 มรณํ วโย. ตตฺถ ชราย จ มรณสฺส
 จ อตฺถโต นานตตํ. เกน การณฺน,
 คพฺภคตาปี หิ มียนฺตฺติ, น จ
 เต ชินฺธุณา ภวนฺตฺติ. อตฺถิ จ เทวานํ
 มรณํ, น จ เตสํ สรียานิ ชีรณฺตฺติ.
 สกุกเตว ชราย ปฏิกมฺมํ กาทํ, น
 ปน สกุกเต มรณสฺส ปฏิกมฺมํ กาทํ
 อณฺณเตรว อิทฺธิมนฺตานํ อิทฺธิวิสยา.
 ยํ ปนาห ตณฺหาสฺสเลน โอตินฺธุโณติ
 ทิสฺสนฺตฺติ วิตรากา ชีรณฺตาปี มียนฺตาปี
 ยทิ จ ยถา ชรามรณํ, เอวํ
 ตณฺหาปี สียา. เอวํ สนฺเต สพฺเพ
 โยพฺพนฏฺฐาปี วิคตตณฺหา สियํ. ยถา
 จ ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺทโย, เอวํ
 ชรามรณมฺปี สียา ทุกฺขสฺส สมฺทโย,
 น จ สียา ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺทโย,
 น หิ ชรามรณํ ทุกฺขสฺส สมฺทโย,
 ตณฺหา ทุกฺขสฺส สมฺทโย. ยถา
 จ ตณฺหา มคฺควชฺฐมา, เอวํ
 ชรามรณมฺปี สียา มคฺควชฺฐมํ. อิมาย
 ยุคฺติยา อณฺณมณฺเวหิ การณฺเหหิ
 คเวสิตพฺพํ.

สังขตลักษณะแห่งสังขตธรรม. ชรานี้
 ได้แก่ ความแปรปรวนของสิ่งที่ตั้งอยู่
 แล้ว, มรณะ ได้แก่ ความเสื่อมไป. ใน
 พระคาถาตรัสตอบนั้น ชราและมรณะ
 ว่าโดยอรรถ มีความต่างกัน. ด้วยเหตุ
 อะไร, เพราะแม้พวกสัตว์ผู้อยู่ในภรรภ
 ก็ยังตาย, แต่สัตว์เหล่านั้น ยังเป็นผู้ไม่แก่.
 หนึ่งความตายของเทวดาทั้งหลายก็ยังมิอยู่,
 แต่สรียะของเทวดาเหล่านั้นยังไม่แก่.
 ชราอาจจะทำการแก้ไขได้, แต่มรณะ
 ไม่อาจแก้ไขได้ เว้นไว้แต่อิทธิวิสัยของ
 ท่านผู้มีฤทธิ์ทั้งหลาย. แต่ข้อที่พระผู้มี
 พระภาคได้ตรัสไว้ว่า ตณฺหาสฺสเลน
 โอตินฺธุโณ ถูกลูกศรคือตัณหาเสียบไว้
 แล้ว ก็ยังปรากฏ ผู้ที่ปราศจากราคะ
 ทั้งหลาย แก่อยู่ก็มี ตายอยู่ก็มี ก็ถ้า
 แม้ตัณหาจะพึงเหมือนชราและมรณะไฉรั.
 เมื่อเป็นอย่างนี้ แม้คนที่ยังอยู่ในวัย
 หนุ่มสาวทั้งหลายก็จะพึงเป็นผู้ปราศจาก
 ตัณหาได้. หนึ่ง แม้ชราและมรณะพึง
 เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ เหมือนอย่างตัณหา
 เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ และตัณหาไม่พึง
 เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ได้ เพราะชราและ

เนตเตตเตเน. ป. ๑-๕

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มรณะไม่เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ ตัณหา
เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ และตัณหาพึง
ถูกมรรคประหาร ฉันทะ แม้ชราและ
มรณะก็พึงถูกมรรคประหาร เหมือน
ฉันทะนั้น. พึงคั่นคว่ำด้วยเหตุของกันและกัน
โดยความสมครวรนี้.

ยทิ จ สนฺทิสฺสติ ยุตฺติสมารุพฺหํ
อตฺตโต จ อณฺณตฺตํ, พฺยณฺชนโตปิ
คเวสิตพฺพํ.

แต่ถ้าข้อที่ยกขึ้นสู่ความที่เหมาะสม ย่อม
ปรากฏความเป็นอย่างอื่นโดยอรรถ พึง
คั่นคว่ำแม้โดยพยัญชนะ.

สฺลโลติ วา ฐฺปายนนฺติ วา
อิเมสํ ฐฺมานํ อตฺตโต เอกตฺตํ. น
หิ ยฺชชฺติ อิจฺฉาย จ ตณฺหา ย จ
อตฺตโต อณฺณตฺตํ. ตณฺหา ย อธิปฺปาเย
อปฺริปุรฺมานเ นวสฺส อามฺมาตวตฺตฺตฺส
โกโร จ อุปฺนาโห จ อุปฺปชฺชติ.
อิมาย ยุตฺติยา ชฺราย จ มรณฺสฺส
จ ตณฺหา ย จ อตฺตโต อณฺณตฺตํ.

ธรรมเหล่านี้ว่า สลฺโล (ลูกศร)
กิติ ว่า ฐฺปายนํ (การเผา) กิติ โดย
อรรถเป็นอย่างเดียวกัน. เพราะอิจฉา
(ความอยาก) ตัณหา(ความทะยานอยาก)
ว่าโดยอรรถเป็นอย่างอื่นกัน ไม่ถูก.
เมื่อความประสงค์ของตัณหาไม่บริบูรณ์
ย่อมเกิดความโกรธ และความผูกโกรธ
ในอามฺมาตวตฺตฺ ๙ อย่างได้. โดยความ
เหมาะสมนี้ ชรามรณะและตัณหา
ว่าโดยอรรถ จึงเป็นอย่างอื่นกัน.

ยํ ปนฺทํ ภควตา ทฺวิหิ นามะหิ^๑
อภิลปิตํ อิจฺฉาติปิ ตณฺหาติปิ, อิทํ

ส่วนคำนี้ใดที่พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียก โดย ๒ ชื่อว่า อิจฉา (ความอยาก)

^๑ เนตติอรรถกถา (ภูมิพโลกิจฺ) ๑๓๓. ฐฺมเมหิ.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ภควตา พาหิรานํ วตฺถุนํ อารมฺมณ-
 วเสน ทวีหิ นามะหิ อภิลปิโต
 อิจฺฉาติปิ ตณฺหาติปิ, สพฺพา หิ
 ตณฺหา อชฺโฆसानลกฺขณฺเนน เอก-
 ลกฺขณา. ยถา สพฺโपो อคฺคิ
 อุนฺหตฺตลกฺขณฺเนน เอกลกฺขโณ, อปิ
 จ อฺปาทานวเสน อณฺณมณฺณานิ
 นามานิ ลภติ, กฏฺจคฺคิติปิ ตินฺคคฺคิติปิ
 สกฺลิกคฺคิติปิ โคมยคฺคิติปิ ฤศคฺคิติปิ
 สงฺการคฺคิติปิ, สพฺโपो หิ อคฺคิ
 อุนฺหตฺตลกฺขโณว. เอวํ สพฺฺพา ตณฺหา
 อชฺโฆसानลกฺขณฺเนน เอกลกฺขณา, อปิ
 ตฺ อารมฺมณอฺปาทานวเสน อณฺณ-
 มณฺณเวหิ นามะหิ อภิลปิตา อิจฺฉาติปิ
 ตณฺหาติปิ สลฺโลติปิ ฐฺปายนาติปิ
 สริตาติปิ วิสฺตติกาติปิ สินฺเหติปิ
 กิลฺมโถติปิ ลตาติปิ มณฺณนาติปิ
 พนฺุโรติปิ อาสาติปิ ปิปาสาติปิ
 อภินนฺทนาติปิ, อิติ สพฺฺพา ตณฺหา
 อชฺโฆसानลกฺขณฺเนน เอกลกฺขณา. ยถา
 จ เววฺจเน วุตฺตา

บ้าง ว่า ตัณหหา (ความทะยานอยาก)
 บ้าง, คำนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
 เป็น ๒ ชื่อว่า อิจฉาบ้าง ว่า ตัณหหาบ้าง
 เกี่ยวกับอารมณ์แห่งวัตถุภายนอก, ก็
 ตัณหหาทั้งหมดมีลักษณะอย่างเดียวกันโดย
 ลักษณะ คือการเกาะติด. อุปมา
 เหมือนไฟทั้งหมดมีลักษณะอย่างเดียวกัน
 โดยลักษณะคือความร้อน, แต่ย่อมได้ชื่อ
 แมื่อนั้น ๆ ด้วยอำนาจเชื้อไฟว่า ไฟพื้น
 บ้าง ว่าไฟหญ้าบ้าง ว่าไฟสะเก็ดไม้
 บ้าง ว่าไฟมูลโคบ้าง ว่าไฟแกลบบ้าง
 ว่าไฟหยากเยื่อบ้าง, ก็ไฟทั้งหมดมี
 ลักษณะคือความร้อนเหมือนกัน. ข้อนี้
 ฉนฺใด. ตัณหหาทั้งหมด ก็เหมือนฉนฺนั้น
 มีลักษณะอย่างเดียวกันโดยลักษณะคือการ
 เกาะติด แต่เรียกได้โดยชื่อต่าง ๆ กัน
 ด้วยอำนาจการเข้าไปยึดอารมณ์ว่าอิจฉา
 (ความอยาก)บ้าง ว่า ตัณหหา (ความ
 ทะยานอยาก)บ้าง สลฺลสะ ลุกฺคร ดังนี้
 บ้าง ฐฺปายนา (เผา)ดั่งนี้บ้าง สริตา
 (ชุ่มเปียก)บ้าง วิสฺตติกา (ชานไป)บ้าง
 สินฺเห (ยางเหนียว)บ้าง กิลฺมณะ (ทำ
 ให้ลำบาก)บ้าง ลตา (เคี้ยวเถา)บ้าง

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มัญญา (ความยึดถือ)บ้าง พันธะ
(เครื่องผูก)บ้าง อาสา (หวัง)บ้าง
ปีปาสา (ระหาย)บ้าง อภินันทนา
(ยินดียิ่ง)ดังนี้บ้าง ตัณหาทันหมด ดัง
กล่าวนี้ มีลักษณะอย่างเดียวกันโดย
ลักษณะ คือการติด. เหมือนอย่าง
ตัณหาที่กล่าวไว้ในเววจนหารวิภังค์ว่า

“อาสา จ ปีหา อภินันทนา จ
อเนกธาตุสุ สรา ปติภูจิตา
อณฺณานมฺลปฺปภาวา ปชฺชปิตา
สพฺพา มยา พุยนฺติกตา สมฺมุลิกา”ติ.^๑

ตณฺหาเยตํ เววจนํ. ยถาห
ภควา ^๒รูปํ ติสฺส อวิกตฺราคสฺส
อวิกตจฺจนฺทสฺส อวิกตเปมฺสฺส อวิกต-
ปีปาสสฺส อวิกตปริพาหสฺส. เอวํ
เวทนาย สณฺณาย สงฺขาราเรสุ

“ตัณหาทั้งปวงอันมีชื่อว่า อาสา
(หวัง) ว่า ปีหา (กระหิ้ม) ว่า
อภินันทนา(ยินดียิ่ง) ว่าอเนกธาตุสุ
สรา (เล่นไปในธาตุทั้งปวง) ตั้งอยู่
แล้ว เกิดจากรากเหง้า คือ
อวิชชา ยากได้อยู่ทั่วไป เราได้
ทำให้สิ้นสุดพร้อมทั้งรากแล้ว”ดังนี้.

คำว่า อาสาเป็นต้นนี้ เป็นไวพจน์
ของตัณหา. เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระ-
ภาคตรัสว่า ดูกรตีสสะ (โสกะ ปรีทเว
ทุกข์ โทมณัส และอุปายาสย่อมเกิด)
แก่บุคคล ผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด

^๑ ส. ส. ๑๕/๒๖๖, เปฏโกปเทศ (ภูมิพโลภิกขุ) ๒๒.

^๒ ส. ขนฺธ. ๑๗/๑๓๐.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เจโตวิมุตติ เทเสยฺย. สุขํ วา ปฏิปทํ
 ทนฺธาภิญญํ สุขํ วา ปฏิปทํ
 ขิปฺปาภิญญํ วิปสฺสนาปุพฺพกมฺมํ วา
 ปหานํ เทเสยฺย, น ยุชฺชติ เทสฺนา.
 เอวํ ยํ กิณฺจิ รากสฺส อนฺุโลมฺปุพฺหานํ
 โทสสฺส อนฺุโลมฺปุพฺหานํ โมหสฺส
 อนฺุโลมฺปุพฺหานํ. สพฺพํ ตํ วิจเยน
 หาเรณ วิจินฺตฺวา ยุตฺติหาเรณ
 โยเชตพฺพํ ยาวติกา ฅาณสฺส ภูมि.

แสดงถึงสุขาปฏิบัติทันทธาภิญญา หรือ
 สุขาปฏิบัติขิปปาภิญญา หรือทรง
 แสดงการละมีวิปัสสนาเป็นประธาน,
 เทศนาก็จะไม่ควร. โดยนัยนี้ ได้แสดง
 การละรากะละโทสะและละโมหะโดย
 อนฺุโลมอย่างธรรมดาไว้. ฟังพิจารณา
 การละนั้นทั้งหมดด้วยวิจยหาระแล้ว
 ประกอบด้วยยุตติหาระเท่าที่ภูมิของปัญญา
 จะอำนวยให้.

เมตฺตาวิหาริสฺส สโต พฺยาปาโท
 จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตีติ น ยุชฺชติ
 เทสฺนา, พฺยาปาโท ปหานํ อพฺภตฺถํ
 กจฺจตีติ ยุชฺชติ เทสฺนา. กรุณา-
 วิหาริสฺส สโต วิหเสสา จิตฺตํ
 ปริยาทาย จสฺสตีติ น ยุชฺชติ เทสฺนา,
 วิหเสสา ปหานํ อพฺภตฺถํ กจฺจตีติ
 ยุชฺชติ เทสฺนา. มุทิตาวิหาริสฺส สโต
 อรติ จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตีติ น
 ยุชฺชติ เทสฺนา, อรติ ปหานํ อพฺภตฺถํ
 กจฺจตีติ ยุชฺชติ เทสฺนา. อุเปกฺขา-
 วิหาริสฺส สโต ราโค จิตฺตํ ปริยาทาย
 จสฺสตีติ น ยุชฺชติ เทสฺนา, ราโค
 ปหานํ อพฺภตฺถํ กจฺจตีติ ยุชฺชติ

เมื่อบุคคลเป็นผู้มีปรกติดอยู่ด้วยเมตตา
 เทศนาว่า พยาบาทจักครอบงำจิตตั้งอยู่
 ดังนี้ ไม่ควร, เทศนาว่า พยาบาทย่อม
 ถึงการละไป คือตั้งอยู่ไม่ได้ดังนี้ จึงควร.
 เมื่อบุคคลมีปรกติดอยู่ด้วยความกรุณา
 เทศนาว่า ความเบียดเบียนจักครอบงำ
 จิตตั้งอยู่ ดังนี้ ไม่ควร, เทศนาว่า
 ความเบียดเบียน ย่อมถึงการละไป คือ
 ตั้งอยู่ไม่ได้ จึงควร. เมื่อบุคคลมีปรกติด
 อยู่ด้วยมุทิตา เทศนาว่า ความไม่ยินดี
 จักครอบงำจิตตั้งอยู่ ดังนี้ ไม่ควร,
 เทศนาว่า ความไม่ยินดีย่อมถึงการละไป
 ตั้งอยู่ไม่ได้ จึงควร. เมื่อบุคคลมีปรกติด
 อยู่ด้วยอุเบกขา เทศนาว่า รากะจัก

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยฺชชติ เทสณา.

เทศนาว่า ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้น ดังนี้
จึงควร.

ทฺติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สโต
วิตกฺกวิจยาสหคตา สญฺญามนสิการา
วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ น ยฺชชติ
เทสณา, หานาย สํวตฺตนฺตํ ยฺชชติ
เทสณา. อุเปกฺขาสุขสหคตา
สญฺญามนสิการา หานาย สํวตฺตนฺตํ
น ยฺชชติ เทสณา, วิเสสาย
สํวตฺตนฺตํ ยฺชชติ เทสณา.

เมื่อบุคคลกำลังเข้าทุดิยฌานอยู่ เทศนา
ว่า สัจญญาและมนสิการที่สหระคต ด้วย
วิตกวิจย ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้
ไม่ควร, เทศนาว่า ย่อมเป็นไปลดลง
ดังนี้ จึงควร. อีกอย่างหนึ่ง เทศนาว่า
สัจญญาและมนสิการที่สหระคตด้วยอุเบกขา
และสุขย่อมเป็นไปลดลง ดังนี้ ไม่ควร,
เทศนาว่า ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ควร.

ตฺติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สโต
ปีติสุขสหคตา สญฺญามนสิการา
วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ น ยฺชชติ
เทสณา, หานาย สํวตฺตนฺตํ ยฺชชติ
เทสณา, อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิสหคตา
สญฺญามนสิการา หานาย
สํวตฺตนฺตํ น ยฺชชติ เทสณา,
วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ ยฺชชติ เทสณา.

เมื่อบุคคลกำลังเข้าตติยฌานอยู่เทศนาว่า
สัจญญาและมนสิการที่สหระคต ด้วยปีติ
และสุข ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ไม่ควร,
เทศนาว่า ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้ ควร,
อีกอย่างหนึ่ง เทศนาว่า สัจญญาและ
มนสิการที่สหระคตด้วยอุเบกขามีสติ
บริสุทฺธิ ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้ ไม่ควร,
เทศนาว่า ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ควร.

จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สโต
อุเปกฺขาสหคตา สญฺญามนสิการา
วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ น ยฺชชติ
เทสณา, หานาย สํวตฺตนฺตํ ยฺชชติ

เมื่อบุคคลกำลังเข้าจตุตถฌานอยู่ เทศนา
ว่า สัจญญาและมนสิการที่สหระคตด้วย
อุเบกขา ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ไม่ควร,
เทศนาว่า ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้ ควร.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิญญานัญญาตจนสหคตา สญญา-
 มนสิการา วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ น
 ยุชฺชติ เทสนา, หานาย สํวตฺตนฺตํ
 ยุชฺชติ เทสนา. เหวสญญานาสญญา-
 ยตจนสหคตา วา สญญามนสิการา
 หานาย สํวตฺตนฺตํ น ยุชฺชติ เทสนา,
 วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ ยุชฺชติ เทสนา.

เหวสญญานาสญญาตจนํ สmapนฺนสฺส
 สโต สญญปจารา วิเสสาย
 สํวตฺตนฺตํ น ยุชฺชติ เทสนา,
 หานาย สํวตฺตนฺตํ ยุชฺชติ เทสนา.
 สญญาเวทยิตนโรธสหคตา วา สญญา-
 มนสิการา หานาย สํวตฺตนฺตํ น
 ยุชฺชติ เทสนา, วิเสสาย สํวตฺตนฺตํ
 ยุชฺชติ เทสนา. กลฺลตาปริจิตํ จิตฺตํ
 น จ อภินหารํ ขมตํ น ยุชฺชติ
 เทสนา, กลฺลตาปริจิตํ จิตฺตํ อถ จ
 อภินหารํ ขมตํ ยุชฺชติ เทสนา.

เอวํ สพฺเพ นวสฺสุตฺตนฺตา
 ยถาธมฺมํ ยถาวินยํ ยถาสตฺถุสสาสนํ

อาภิญญัญญาตจนณายอยู่ เทศนาว่า
 สัญญาและมนสิการที่สหคตด้วยวิญญา-
 ญัญญาตจนณาย ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้
 ไม่ควร, เทศนาว่า ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้
 ควร. อีกอย่างหนึ่ง เทศนาว่า สัญญา
 และมนสิการที่สหคตด้วยเหวสัญญา-
 นาสัญญาตจนณาย ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้
 ไม่ควร, เทศนาว่า ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้น
 ดังนี้ ควร.

เมื่อบุคคลกำลังเข้าเหวสัญญานาสัญญา-
 ตจนณายอยู่ เทศนาว่า อุปจารแห่ง
 สัญญา ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ไม่ควร,
 เทศนาว่า ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้ ควร.
 อีกอย่างหนึ่ง เทศนาว่า สัญญาและ
 มนสิการที่สหคตด้วยสญญาเวทยิตนโรธ
 ย่อมเป็นไปลดลงดังนี้ ไม่ควร, เทศนาว่า
 ย่อมเป็นไปเพิ่มขึ้นดังนี้ ควร. เทศนาว่า
 จิตที่สะสมไว้ด้วยความเป็นจิตสามารถ
 ย่อมไม่ควรน้อมจิตไปได้ดังนี้ ไม่ควร,
 เทศนาว่า จิตที่สะสมไว้ด้วยความเป็นจิต
 สามารถย่อมควรน้อมจิตไปได้ดังนี้ ควร.

สุตตันตะ (พระพุทฺธวจนะ) ๙
 ทั้งหมด บัณฑิตพึงพิจารณาตามธรรม

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สพฺพโต วิเจยน หาเรน วิจินิตฺวา ตามวินัยตามสัตตภูคาสน์ด้วยวิจยหาระโดย
 ยุติหาเรน โยเชตพฺพชาติ. เตนาห ประการทั้งปวง แล้วประกอบด้วยยุติ-
 อายสฺมา มหากัจจายโน “สพฺพเพสํ หาระ ด้วยประการ ฉะนี้แล. ด้วยเหตุนั้น
 หารานํ ยา ภูมि โย จ โคจโร ท่านพระมหากัจจายนะ จึงกล่าวว่า “ภูมि
 เตสนฺ”ติ. คือพยัญชนะใด โคจรคืออรรถ แห่ง
 สุตตะใด แห่งหาระทั้งปวง การ
 พิจารณาความควรและไม่ควรแห่ง
 พยัญชนะและอรรถเหล่านั้น” ดังนี้.

นิยฺตุโต ยุติหาโร.

ยุติหาระได้ขยายความประกอบแล้ว.

อนตตสญญา, ตสฺสา ฐมฺมสญญา
ปทฏฺจานํ.

กำหนดรู้ผัสสะพร้อมทั้งอัสวะ, เวทนา
เป็นปทัฏฐานของทุกขสัจญญานัน.
อนิจจสัจญญามีลักษณะพิจารณาเห็นธรรม
ทั้งหลายที่เป็นสังขตลักษณะ, ความ
เกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นปทัฏฐานของ
อนิจจสัจญญานัน. อนัตตสัจญญามีลักษณะ
ถ่อมธรรมทั้งปวง, ธรรมสัจญญาเป็น
ปทัฏฐานของอนัตตสัจญญานัน.

ปญฺจ กามคุณา กามราคสฺส
ปทฏฺจานํ, ปญฺจินฺทฺริยานิ รุปีนิ
รूपราคสฺส ปทฏฺจานํ, จญฺจายตณํ
ภวราคสฺส ปทฏฺจานํ, นิพฺพตฺตภาว-
นุปลฺลิสิตา ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธวณฺ
ปทฏฺจานํ, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติ ฅาน-
ทสฺสนสฺส ปทฏฺจานํ. โอกปฺปนลกฺขณา
สทฺธา อธิมุตฺติปจฺจุปฏฺจานา จ,
อนาวิลลกฺขโณ ปสาโท สมฺปสิทฺท-
ปจฺจุปฏฺจาโน จ. อภิปตฺตียนลกฺขณา
สทฺธา, ตสฺสา อเวจฺจปสาโท
ปทฏฺจานํ. อนาวิลลกฺขโณ ปสาโท,
ตสฺส สทฺธา ปทฏฺจานํ. อารมฺภ-
ลกฺขณํ วีริยํ, ตสฺส สมฺมปฺปธานํ
ปทฏฺจานํ. อปิลापนลกฺขณา สติ,

กามคุณ ๕ เป็นปทัฏฐานของ
กามราคะ, อินทริย์ ๕ ที่เป็นรูป เป็น
ปทัฏฐานของรูปราคะ, อายตนะที่ ๖
เป็นปทัฏฐานของภวราคะ, ความเป็น
ผู้มีปรกติพิจารณาเห็นภพที่บังเกิดเป็น
ปทัฏฐานของอุปาทานขันธ์ ๕, บุพเพ-
นิวาสานุสสติ (การตามระลึกอดีตชาติได้)
เป็นปทัฏฐานของญาณทัสสนะ. ศรัทธา
มีลักษณะน้อมใจเชื่อและมีความน้อมไป
เป็นปัจจุปัฏฐาน, ปสาทะ (ความเลื่อมใส)
มีลักษณะไม่ขุ่นมัว และมีความผ่องใส
เป็นปัจจุปัฏฐาน. ศรัทธามีลักษณะ
ปรารถนายิ่ง ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว
เป็นปทัฏฐานของศรัทธานัน. ปสาทะ
(ความเลื่อมใส) มีลักษณะไม่ขุ่นมัว,

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตสฺสา สติปฏฺจานํ ปทฏฺจานํ.
 เอกกฺคฺลฺกฺขโณ สมฺมาธิ, ตสฺส ฌานานิ
 ปทฏฺจานํ. ปชานนฺลฺกฺขณา ปญฺญา,
 ตสฺสา สจฺจจฺานิ ปทฏฺจานํ.

ศรัทธาเป็นปทัฏฐานของปสาทะนั้น.
 วิริยะมีลักษณะริเริ่ม, สัมมปฺปชาน เป็น
 ปทัฏฐานของวิริยะนั้น. สติมีลักษณะ
 ไม่เลื่อนลอย, สติปฏฺจานเป็นปทัฏฐาน
 ของสตินั้น. สมฺมาธิมีลักษณะมีอารมณ์
 เดียว, ฌานทั้งหลายเป็นปทัฏฐานของ
 สมฺมาตินั้น. ปญฺญามีลักษณะทราบชัด,
 สัจจะทั้งหลาย เป็นปทัฏฐานของปญฺญา
 นั้น.

อปโร นโย, อสฺสาทมนฺสิการ-
 ลฺกฺขโณ อโยนิโสมนสิกาโร, ตสฺส
 อวิชฺชา ปทฏฺจานํ. สจฺจสมฺโมหฺนลฺกฺขณา
 อวิชฺชา, สา สงฺขารานํ ปทฏฺจานํ.
 ปุณฺพภาวิโรหฺนลฺกฺขณา สงฺขาราน, เต^๑
 วิญฺญาณสฺส ปทฏฺจานํ. โอปปจฺจยิก-
 นิพฺพตฺติลฺกฺขณํ วิญฺญาณํ, ตํ
 นามรूपสฺส ปทฏฺจานํ. นามกาย-
 รุปกายสงฺฆาตลฺกฺขณํ นามรูป, ตํ
 จพฺพายตฺนสฺส ปทฏฺจานํ. อินฺทฺริย-
 ววตฺถานลฺกฺขณํ จพฺพายตฺนํ, ตํ ผสฺสสฺส
 ปทฏฺจานํ. จกฺขุรูปวิญฺญาณสนฺนิปาต-

อีกอย่างหนึ่ง, อโยนิโสมนสิการ
 มีลักษณะไม่ใส่ใจความยินดี, อวิชชาเป็น
 ปทัฏฐานของอโยนิโสมนสิการนั้น.
 อวิชชามีลักษณะหลงพร้อมในสัจจะ,
 อวิชชานั้น เป็นปทัฏฐานของสังขาร
 ทั้งหมด, สังขารทั้งหมดมีลักษณะ
 งอกขึ้นในภพใหม่, สังขารทั้งหมด
 เหล่านั้น เป็นปทัฏฐานของวิญฺญาณ.
 วิญฺญาณมีลักษณะบังเกิดโดยความเป็น
 อุบัติภาพ, วิญฺญาณนั้นเป็นปทัฏฐาน
 ของนามรูป. นามรูปมีลักษณะรวบรวม
 นามกายและรูปกายเข้าด้วยกัน, นามรูป

^๑ ม. ต.

ลกฺขโณ ผสฺโส, โส เวทนาย นั้น ปทภูจฺานของจพายตนะ.
 ปทภูจฺาน. อิกฺุจฺานิกฺุจฺอนุภวณลกฺขณา จพายตนะมีลักษณะกำหนดอินทรีย์,
 เวทนา, สา ตณฺหา, ปทภูจฺาน. จพายตนะนั้นเป็นปทภูจฺานของผัสสะ.
 อชฺุโณสณลกฺขณา ตณฺหา, สา ผัสสะมีลักษณะประชุมจักขุรูป และ
 อฺุปาทานสฺส ปทภูจฺาน. โอปปจฺุจฺิกิ วิญฺญาณ, ผัสสะนั้นเป็นปทภูจฺานของ
 อฺุปาทาน, ตํ ภวสฺส ปทภูจฺาน. เวทนา. เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์ที่
 นามกายรูปกายสมุภวณลกฺขโณ ภโว, น้ําปรารธนาและที่ไม่น้ําปรารธนา,
 โส ชาตียา ปทภูจฺาน. ขนฺธปาตุ- เวทนานั้นเป็นปทภูจฺานของตณฺหา.
 ภวณลกฺขณา ชาติ, สา ขราย ตณฺหามีลักษณะเกาะติด, ตณฺหานั้น
 ปทภูจฺาน. อฺุปฺธิปฺธิปากลกฺขณา ขรา, เป็นปทภูจฺานของอฺุปาทาน. อฺุปาทาน
 สา มรณสฺส ปทภูจฺาน. ชีวิติน- ทำให้บังเกิดอฺุบัติขันธ์, อฺุปาทานนั้น
 ทฺุริยฺุจฺุจฺุจฺุทลกฺขณํ มรณํ, ตํ โสกสฺส เป็นปทภูจฺานของภพ. ภพมีลักษณะ
 ปทภูจฺาน. อฺุสฺสุกฺกการโก โสโก, เกิดนามกายและรูปกาย, ภพนั้นเป็น
 โส ปฺริเทวสฺส ปทภูจฺาน. ลาลป- ปทภูจฺานของชาติ. ชาติมีลักษณะ
 ปการโก ปฺริเทโว, โส ทฺุขสฺส ปฺรากฏแห่งขันธ์, ชาตินั้นเป็นปทภูจฺาน
 ปทภูจฺาน. ของขรา. ขรามีลักษณะห่อหุ้มแห่งอฺุปฺธิ
 (ร่างกาย), ขรานั้น เป็นปทภูจฺานของ
 มรณะ. มรณะมีลักษณะตัดขาดซึ่ง
 ชีวิตินทรีย์, มรณะนั้นเป็นปทภูจฺาน
 ของโสกะ. โสกะกระทำความร้อนใจ,
 โสกะนั้นเป็นปทภูจฺานของปฺริเทวะ.
 ปฺริเทวะกระทำความรำพัน, ปฺริเทวะ
 นั้นเป็นปทภูจฺานของทฺุข.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สีลานิ อวิปปฏิสารสฺส ปทภูจฺจัน. อวิปปฏิสารโร ปาโมชฺชสฺส ปทภูจฺจัน, ปาโมชฺชํ ปิตฺติยา ปทภูจฺจัน, ปิตฺติปสฺสทฺธิยา ปทภูจฺจัน, ปสฺสทฺธิ สุขสฺส ปทภูจฺจัน, สุขํ สฺมาธิสฺส ปทภูจฺจัน, สฺมาธิ ยถาภูตญฺาณทสฺสนสฺส ปทภูจฺจัน, ยถาภูตญฺาณทสฺสนํ นิพฺพิทาย ปทภูจฺจัน, นิพฺพิทา วิราคสฺส ปทภูจฺจัน, วิราโค วิมุตฺติยา ปทภูจฺจัน. วิมุตฺติ วิมุตฺติญฺาณทสฺสนสฺส ปทภูจฺจัน. เอวํ โย โภจฺจ โอปนฺิสฺสโย โย โภจฺจ ปจฺจโย, สพฺโพ โส ปทภูจฺจัน. เตนานหา ยสฺมา มหาภจฺจายโน “ธมฺมํ เทเสติ ชิโน”ติ.

ในถิ่นที่เหมาะสม) ปฏิรูปเทสวาสะเป็น ปทภูจฺจันของสัพฺปรีสุปนฺิสสยะ (การคบหาสัตบุรุษ), สัพฺปรีสุปนฺิสสยะเป็น ปทภูจฺจันของอตฺตสํมาปณฺิธานะ (การตั้งตนไว้ชอบ), อตฺตสํมาปณฺิธานะเป็น ปทภูจฺจันของศีลทั้งหลาย, ศีลทั้งหลายเป็นปทภูจฺจันของอวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อน), อวิปปฏิสารเป็นปทภูจฺจันของปาโมชฺชะ(ความบันเทิงใจ) ปาโมชฺชะเป็นปทภูจฺจันของปิตฺติ(ความอึดใจ) ปิตฺติเป็นปทภูจฺจันของปัสสทฺธิ(ความระงับใจ), ปัสสทฺธิเป็นปทภูจฺจันของสุข (ความสุขกายสุขใจ), สุขเป็นปทภูจฺจันของสฺมาธิ (ความตั้งใจมั่น), สฺมาธิเป็นปทภูจฺจันของยถาภูตญฺาณทสฺสนะ (การรู้เห็นตามความเป็นจริง), ยถาภูตญฺาณทสฺสนะเป็นปทภูจฺจันของนิพฺพิทา (ความหน่าย), นิพฺพิทาเป็นปทภูจฺจันของวิราคะ (ความคลายกำหนัด) วิราคะเป็นปทภูจฺจันของวิมุตฺติ(ความหลุดพ้น), วิมุตฺติเป็นปทภูจฺจันของวิมุตฺติญฺาณทสฺสนะ (การรู้เห็นว่าหลุดพ้น). ด้วยประการฉะนี้ อุปนฺิสย อย่างไม่ใดอย่างหนึ่ง บัจจยอย่างไม่ใดอย่าง-

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หนึ่ง อุปนิสสัยปัจฉิมันนั้นทั้งหมดเป็น
ปทัฏฐาน. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระมหา-
กัจจายนะ จึงกล่าวว่า “พระชินเจ้าทรง
แสดงธรรม” ดังนี้.

นิยุตโต ปทภูจาโน หาโร.

ปทัฏฐานหาระได้ขยายความ
ประกอบแล้ว.

๕. ลักษณะหารวิภงก

๒๓. ตตถ กตโม ลกฺขโณ
 หารโ? “วุตฺตมฺหิ เอกธมฺเม”ติ, อัย
 ลกฺขโณ หารโ, ก็ ลกฺขยติ? เย
 ธมฺมา เอกลกฺขณา, เตสํ ธมฺมานํ
 เอกสฺมี ธมฺเม วุตฺเต อวสิฏฺฐา ธมฺมา
 วุตฺตา ภวนฺติ. ยถา ก็ ภเว?
 ยถาห ภควา :

จกฺขุํ ภิกฺขเว อนวฏฺฐิตํ อิตฺตรํ
 ปริตฺตํ ปภงฺคุ ปฺรโต ทฺกฺขุํ พุยฺสนํ
 จลนํ^๑ กุกฺกฬํ สงฺขารํ^๒ วรฺกํ
 อมิตฺตมชฺเฌ. อิมสฺมี จกฺขุสฺมี วุตฺเต
 อวสิฏฺฐานิ อชฺฌตฺติกาณิ อายตนาณิ
 วุตฺตานิ ภวนฺติ, เกน การณฺน?
 สพฺพานิ หิ ฉ อชฺฌตฺติกาณิ อายตนาณิ
 วรฺกตฺเถน เอกลกฺขณาณิ. ยถา จาห
 ภควา :

^๑ ส. จล.

^๒ ม. สสงฺขาร.

๕. ลักษณะหารวิภังค์

๒๓. บรรดาหาระ ๑๖ เหล่านั้น
 ลักษณะหาระเป็นไฉน? คาถาว่า
 “วุตฺตมฺหิ เอกธมฺเม เมื่อตรัสธรรมอย่าง-
 หนึ่ง” ดังนี้ นี้ชื่อว่า ลักษณะหาระ,
 ลักษณะหาระกำหนดอะไร? ลักษณะหาระ
 กำหนดว่าธรรมเหล่าใดที่มีลักษณะอย่าง-
 เดียวกัน บรรดาธรรมเหล่านั้น เมื่อ
 ตรัสธรรมอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นอันตรัส
 ธรรมที่เหลือ. ข้อนี้พึงเป็นเหมือนอะไร?
 เหมือนอย่าง ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุไม่ตั้งมั่น
 เป็นของนิคหน้อยเล็กน้อยผุพัง เป็นทุกข์
 เพราะเป็นอย่างอื่น ย่อยยับวันไหว
 เป็นดุจหยากเยื่อ ถูกปรุจแต่ง เป็นดุจ
 เพชฌฆาตในท่ามกลางศัตรู. เมื่อตรัส
 จักขุนี้แล้ว ย่อมเป็นอันตรัสอายตนะ
 ภายในที่เหลือ, ด้วยเหตุไร? ด้วยว่า
 อายตนะภายใน ๖ ทั้งปวง มีลักษณะ
 อย่างเดียวกัน โดยอรรถว่าเป็นเหมือน

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อดีตเต ราร รูป อนเปกโข
 โหหิ, อนาคตํ รูปํ มา อภินนุท,^๑
 ปจจุปปนฺนสฺส รูปสฺส นิพพิทาย
 วิราคาย นิโรธาย จาคาย ปฏิ-
 นิสฺสคฺคาย ปฏิปชฺช. อิมสฺมี
 รูปกฺขนฺธ เวตเต อวสิฏฺฐจา ขนฺธา
 วุตฺตา ภวนฺติ, เกน การณฺน ?
 สพฺเพ หิ ปณฺจกฺขนฺธา ยมโกวาท-
 สุตฺเต^๒ วธกตฺถเนน เอกลกฺขนฺธา วุตฺตา.
 ยถา จาห ภควา :

“เยสญจ สฺสมารทฺธา
 นิจฺจํ กายคตาสติ
 อภิจฺจํ เต น เสวนฺติ
 กิจฺเจ สาทจฺจการิโน”.^๓

เพชฌฆาต. และเหมือนอย่างที่พระผู้มี
 พระภาคตรัสไว้ว่า

ดูกรราคะ เธอจงเป็นผู้ไม่ไยดีใน
 รูปอดีต, อายินดีรูปที่เป็นอนาคต, จง
 ปฏิบัติเพื่อความหน่าย คลายความ
 กำหนด ความดับ ความสละ
 ความสละคืนรูปที่เป็นปัจจุบัน, เมื่อตรัส
 รูปขันธ์นี้แล้ว ย่อมเป็นอันตรัสขันธ์
 ที่เหลือ, ด้วยเหตุอะไร? ด้วยว่า ขันธ์ ๕
 ทั้งปวง มีลักษณะอย่างเดียวกัน โดย
 อรรถว่าเหมือนเพชฌฆาตที่ได้ตรัสไว้ใน
 ยมโกวาทสูตร. และเหมือนดังที่พระผู้มี-
 พระภาคตรัสไว้ว่า

“ก็บุคคลเหล่าใด प्रารภสฺติไปใน
 กายด้วยดี อยู่เป็นนิตย์ บุคคล
 เหล่านั้น ย่อมไม่เสพลสิ่งที่ไม่พึงทำ
 เป็นผู้กระทำติดต่อกันในสิ่งที่พึงทำ”
 ดังนี้.

^๑ ม. อภินนุท.

^๒ ส. ขนฺธ. ๑๗/๑๓๕.

^๓ พ. ธ. ๒๕/๕๔.

อิตติ กายคตตาย สติยา วุตตตาย
 วุตตตา ภวนติ เวทนาคตา สติ
 จิตตคตา ฌมมคตา จ. ตถา ยัม กิณฺจ
 ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา มุตํ วาติ วุตเต
 วุตตํ ภวติ วิญญาตํ. ยถา จาห
 ภควา :

ตสฺมาติห ตวํ ภิกฺขุ กาย
 กายานุปสฺสี วิหฺราหิ อาตปิ
 สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก
 อภิชฺฌาโทมนสฺส.^๑ “อาตปิ”ติ
 วิริยินฺทริยํ, “สมฺปชาโน”ติ ปญฺณินฺทริยํ,
 “สติมา”ติ สตินฺทริยํ, “วิเนยฺย โลก
 อภิชฺฌาโทมนสฺส”ติ สมာธินฺทริยํ,
 เอวํ กาย กายานุปสฺสีโน วิหฺรโต
 จตฺตารो สติปฏฺจานา ภาวนาปาริปุรี
 คจฺจนฺติ. เกน การณฺน ? เอก-
 ลกฺขณตฺตา จตฺนํ อินฺทริยานํ.

เมื่อได้ตรัสสติไปในกายดังนี้ ย่อม
 เป็นอันตรัสสติไปในเวทนา ไปในจิต และ
 ไปในธรรมด้วย. อนึ่ง เมื่อตรัสว่า
 อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งคือรูปที่ได้เห็น
 แล้ว หรือเสียงที่ได้ยินแล้ว หรืออารมณ์ทั้ง
 ๓ ที่ได้ทราบแล้วดังนี้ ย่อมเป็นอันตรัส
 ถึงอารมณ์ที่รับรู้แล้ว. และเหมือนดังที่
 พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุ เพราะเหตุนั้นแหละ เธอ
 จงพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร
 มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดความดีใจและ
 เสียใจในโลกอยู่. คำว่า “มีความเพียร”
 ได้แก่ วิริยินทริย, คำว่า “มีสัมปชัญญะ”
 ได้แก่ ปัญฺณินทริย, คำว่า “มีสติ”
 ได้แก่ สตินทริย, คำว่า “กำจัดความ
 ดีใจและเสียใจในโลก” ได้แก่ สมာธินทริย,
 สติปัฏฐาน ๔ ของภิกษุผู้พิจารณาเห็น
 กายในกายอยู่ ย่อมถึงความบริบูรณ์ด้วย
 ภาวนาอย่างนี้. ด้วยเหตุอะไรเล่า ?
 เพราะอินทริยทั้ง ๔ มีลักษณะอย่างเดียว
 กัน.

^๑ ส. มหา. ๑๕/๑๕๒, ๒๕๐.

เอวํ อกุสลาปี ฐมา
 เอกลกฺขณตฺตา ปหานํ อพฺภตฺถํ
 คจฺจนฺติ. จตุสฺส สติปฏฺจนาเนสฺสุ
 ภาวียมาเนสฺสุ วิปลลฺลาสา ปหฺยิณฺติ,
 ออาหารา จสฺส ปริณฺณํ คจฺจนฺติ,
 อุปาทาเนหิ อนุปาทาโน ภาวติ, โยเคหิ
 จ วิสํยุตฺโต ภาวติ, คนฺถเอหิ จ
 วิปฺปยุตฺโต ภาวติ, อาสเวหิ จ
 อนาสโว ภาวติ, โอเมหิ จ นิตฺถิณฺโณ^๑
 ภาวติ, สลฺลเอหิ จ วิสฺลฺโล ภาวติ,
 วิณฺญาณฐฺฐิติโย จสฺส ปริณฺณํ
 คจฺจนฺติ, อคฺคิคมเนหิ จ น อคฺคิ
 คจฺจนฺติ, เอวํ อกุสลาปี ฐมา
 เอกลกฺขณตฺตา ปหานํ อพฺภตฺถํ
 คจฺจนฺติ.

ยตฺถ วา ปน รูปินฺทฺริยํ เทสิตํ,
 เทสิตา ตตฺถเวว รูปธาตฺถุ รูปกฺขณฺโห
 รูปญฺจายตฺนํ. ยตฺถ วา ปน สุขา

แม้ธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอกุศลก็
 เหมือนอย่างนั้น ย่อมถึงการละ การ
 ตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะความเป็นธรรมมี
 ลักษณะอย่างเดียวกัน. เมื่อภิกษุเจริญ
 สติปัฏฐาน ๔ อยู่ ย่อมละวิปลาสได้,
 และอาหารของภิกษุนั้น ย่อมถึงการ
 กำหนดรู้, เธอไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน,
 และเป็นผู้ไม่ประกอบด้วยโยคะทั้งหลาย,
 ปราศจากแล้วจากกรรมเครื่องร้อยรัด,
 ไม่มีกิเลสเครื่องหมักดองด้วยอาสวะ, และ
 เป็นผู้ไม่ถูกโอฆะท่วมทับ, ไม่ถูก
 เสียบแทงด้วยกิเลสเพียงดังลูกศร, และ
 วิญญาณฐิติทั้งหลายของเธอ ย่อมถึงการ
 กำหนดรู้, เธอไม่ลำเอียงด้วยอคติทั้งหลาย,
 แม้ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลก็เหมือน
 อย่างนั้น ย่อมถึงการละไป การตั้งอยู่
 ไม่ได้ เพราะความเป็นธรรมมีลักษณะ
 อย่างเดียวกัน.

ก็อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาค
 ทรงแสดงอินทรีย์ที่เป็นรูปในเทศนาใด
 ก็ได้ทรงแสดงรูปธาตุ รูปขันธ์ และ

^๑ ไป. นิตฺถิณฺโณ.

สมุทโย โหติ. โส จ สราศสโทส-
สโมหสงกิเลสปกฺเขน หาดพุโพ. วีตราค-
วีตโทสวีสโมหอริยธมฺเมหิ หาดพุโพ.

เอวํ เย ธมฺมา เอกลกฺขณา
กัจจโต จ ลกฺขณโต จ สามญฺจโต
จ จตุปปาทโต จ, เตสํ ธมฺมานํ
เอกสฺมี ธมฺเม วุตฺเต อวสิฏฺฐจา ธมฺมา
วุตฺตา ภาวนฺติ. เตนาห อายสฺมา
มหากจฺจายโน “วุตฺตมฺหิ เอกธมฺเม”ติ.

นียุตโต ลกฺขणे หาโร.

จึงมีชาติ, เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา
มรณะ, เพราะชรามรณะเป็นปัจจัย จึง
มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกฺข โทมนัส
อุปายาส, ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกฺขทั้ง-
มวลนี้ ย่อมมีอย่างนี้. ก็ปฏิจสมุปบาทนั้น
พึงละได้ด้วยฝ่ายสังกิเลส ที่ยังมีราคะยังมี
โทสะ และยังมีโมหะ. และพึงละได้ด้วย
อริยธรรม ที่ปราศจากราคะ ปราศจาก
โทสะ และปราศจากโมหะ.

ด้วยประการฉะนี้ ธรรมเหล่าใดมี
ลักษณะเดียวกันโดยกิจ โดยลักษณะ
โดยความเสมอกัน โดยจติและอุปบัติ,
บรรดาธรรมเหล่านั้น เมื่อตรัสธรรม
อย่างหนึ่ง ย่อมเป็นอันตรัสธรรมที่เหลือ.
ด้วยเหตุนี้ ท่านพระมหากัจจายนะจึง
กล่าวว่า “เมื่อตรัสธรรมอย่างหนึ่ง” ดังนี้.

ลักษณะหาระได้ขยายความประกอบแล้ว.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปุงลึงค์ ฉลาดในชื่อที่เป็นนปุงสกสิงค์
ฉลาดในชื่อที่เป็นเอกวจนะ ฉลาดในชื่อ
ที่เป็นพหุวจนะ, วิเคราะห์บทในท้องถิ่น
และชื่อในท้องถิ่นทั้งหมด ก็พึงทำทั้งหมด
อย่างนี้. นี้ชื่อว่า นิรุตติที่ประกอบด้วย
บท. (๑)

๒๖. ตตุถ กตโม อธิปฺปาโย ?

๒๖. บรรดาอรรถที่จำแนกทั้ง ๔
อย่างนั้น อธิบาย (ความประสงค์) เป็น
ไฉน ? ได้แก่ พระคาถาคความว่า

“ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี
ฉตฺตํ มหนฺตํ ยถ วสฺสกาเล
เอสานิสฺโส ธมฺเม สฺจิจฺฉนฺ
น ทฺคฺคตฺติ คจฺฉตฺติ ธมฺมจารี”ติ.^๑

“ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติ
ธรรม เหมือนร่มใหญ่ ในฤดูฝน
นี้เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ประพฤติดี
แล้ว ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ไป
สู่ทุกข์”.

อิธ ภควโต โโก อธิปฺปาโย, เย
อปาเยหิ ปริมุจฺจิตฺตูกามา ภวิสฺสนฺติ,

ในคาถานี้ อธิบาย (พระประสงค์)
ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร ใน
พระคาถานี้ อธิบาย (พระประสงค์) ของ
พระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า ชนเหล่าใดจัก-

^๑ พ. ขา. ๒๗/๒๕๐, เปฏุโกปเทส (ภูมิพโลกิกขุ) ๕๑.

เต ฐมฺมจารีโน ภวิสฺสนฺตีสิตฺติ อโย เอตฺถ
ภควโต อธิปฺปาโย.

เป็นผู้ใคร่หลุดพ้นจากอบายทั้งหลาย, ชน
เหล่านั้นจักเป็นผู้ประพฤดิธรรม.

คาถาคความว่า

“โจโร ยถา สนฺธิมุเข คหิตฺโต
สกมฺมฺนา หณฺณติ^๑ พชฺฌเต จ
เอวํ อโย เปจฺจ ปชา ปฺรตฺถ
สกมฺมฺนา หณฺณติ^๑ พชฺฌเต จา”ติ.^๒

“โจรผู้มีธรรมอันชั่วช้าถูกเขาจับได้
ที่ประตูรั้ว ย่อมถูกฆ่าและถูกจองจำ
เพราะกรรมของตนฉันใด หมุ่สัตว์
ผู้มีธรรมอันชั่วช้านี้ ละไปแล้วใน
ปรโลก ย่อมถูกฆ่าและถูกจองจำ
เพราะกรรมของตน ฉะนั้น”.

อิธ ภควโต โก อธิปฺปาโย ?
สยฺเจตนิกาณํ กตาทนํ กมฺมานํ
อุปจิตานํ ทุกฺขเวทนียานํ อนิฏฺฐํ อสาดํ
วิปากํ ปจฺจนุภวิสฺสตีติ อโย เอตฺถ
ภควโต อธิปฺปาโย.

ในคาถานี้ อธิบาย (พระประสงค์)
ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร ? ใน
คาถานี้ อธิบาย (พระประสงค์) ของพระ-
ผู้มีพระภาคดังนี้ว่า หมุ่สัตว์จักเสวยวิบาก
(ผล) อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่ายินดี
แห่งกรรมที่เป็นไปกับด้วยเจตนา อันเป็น
ทุกขเวทนา ซึ่งตนได้กระทำ(และ)สั่งสม
ไว้แล้ว.

^๑ ส. หณฺณเต.

^๒ ชุ. เถร. ๒๖/๓๗๕, อุปร. ๑๘๐ องฺกปิ.

“สุขกามานิ ภูตานิ
โย ทณฺฑเทน วิหีสติ
อตฺตโน สุขเมसानโน
เปจฺจ โส น ลภเต สุขนฺ”ติ.^๑

อิธ ภควโต โก อธิปฺปาโย ?
เย สุขเขน อตฺติกา ภวิสฺสนฺติ, เต
ปาปกมมฺ^๒ น กริสฺสนฺตฺติ อยฺ เอตฺต
ภควโต อธิปฺปาโย.

“มิตฺธี ยทา โหติ มหคฺฆโส จ
นิทฺทายิตา สมฺปฺริวตฺตสายี
มหาวราโหว นีวาปฺปฺกุโจ
ปฺนปฺปฺนํ กพฺภมฺเปติ มนฺโท”ติ.^๓

พระคาถาว่า

“ผู้ใดเมื่อแสวงหาความสุข เพื่อตน
ใช้อาชญา เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ต้องการความสุข ผู้นั้นละโลกนี้
ไปแล้ว ย่อมไม่ได้ความสุข”.

ในพระคาถานี้ อธิบาย (คือ พระ-
ประสงค์) ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่าง-
ไร ? ในพระคาถานี้ อธิบาย(พระ-
ประสงค์) ของพระผู้มีพระภาคเป็นดังนี้ว่า
ชนเหล่าใดมีความต้องการความสุข ชน
เหล่านั้นจักไม่กระทำความชั่วดังนี้.

พระคาถาคความว่า

“เมื่อใด บุคคลเป็นผู้ว่างงาน และ
กินจุ นอนกลิ้งเกลือกไปมาเหมือน
สุกรใหญ่ที่เขาขุนด้วยเหยื่อ ผู้นั้น
เป็นคนโง่ ย่อมเข้าสู่ภพเกิดใน
ภพที่บ่่อย ๆ” ดังนี้.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๒, อุปริ ๑๘๑, ๑๕๑ องเกปี.

^๒ ม. ปาปกํ กมมํ.

^๓ พ. ธ. ๒๕/๕๘.

อิธ ภควโต โภ อธิปฺปาโย ?
 เย ชรามรณน อฏฺฐิยิตฺตูกามา
 ภวิสฺสนฺติ, เต ภวิสฺสนฺติ โภชเน
 มตฺตตณฺณโน อินฺทริเยสุ คฺคตฺตทวารา
 ปุพฺพปรตฺตาปรตฺตํ ชาคริยานุโยคมนุญฺตฺตา
 วิปฺสฺสกา กุสฺเสสุ ธมฺเมสุ สคารวา
 จ สพฺรหมจารีสุ เถเรสุ นเวสุ
 มชฺฌิเมสุติ อัยฺ เอตฺถ ภควโต
 อธิปฺปาโย.

ในพระคาถานี้ อธิบาย (คือพระ-
 ประสงค์) ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่าง-
 ไร ? ในพระคาถานี้ อธิบาย (คือ
 พระประสงค์) ของพระผู้มีพระภาคมีดังนี้
 ว่า ชนเหล่าใดจักเป็นผู้รังเกียจชราและ
 มรณะ ชนเหล่านั้น จักเป็นผู้รู้จัก
 ประมาทในโภชนะ คุ้มครองทวาร ใน
 อินทรีย์ทั้งหลาย ประกอบความเพียร
 เป็นเครื่องตั้งทั้งเบื้องต้นแห่งราตรี และ
 เบื้องปลายราตรี เห็นแจ้ง มีความ
 เคารพในกุศลธรรม และในเพื่อน-
 พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งปุนพระเถระ
 ปุนใหม่ ปุนกลาง.

“อุปฺปมาโท อมตฺปทํ^๑
 ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
 อุปฺปมตฺตา น มียนฺติ
 เย ปมตฺตา ยถา มตา”ติ.^๒

พระคาถาคความว่า

“ความไม่ประมาท เป็นทางแห่ง
 ความไม่ตาย ความประมาทเป็น
 ทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาท
 ชื่อว่า ย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทแล้ว
 ก็เหมือนคนตายแล้ว” ดังนี้.

^๑ ม. อมตฺ ปทํ.

^๒ จุ. ธ. ๒๕/๑๘.

อิธ ภควโต โก อธิปฺปาโย ?
 เย อมตปริเยสนํ ปริเยสิตุกามา
 ภวิสฺสนฺติ, เต อปฺปมตฺตา วิหริสฺสนฺตฺติ
 อยํ เอตฺถ ภควโต อธิปฺปาโย. อยํ
 อธิปฺปาโย. (๒)

๒๗. ตตฺถ กตมํ นิทานํ ? ยถา
 โส ธนฺนํ โคปาลโก ภควนฺตํ
 อาห :

“นนฺทติ ปฺตฺเตหิ ปฺตฺติมา
 โคมา^๑ โคหิ ตเถว นนฺทติ
 อฺปฺธิหิ นรสฺส นนฺทนา
 น หิ โส นนฺทติ โย นิรฺุปฺธิ”ติ.^๒

ภควา อาห :

ในพระคาถานี้ อธิบาย(พระประ-
 สงค์) ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร ?
 ในพระคาถานี้ อธิบาย(พระประสงค์)
 ของพระผู้มีพระภาคเป็นดังนี้ว่า ชน
 เหล่าใดจักเป็นผู้ต้องการแสวงหาอมตะ ชน
 เหล่านั้น จักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ ดังนี้.
 นี้ชื่อว่า อธิบาย. (๒)

๒๗. บรรดาอรรถที่จำแนก ๔ อย่าง
 นั้น นิทาน(ต้นเหตุ)เป็นไฉน ? คือ
 เหมือนอย่างที่นายโคบาล ชื่อธนิยะ
 กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“คนมีบุตรย่อมผลิตเพลีนด้วยบุตร
 ทั้งหลาย ผู้มีโคย่อมผลิตเพลีนด้วย
 โคทั้งหลายเหมือนอย่างนั้น ความ
 ผลิตเพลีนของนระ ย่อมมีได้ด้วย
 อฺุปฺธิทั้งหลาย ผู้ใดไม่มีอฺุปฺธิ ผู้นั้น
 ย่อมไม่ผลิตเพลีนเลย” ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

^๑ ส. โคมโก, โป. ม. โคปีโก.

^๒ ส. ส. ๑๕/๑๕๗, ข. ส. ๒๕/๓๓๑, เปฏโกปเทศ
 (ภูมิพโลกิกขุ). ๖๕ .

“โสจติ ปุตเตหิ ปุตติมา
โคปิโก^๑ โคหิ ตเถว โสจติ
อุปฐิหิ นรสฺส โสจนา
น หิ โส โสจติ โย นิรุปรฐิ”ติ.^๒

อิมินา วตฺตุนา อิมินา นิทานเน
เอวํ ฌายติ “อิธ ภควา พาทิรํ
ปริคฺคหํ อุปฐิ อาหา”ติ. ยถา จ
มาโร ปาปิมา คิซฺฌกฺกุฏา ปพฺพตา
ปฺกฺกสิลํ ปาเตสิ, ภควา อาห :

“สเจปิ เกวลํ สพฺพํ
คิซฺฌกฺกุฏํ จเลสุสฺสสิ
เนว สมฺมาวิมุตฺตานํ
พฺพุชานํ อตฺถิ อธิชฺชิตํ.^๓
นภํ ผลเยยฺยปฺปจวี จลเยย
สพฺพเพว ปาณา อุกฺก สนฺตเสยฺยํ

“ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศก ด้วยบุตร
ทั้งหลาย ผู้มีโคก็ย่อมเศร้าโศกด้วย
โคทั้งหลายเหมือนอย่างนั้น ความ
โศกเศร้าของนระ ย่อมมีด้วยอุปฐิ
ทั้งหลาย ผู้ใดไม่มีอุปฐิ ผู้นั้นย่อม
ไม่เศร้าโศกเลย” ดังนี้.

ด้วยวัตถุนี้ ด้วยนิทาน(ต้นเหตุ)นี้
ทำให้รู้อย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคตรัส
สิ่งที่ถูกครอบครองภายนอกว่าเป็นอุปฐิใน
พระศาสนานี้”. อนึ่ง เหมือนอย่างมาร
ผู้มีบาป ได้กลิ้งศิลาหนาให้ตกจากภูเขา
คิซฺฌกฺกุฏ, พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

“แม้หากท่าน จักบันดาลภูเขา
คิซฺฌกฺกุฏ ให้สะเทือนได้หมดทั้งลูก
พระพุทธรเจ้าทั้งหลายผู้พันขอบแล้ว
ย่อมไม่มีความหวั่นไหวเลย.

ถึงท้องฟ้าจะแตก แผ่นดินจะไหว
สัตว์ทุกจำพวก จะพากันหวาดหวั่น

^๑ ส. โคมิโก.

^๒ ส. ส. ๑๕/๑๕๗, พ. ส. ๒๕/๓๓๑, เปฏโกปเทศ
(กฺุมิพโลภิกขุ) ๖๕.

^๓ ส. ส. ๑๕/๑๖๐.

สฺลลฺมฺปิ เจ อฺรฺสฺสิ ปกฺกฺปฺเยยฺยํ^๑
 อฺปฺรฺสฺสิ ตาณฺณํ น กโรนฺติ พุทฺธา”ติ^๒

อิมีนา วตฺตฺตฺนา อิมีนา นิทาเนน
 เอวํ ฅายติ “อิธ ภควา กายํ อฺปฺรฺสฺสิ
 อาหา”ติ. ยถา จาห :

“น ตํ ทพฺพํ พนฺธนมาหุ ธีรา
 ยทายสฺสํ ทารุชฺชปพฺพชฅจ”^๓
 สวารตฺตรตฺตฺตา มณฺนิกฺกฺกฺทเลสุ
 ปฺจฺตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา”ติ^๔

อิมีนา วตฺตฺตฺนา อิมีนา นิทาเนน
 เอวํ ฅายติ “อิธ ภควา พาหิเรสุ

พฺรฺนฺพฺรฺิง แม้หากจะพึงจ่อหอกที่
 ทรวงอกก็ตามที พระพุทธเจ้าทั้ง-
 หลาย ย่อมไม่ทรงกระทำการ
 ป้องกันที่อุปฺริ (คือร่างกาย) ทั้ง-
 หลายเลย” ดังนี้.

ด้วยวัตฺตฺตฺนํ ด้วยนิทาน(ต้นเหตุ)นี้
 ย่อมทำให้ทราบอย่างนี้ว่า “พระผู้มี
 พระภาคตรัสกาย ว่าเป็นอุปฺริในพระ-
 ศาสนานี้”. อนึ่ง เหมือนอย่างที่ตรัสว่า

“นักปราชญ์ทั้งหลายไม่กล่าวเครื่อง
 ผูกที่ทำด้วยเหล็ก ทำด้วยไม้ ทำ
 ด้วยหญ้าปล้องว่ามั่นคง ชนทั้ง-
 หลาย พวกกันกำหนดหนักแล้วใน
 แก้วมณี ต่างหู และเยื่อใยในบุตร-
 ภรรยา”.

ด้วยวัตฺตฺตฺนํ ด้วยนิทาน(ต้นเรื่อง)นี้
 ย่อมทำให้ทราบอย่างนี้ว่า “พระผู้มี

^๑ สฺ. ปกฺกฺปฺเยยฺยํ, โป. กปฺปฺเมยฺยํ.

^๒ สฺ. ส. ๑๕/๑๕๖.

^๓ สฺ. ทารุชฺช ปพฺพชฅจ.

^๔ พุ. ธ. ๒๕/๖๑-๒, พุ. ชา. ๒๗/๗๓, เปฏฺโปกปฺเทส
 (ภูมิจฺโลภิกฺขุ) ๓๒.

คุณพงษ์เพ็ญ คํารงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วตฺตฺสฺ ตณฺหํ อหฺมา”ติ. ยถา พระภาคตรัสตั้งหาอันมีวัดฤกายนอก
จาห : ในพระศาสนานี้”. อนึ่ง เหมือนอย่าง
ที่ตรัสว่า

“เอตํ ทพฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา
โอหารินํ สิถิลํ ทุปฺปมฺมุชฺชํ
เอตมปิ เจตฺวาน ปริพฺพชนฺติ
อนเปกฺขิโน กามสฺขํ ปหายา”ติ.^๑

“นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวเครื่องผูก
(คือแก้วมณี ต่างหู บุตร ภรรยา)
นั้น ที่เป็นเครื่องห่วงเหนี่ยว
หย่อนยาน เปลื้องได้ยากว่ามั่นคง
ชนทั้งหลาย ตัดเครื่องผูกเหล่านั้นได้
แล้ว ไม่มีความเยื่อใยละความสุข
ในกามเสียได้ ย่อมบวช”.

อิมิณา วตฺตฺนา อิมิณา นิทาเนน
เอวํ ฌายติ “อิธ ภควา พาทิร-
วตฺตฺกาย ตณฺหาเย ปหานํ อหฺมา”ติ.
ยถา จาห :

ด้วยวัดฤนี้ ด้วยนิทาน(ต้นเรื่อง)นี้
ย่อมทำให้รู้อย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค
ตรัสการละตั้งหาอันมีวัดฤในกายนอกใน
พระศาสนานี้” ดังนี้. อนึ่ง เหมือนอย่าง
ที่ตรัสว่า

“อาตุรํ อสุจํ ปุตฺติ
ทฺถกฺกนฺธํ เทหนิสฺสิตํ
ปกฺขมฺรณฺตํ ทิวา รตฺตํ
พาลานํ อภินนฺทิตนฺ”ติ.

“สรีระนี้ กระสับกระส่ายไม่สะอาด
เปื้อยเน่า มีกลิ่นเหม็น อาศัยอยู่
ในกาย ไหลออกอยู่เป็นนิตย์ทั้ง
กลางวันกลางคืน คนเฝ้าปรารภนา
กันนักแล้ว”.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๖๒, พุ. ขา. ๒๗/๗๓.

อิมิณา วตฏุณา อิมิณา นิทานเนน
 เอวํ ฌายติ “อิธ ภควา
 อชฺฌตฺติกา วตฏุกาย ตณฺหยา ปหานํ
 อาหา”ติ. ยถา จาห :

“อุจฺฉินฺนุท สิเนหมตฺตโน
 กุมฺภํ สารทิกํว ปาณินา
 สนฺติมกฺกเมว พฺรุหย
 นิพฺพานํ สุคเตน เทสิตฺน”ติ.^๑

อิมิณา วตฏุณา อิมิณา นิทานเนน
 เอวํ ฌายติ “อิธ ภควา อชฺฌตฺติกา-
 วตฏุกาย ตณฺหยา ปหานํ อาหา”ติ.
 อิทํ นิทานํ. (๓)

ตตฺถ กตโม ปุพฺพาปรสฺนธิ ?
 ยถาห :

ด้วยวัตถุนี้ ด้วยนิทาน(ต้นเรื่อง)นี้
 ย่อมทำให้รู้อย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค
 ตรัสการละตัณหาอันมีวัตถุภายใน ใน
 พระศาสนานี้”. อนึ่ง เหมือนอย่างที
 ตรัสไว้ว่า

“ท่านจงตัดความรักของตนเสีย ดุจ
 บุคคลใช้มือเด็ดดอกโกมุท (ดอกบัว)
 อันเกิดในสารทกาล จงเพิ่มพูน
 ทางสงบไว้เถิด พระนิพพานพระ-
 สุคตทรงแสดงไว้แล้ว”.

ด้วยวัตถุนี้ ด้วยนิทาน(ต้นเรื่อง)นี้
 ย่อมทำให้รู้อย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค
 ตรัสการละตัณหาอันมีวัตถุภายใน ใน
 พระศาสนานี้”. นี้เป็นนิทาน(ต้นเรื่อง)
 (๓).

บรรดาอรรถที่จำแนกทั้ง ๔ อย่าง
 นั้น ปุพฺพาปรสฺนธิ(การเชื่อมต่อข้างหน้า
 และข้างหลัง) เป็นไฉน ? เหมือนอย่างที
 ตรัสไว้ว่า :

^๑ พ. ธ. ๒๕/๕๓.

“กามนุชา ชาลสณฺณนา^๑
 ตณฺหาจทณฺชาทิตา
 ปมตฺตพฺนุชฺชา^๒ พฺทฺธา^๔
 มจฺฉาว กุมิณามุเข
 ชรามรณฺมเนวฺนุติ
 วจฺโฉ ชีรปโกว มาตฺรณฺ”ติ.

อัย กามตณฺหา วุตฺตา. สาก
 กตเมน ปุพฺพปาปเรณ ยุชฺชติ, ยถาห :

“รตฺโต อตฺถํ น ชานาติ
 รตฺโต ธมฺมํ น ปสฺสติ
 อนุชตมํ ตทา โหติ
 ยํ ราโค สหเต นรณฺ”ติ.

อิติ อนุชตาย จ สณฺณนฺตายน
 จ สายเว ตณฺหา อภิลปิตา. ยถาห
 กามนุชา ชาลสณฺณนา, ตณฺหา-

“หมุ่สัตว์มีตมนเพราะกาม ถูก
 ตัณหาดุจข้ายปกคลุมไว้ ถูกตัณหาดุจ
 เครื่องมุงปกปิดไว้ ถูกเครื่อง
 ผูกมัดไว้ ย่อมไปตามชราและ
 มรณะ เหมือนปลาทั้งหลายที่ปาก-
 ไซ เหมือนลูกโคที่ยังตีมนมไปตาม
 แม่โค ฉะนั้น” ดังนี้.

กามตัณหานี้ พระผู้มีพระภาคได้
 ตรัสไว้. กามตัณหานั้น ย่อมควรกับคำ
 ข้างหน้าข้างหลังอย่างไร ก็เหมือนอย่าง
 ที่ตรัสไว้ว่า

“ผู้กำหนดย่อมไม่รู้จักอรรถ ผู้
 กำหนดย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อใจ
 ราวะครอบงำารชน เมื่อนั้นความ
 บอดมิดย่อมมี” ดังนี้.

ด้วยประการฉะนี้ พระผู้มีพระภาค
 ได้ตรัสเฉพาะตัณหานั้นแหละ ด้วยความ
 เป็นธรรมชาติมีตมน และด้วยความเป็น

^๑ พ. อ. ๒๕/๒๐๐, เปฏโกปเทส (ภูมิพโลกิย) ๓๐, ๕๐.

^๒ โป. ชาลปจฺฉนฺนา.

^๓ โป. ปมตฺตา พฺนุชฺชา, ปมตฺตพฺนุชฺชา.

^๔ โป. ม. พฺนุชฺชา.

ฉทนฉาทิตาติ. ยญจาห รตโต อตถัง
 น ชานาติ, รตโต ฐมมံ น ปสฺสตีติ,
 อิเมหิ ปเทหิ ปริยญฺจาเนหิ สาเยว
 ตณฺหา อภิลปิตา. ยํ อนุชการํ, อัย
 ทุกฺขสมุทโย, ยา จ ตณฺหา
 โปโนพฺภาวิกา, ยญจาห กามาติ อิเม
 กิเลสกาма. ยญจาห ชาลสญฺจนฺนาติ
 เตสํ เยว กามานํ ปโยเคน ปริยญฺจानํ
 ทสฺเสติ, ตสฺมา กิเลสวเสน จ
 ปริยญฺจानวเสน จ ตณฺหาพนฺธนํ วุตฺตํ.
 เย เอทิสิกา, เต ชรามรณํ อนฺเวณฺติ,
 อัย ภควตา ยถานิกฺขิตตคาถาพเลน
 ทสฺสิตา ชรามรณมฺนฺเวณฺตีติ.

ธรรมชาติปกคลุมไว้ ซึ่งพระองค์ได้ตรัส
 ไว้ว่า หมู่สัตว์มีจิตมเพราะกาม ถูก
 ตาข่ายปกคลุมไว้ ถูกเรื่องมุงคือตัณหา
 ปิดไว้. และได้ตรัสไว้ว่า ผู้กำหนด
 ย่อมไม่รู้orro ผู้กำหนดย่อมไม่เห็นธรรม
 ดังนี้, พระผู้มีพระภาคตรัสเฉพาะตัณหา
 นั้นแหละ ด้วยบทเหล่านี้ ซึ่งแสดง
 ปริยญฺจานกิเลส. ความมีจิตมใด นี้ชื่อว่า
 ทุกฺขสมุทฺย และตัณหาใจที่ทำให้เกิด
 ภพใหม่ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า
 กามทั้งหลาย กามทั้งหลายเหล่านี้ ชื่อว่า
 กิเลสกาма. ที่ตรัสไว้ว่า ถูกตัณหา
 ดุจตาข่ายปกคลุมไว้ พระผู้มีพระภาค
 ทรงแสดงกิเลสเครื่องกั้มรุม ด้วยการ
 ประกอบของกามเหล่านั้นแหละ, เพราะ
 เหตุนั้น จึงได้ตรัสเครื่องผูกคือตัณหา
 ด้วยอำนาจแห่งกิเลส และด้วยอำนาจ
 แห่งความกั้มรุม. บุคคลเหล่าใดที่เป็น
 เช่นนี้, บุคคลเหล่านั้นย่อมไปตามชรา
 และมรณะ, ความเป็นไปตามชราและ
 มรณะนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
 ด้วยกำลังแห่งพระคาถาตามที่ทรงยกขึ้น
 ตั้งไว้ว่า ย่อมเป็นไปตามชราและมรณะ
 ดังนี้.

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ยสฺส ปปญฺจา จิตฺติ จ นตฺถิ
 สนฺธานํ^๑ ปลิฆณฺจ^๒ วิตฺตวตฺโต
 ตํ นิตฺตณฺหํ มุนี จรณฺตํ
 น วิชานาติ สเทวโกปิ โลโก”ติ.

ปปญจา นาม ตณฺหาทิกฺกุจฺจิมานา
 ตททิสฺสขตา จ สฺสขารรา. จิตฺติ นาม
 อนุสยา. สนฺธานํ นาม ตณฺหา
 ปรียฺกฺกานํ, ยานิ ฉตฺตีสตณฺหา
 ชาลินียา วิจฺริตานิ. ปลิฆณ นาม
 โมโห. เย จ ปปญฺจา สฺสขารรา ยา
 จ จิตฺติ ยํ สนฺธานณฺจ ยํ ปลิฆณฺจ
 โย เอตํ สพฺพํ สมตฺติกฺกนฺโต, อโย
 วุจฺจติ นิตฺตณฺห อิติ.

๒๘. ตตฺถ ปรียฺกฺกานสฺสขารรา
 ทิกฺกุจฺจมฺมเวทนียา วา อุปฺปชฺชเวทนียา
 วา อปราปรียเวทนียา วา, เอวํ
 ตณฺหา ติวริํ ผลํ เทติ ทิกฺกุเจ วา

พระคาถาคความว่า

“ผู้ใด ไม่มีกิเลสทำให้เนิ่นช้า และ
 กิเลสเป็นเหตุยังอยู่ ผู้นั้นล่วงพ้นโศ
 และลิมสลักเสียได้ โลกแม้พร้อมทั้ง
 เทวดา ย่อมไม่รู้แจ้งผู้นั้น ผู้ไม่มี
 ตัณหาเป็นมุนีเที่ยวไปอยู่” ดังนี้.

ตัณหาทิจฺจิมานะ และสฺสขารที่
 ตัณหาทิจฺจิมานะนั้น ประดุจเงา ชื่อว่า
 กิเลสทำให้เนิ่นช้า. อนุสย ชื่อว่า กิเลส
 เป็นเหตุยังอยู่. เครื่องกลุ้มรุมแห่งตัณหา
 ซึ่งตัณหา ๓๖ อย่างนั้น อันมีข่าย
 ท่องเที่ยวไปอยู่ ชื่อว่า โศ. โมหะ ชื่อว่า
 ลิมสลัก. ผู้ใดก้าวล่วงกิเลสทำให้เนิ่นช้า
 สฺสขารกิเลสเป็นเหตุยังอยู่ โศ และ
 ลิมสลักทั้งหมดนี้ใด ผู้นี้ท่านเรียกว่า ผู้ไม่มี
 ตัณหาดังนี้.

๒๘. บรรดาธรรมเหล่านั้น ตัณหา
 วิจฺริตเครื่องกลุ้มรุมและสฺสขารเป็นทิจฺจิม-
 ธรรมเวทนียบ้าง เป็นอุปฺปชฺชเวทนียบ้าง
 เป็นอปราปรียเวทนียบ้าง, ตัณหากิ

^๑ ฉ. สนฺธานํ.

^๒ ส. ปลิฆณฺจ, ขุ. อ. ๒๕/๒๐๒ องฺก ปสฺสิตทพฺ.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงค์รัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ธมฺเม อุปฺปชฺเช วา อปฺเร วา
 ปฺริยาเย, เอวํ ภควา อาท “ยํ
 โลกํปกตํ กมฺมํ กโรติ กาเยน วา
 วาจา ย วา มนสา วา, ตสฺส
 วิปากํ อนุโมติ ทิฏฺฐเจ วา ธมฺเม
 อุปฺปชฺเช วา อปฺเร วา ปฺริยาเย”ติ.
 อิทํ ภควโต ปุพฺพปาปนํ ยุชฺชติ.
 ตตฺถ ปฺริยฺญฺจํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนียํ วา
 กมฺมํ อุปฺปชฺชเวทนียํ วา กมฺมํ
 อปฺราปฺริยาเยเวทนียํ^๑ วา กมฺมํ, เอวํ
 กมฺมํ ติธา วิปฺจฺจติ ทิฏฺฐเจ วา
 ธมฺเม อุปฺปชฺเช วา อปฺเร วา
 ปฺริยาเย. ยถาห :

“ยญฺเจ พาลो^๒ อิท
 ปาณาติปาตี โหติ ฯลฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิ
 โหติ, ตสฺส ทิฏฺฐเจ วา ธมฺเม วิปากํ
 ปฺริยฺสเวเทติ อุปฺปชฺเช วา อปฺเร วา

อย่างนี้ ย่อมให้ผล ๓ ประการ คือ ใน
 ทิฐธรรมบ้าง ในภพที่เกิดขึ้นบ้าง ใน
 ภพต่อ ๆ ไปบ้าง, พระผู้มีพระภาคจึง
 ตรัสอย่างนี้ว่า “บุคคลทำกรรมที่โลภะ
 ครอบงำอันใด ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจา
 ก็ดี ด้วยใจก็ดี เขาย่อมเสวยวิบากของ
 กรรมนั้นในทิฐธรรมบ้าง ในภพที่เกิดขึ้น
 บ้าง ในภพต่อ ๆ ไปบ้าง”. คำที่ว่านี้
 ย่อมควรกับคำข้างหน้าและข้างหลังของ
 พระผู้มีพระภาค. บรรดากรรมเหล่านั้น
 ตัณหาวิจริตเครื่องกัณฐกรรม เป็นทิฐธรรม-
 เวทนียกรรมบ้าง อุปปัชชเวทนียกรรม
 บ้าง อปฺราปฺริยเวทนียกรรมบ้าง กรรม
 ย่อมให้ผล ๓ ประการอย่างนี้ คือ
 ในทิฐธรรมบ้าง ในภพที่เกิดขึ้นบ้าง
 ในภพต่อ ๆ ไปบ้าง. ดังที่ตรัสไว้ว่า

“หากว่า ข้อที่คนพาลในโลกนี้เป็นผู้
 ทำปาณาติบาต ฯลฯ เป็นมิจฉาทิฐิ เขา
 ย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้น ในทิฐภพ
 บ้าง ในภพที่เกิดขึ้นบ้าง ในภพต่อ ๆ ไป

^๑ ส. อปฺราปฺริยเวทนียํ.

^๒ โป. อํ ปาปกมฺมญฺจ พาลो...

ปริยาเย”ติ.^๑ อิทั ภควโต ปุพฺพปาปเรน
 ยุชฺชติ. ตตฺถ ปริยฺภูจฺฉานํ ปฏฺิสงฺขาน-
 พฺเลน ปหาตพฺพํ, สงฺขารา
 ทสฺสนพฺเลน, ฉตฺตีส ตณฺหาวิจฺริตานิ^๒
 ภาวนาพฺเลน ปหาตพฺพานิติ เอวํ
 ตณฺหาปี ติธา ปหฺียติ. ยา
 นิตฺตณฺหาตา^๓ อัยํ สอฺปาทิสฺเสสา
 นิพฺพานธาตฺ. เกทา กายสฺส อัยํ
 อนุปาทิสฺเสสา นิพฺพานธาตฺ.

บ้าง” ดังนี้. คำที่ว่านี้ย่อมควรกับคำ
 ข้างหน้าและข้างหลังของพระผู้มีพระภาค.
 บรรดาธรรมเหล่านั้น ตัณหาวิจริตเครื่อง
 กลุ้มรุม ฟังละได้ด้วยกำลังแห่งการ
 พิจารณา, สังขาร ฟังละได้ด้วยกำลัง
 แห่งทัสสนะ, ตัณหาวิจริต ๓๖ ฟังละได้
 ด้วยกำลังแห่งภาวนา, แม้ตัณหาก็ยอม
 ละได้ด้วย ๓ ประการ ด้วยประการ
 ดังกล่าวมานี้. ความไม่มีตัณหาใด นี้
 ชื่อว่า สอฺปาทิสฺสนิพฺพานธาตฺ. ต่อจาก
 กายแตกไป นี้ชื่อว่า อนุปาทิสฺส-
 นิพฺพานธาตฺ.

ปปญฺเจ นาม วุจฺจติ อนุพฺนฺโร.
 ยญฺจาห ภควา “ปปญฺเจติ อตีตา-
 นาคตปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุวิญญฺเอยํ รูปํ
 อารพฺภา”ติ. ยญฺจาห ภควา “อตีเต
 ราช รูปํ อนเปกฺโข โหหิ, อนาคตํ
 รูปํ มา อภินนฺทิ, ปจฺจุปฺปนฺนสฺส
 รูปสฺส นิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย
 (๔) ปฏฺินิสฺสคฺกาย ปฏฺิปชฺชา”ติ.

ความติดตามไป เรียกว่า ธรรมที่
 ทำให้เนิ่นช้า. ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้
 ว่า “ธรรมที่บุคคลปรารถนาที่ฟังรู้ด้วย
 จักขุ เป็น อดีต อนาคต และปัจจุบัน
 ย่อมทำให้เนิ่นช้า” ดังนี้. และที่ตรัสไว้ว่า
 “ดูกรราชา เธอจงเป็นผู้ไม่ไยดีในรูป
 ที่เป็นอดีต เธออย่ายินดีในรูปที่เป็น
 อนาคต. จงปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อ

^๑ ม. อ. ๑๔/๓๕๗.

^๒ ไป. ตณฺหาวิปริตานิ.

^๓ ไป. นิตฺตณฺหาตา.

^๔ เอกถนฺตเร () จากายาติ ปาโง ทิสฺสติ.

คุณพงษ์เพ็ญ คำรังรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิทํ ภควโต ปุพฺพปาปเรน ยุชฺชติ. โย
 จาปิ ปปญฺโจ เย จ สงฺขารา
 ยา จ อตีตानาคตปจฺจุปฺปนฺนสฺส
 อภินนฺทนา, อิทํ เอกตฺถํ. อปิ จ
 อญฺญมญฺเวยหิ ปเทหิ อญฺญมญฺเวยหิ
 อกฺขเรหิ อญฺญมญฺเวยหิ พฺยญฺชนเนหิ
 อปริมาณา ฌมฺมเทสนา วุตฺตา
 ภควตา. เอวํ สุตฺเตน สุตฺตํ
 สํสฺนฺทยิตฺวา ปุพฺพปาปเรน สทฺธิ
 โยชยิตฺวา สุตฺตํ นิทฺทิกฺกัฏฺฐํ^๑ ภวติ.

โส จายํ^๒ ปุพฺพปาปโร สนฺธิ
 จตฺตฺพิโร อตฺถสฺนฺธิ พฺยญฺชนสนฺธิ
 เทสนาสนฺธิ นิทฺเทสสนฺธิติ.

ความคล้ายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อ
 ความสลесคืน รูปที่เป็นปัจจุบัน” ดังนี้.

คำที่ว่านี้ ย่อมควรกับคำข้างหน้าและ
 ข้างหลังของพระผู้มีพระภาค. ธรรมที่ทำให้
 ให้เห็นชัดอันใด สังขารเหล่าใด และ
 ความยินดียิ่งอารมณ์ที่เป็นอดีต อนาคต
 และปัจจุบันอันใด นี้ มีอรรถเป็นอย่าง-
 เดียวกัน. อีกประการหนึ่งพระธรรม-
 เทศนาอันหาประมาณมิได้ พระผู้มี
 พระภาคตรัสด้วยบทของกันและกัน ด้วย
 อักษรของกันและกัน ด้วยพยัญชนะ
 ของกันและกัน. ท่านเทียบเคียงสุดตะ
 (พระพุทธรวจนะ) ด้วยสุดตะ (พระพุทธร-
 วจนะ) อย่างนี้ แล้วประกอบกับคำ
 ข้างหน้าข้างหลังย่อมเป็นอันแสดงไขสุดตะ
 (พระพุทธรวจนะ) แล้ว.

ก็ปุพฺพปาปฺรสนฺธิ(เชื่อมต่อข้างหน้า
 ข้างหลัง) นี้ นั้นมี ๔ อย่าง คือ
 อรรถสนฺธิ(เชื่อมต่อความ) ๑ พยัญชนะ-
 สนฺธิ (เชื่อมต่อพยัญชนะ) ๑ เทสนาสนฺธิ

^๑ ไป. นิฏฺฐ.

^๒ ส. ส จายํ, ไป. ไสย...

(เชื่อมต่อการแสดง) ๑ นิตเทศสนธิ
(เชื่อมต่อการขยายความ) ๑.

ตตถ อตถสนธิ จปปทานิ
สงกาสนา ปกาสนา วิวรรณ วิภชนา
อุตตทานิกมมตา ปณตตติติ.

บรรดาปุพพาปรสนธิ ๔ อย่างนั้น
อรรถสนธิ (เชื่อมต่อความ) ได้แก่บททั้ง ๖
คือ สังกาสนา การกล่าว ๑ ปกาสนา
การประกาศ ๑ วิวรรณ การเปิดเผย ๑
วิภชนา การจำแนก ๑ อุตตทานิกมมตา
การทำให้ปรากฏ ๑ บัญญัติ การให้รู้
โดยพิสดาร ๑.

พยณชนสนธิ จปปทานิ อกขร
ปท พยณชน อากาโร นิริตติ
นิตเทศติ.

พยัญชนสนธิ (เชื่อมต่อพยัญชนะ)
ได้แก่ บททั้ง ๖ คือ อักขระ (อักษร) ๑
ปทะ (บท) ๑ พยัญชนะ ๑ อากาโร
(อาการ) ๑ นิริตติ (บทวิเคราะห์) ๑
นิตเทศ (การขยายความ) ๑.

เทศนาสนธิ น จ ปจวี นิสฺสาย
ฌายติ ฌายี ฌายติ จ. น จ อาปี
นิสฺสาย ฌายติ ฌายี ฌายติ จ, น
จ เตชํ นิสฺสาย ฌายติ ฌายี
ฌายติ จ, น จ วายุํ นิสฺสาย ฌายติ
ฌายี ฌายติ จ ๗เปฯ น จ
อากาसानญจายตํ นิสฺสาย... น จ
วิญญานญจายตํ นิสฺสาย... น จ

เทศนาสนธิ (เชื่อมต่อการแสดง)
ตัวอย่างเช่น :
ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยดินเพ่งฌาน ก็ย่อม
เพ่งฌานได้. ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยน้ำ
เพ่งฌาน ก็ย่อมเพ่งได้, ผู้ได้ฌานมิใช่
อาศัยไฟเพ่งฌาน ก็ย่อมเพ่งฌานได้,
ผู้ได้ฌาน มิใช่อาศัยลมเพ่งฌาน ก็ย่อม
เพ่งฌานได้, ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยอากาศ

คุณพงษ์เพ็ญ ดำรงรัตน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อากิญจัญญายตนํ นิสฺสาย... น จ
 เหนวสญฺญานาสญฺญายตนํ นิสฺสาย... น
 จ อิมํ โลกํ นิสฺสาย... น จ ปรโลกํ
 นิสฺสาย ฌายติ ฌายี ฌายติ จ.
 ยมิตํ อุกฺขมฺนุตเรน ทิฏฺฐํ สุตํ มุตํ
 วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ วิตกฺกิตํ
 วิจาริตํ มนฺसानุจฺินุตฺตํ, ตมฺปิ นิสฺสาย
 น ฌายติ ฌายี ฌายติ จ. อัย
 สเทวเก โลกเก สมารเก สพฺรหฺมเก
 สสฺสมณพฺรหฺมณียา ปชาย สเทว-
 มนุสฺสาย อนิสฺสิตฺเตน จิตฺเตน น
 ฌายติ ฌายนฺโต.

สานัญฺจายตนะเพงฺฆาน กิโยมเพงฺฆาน
 ใต้, ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยวิญญูญานัญฺจาย-
 ตนะเพงฺฆาน กิโยมเพงฺฆานใต้, ผู้ได้
 ฌานมิใช่อาศัยอากิญจัญญายตนะเพงฺ
 ฆาน กิโยมเพงฺฆานใต้, ผู้ได้ฌานมิใช่
 อาศัยเนวสญฺญานาสญฺญายตนะเพงฺฆาน
 กิโยมเพงฺฆานใต้, ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยโลก
 นี้เพงฺฆาน กิโยมเพงฺฆานใต้, ผู้ได้ฌาน
 มิใช่อาศัยโลกหน้าเพงฺฆาน กิโยมเพง
 ฆานใต้. ผู้ได้ฌานมิใช่อาศัยอายตนะที่
 ได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้ ที่ถึงแล้ว
 ที่แสวงหาแล้ว ที่ตรึกแล้ว ที่ตรองแล้ว
 ที่ตามคิดแล้วด้วยใจ โดยระหว่างโลก
 ทั้ง๒ นั้นนั้น เพงฺฆานก็เพงฺฆานได้. ท่าน
 ผู้นี้มีจิตที่ค้นหาและทริฐิไม่ได้อาศัย เพง
 ฆานอยู่ ไคร ๆ ในโลกพร้อมทั้งเทวดา
 พร้อมทั้งมาร พร้อมทั้งพรหม ในหมู่สัตว์
 พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้ง
 เทวดาและมนุษย์ย่อมไม่รู้.

ยถา มารो पापिमा कोचिक्ख
 गुलपुत्तसु^๑ विद्वान् समन्वसन्तो न
 चानाति न पस्सति. सो हि

เหมือนอย่างมารผู้มีบาป เมื่อ
 แสวงหาวิญญูญานของกุลบุตร ชื่อว่า
 โคธิกะ ย่อมไม่รู้ ย่อมไม่เห็น. เพราะ

^๑ ส. ส. ๑๕/๑๗๗.

คุณพงษ์เพ็ญ ค่างรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิสฺสิตจิตฺตา สํสาร์ปฺวตฺติยา
 นิทฺทิสิตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา สํสาร์-
 นีวตฺติยา นิทฺทิสิตพฺพา.

บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 ขยายความด้วยความเป็นไปแห่งสงสาร
 บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึง
 ขยายความด้วยการหยุดสงสาร.

นิสฺสิตจิตฺตา ตณฺหาเย จ อวิชฺชายเย จ
 นิทฺทิสิตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา สมณเณ
 จ วิปสฺสนายเย จ นิทฺทิสิตพฺพา.

บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 ขยายความด้วยตันทหาและอวิชชา, บุคคล
 ผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึงขยาย
 ความด้วยสมณะและวิปัสสนา.

นิสฺสิตจิตฺตา อหิริเกณเย จ อนนฺตตฺตฺเปเน
 จ นิทฺทิสิตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา หิริยา
 จ โอตตฺตฺเปเน จ นิทฺทิสิตพฺพา.

บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 ขยายความด้วยอหิริกะและอนนตตฺตฺปะ,
 บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึง
 ขยายความด้วยหิริและโอตตฺตฺปะ.

นิสฺสิตจิตฺตา อสตียาเย จ อสมฺปชฺฌณเณ
 จ นิทฺทิสิตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา สตียา
 จ สมปชฺฌณเณ จ นิทฺทิสิตพฺพา.

บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 ขยายความด้วยอสติและอสมฺปชฺฌณเณ,
 บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึง
 ขยายความด้วยสติและสมฺปชฺฌณเณ.

นิสฺสิตจิตฺตา อโยนียาเย จ อโยนิโส-
 มนสิกาเรณเย จ นิทฺทิสิตพฺพา,
 อนิสฺสิตจิตฺตา โยนียาเย จ โยนิโส-
 มนสิกาเรณเย จ นิทฺทิสิตพฺพา.

บุคคลผู้มีจิตอันตันทหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 ขยายความด้วยความไม่มีปัญญา อัน
 แยกกายและอโยนิโสมนสิการ, บุคคลผู้มี
 จิตอันตันทหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึงขยาย-
 ความด้วยความมีปัญญาอันแยกกายและ
 ด้วยโยนิโสมนสิการ.

คุณพงษ์เพ็ญ คํารงรัตน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิสฺสิตจิตฺตา โภสชฺเชน จ โทวจสฺเสน บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 จ นินฺทิตฺตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา ขยายความด้วยความเกียจคร้านและความ
 วัริยารมฺเณน จ โสวจสฺเสน จ เป็นคนว่ายาก, บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหา
 นินฺทิตฺตพฺพา. และทิจฺฐิไม่อาศัย พึงขยายความด้วยการ
 ปรารภความเพียรและความเป็นผู้ว่าง่าย.

นิสฺสิตจิตฺตา อสฺสทฺธิเยน จ ปมาเทน บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 จ นินฺทิตฺตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา สทฺธาย ขยายความด้วยความไม่เชื่อ และความ
 จ อปฺปมาเทน จ นินฺทิตฺตพฺพา. ประมาท, บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิ
 ไม่อาศัย พึงขยายความด้วยศรัทธาและ
 ความไม่ประมาท.

นิสฺสิตจิตฺตา อสทฺธมฺมสฺสวเนน จ บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 อสํวารเณน จ นินฺทิตฺตพฺพา, ขยายความด้วยการไม่ฟังพระสัทธรรม
 อนิสฺสิตจิตฺตา สทฺธมฺมสฺสวเนน จ และความไม่สังวร, บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหา
 สํวารเณน จ นินฺทิตฺตพฺพา. และทิจฺฐิไม่อาศัย พึงขยายความด้วยการ
 ฟังพระสัทธรรมและความสังวร.

นิสฺสิตจิตฺตา อภิขุฌาย จ พฺยาปาเทน บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 จ นินฺทิตฺตพฺพา, อนิสฺสิตจิตฺตา ขยายความด้วยอภิขุฌายและพยาบาท,
 อนภิขุฌาย จ อพฺยาปาเทน จ บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิไม่อาศัย พึง
 นินฺทิตฺตพฺพา. ขยายความด้วยอนภิขุฌายและอพยาบาท.

นิสฺสิตจิตฺตา นีวรณฺเห จ บุคคลผู้มีจิตอันตั้งมั่นหาและทิจฺฐิอาศัย พึง
 สณฺโณชนิเยหิ จ นินฺทิตฺตพฺพา, ขยายความด้วยนិ वर्ณ และธรรมเป็น
 อนิสฺสิตจิตฺตา ราควีรกาย จ ที่ตั้งแห่งสังโยชน์ทั้งหลาย, บุคคลผู้มีจิต

คุณพจน์เพ็ญ ดำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เจโตวิมุตติยา	อวิชชาวิรากาย	จ	อันตัณหาและทิจิไม่อาศัย	พึงขยายความ
ปญญาวิมุตติยา	นิททิสิตพพา.		ด้วยเจโตวิมุตติ	อันเป็นเหตุคลายราคะ
			และปัญญาวิมุตติ	อันเป็นเหตุคลายอวิชา.
นิสสิตจิตตา	อุจเจททิจิญา	จ	บุคคลผู้มีจิตอันตัณหาและทิจิอาศัย	พึง
สสสทิจิญา	จ นิททิสิตพพา,		ขยายความด้วยอุจเจททิจิและสสสทิจิ,	
อนิสสิตจิตตา	สอุปาทิสเสสาย	จ	บุคคลผู้มีจิตอันตัณหาและทิจิไม่อาศัย	
อนุปาทิสเสสาย	จ นิพพานธาตยา		พึงขยายความด้วยสอุปาทิสเสนิพพานธาต	
นิททิสิตพพา.			และอนุปาทิสเสนิพพานธาต.	
อัย นิทเทศสนธิ.	เตนาห อายสุมา		นี้เป็นนิทเทศสนธิ	(เชื่อมต่อการ
มหากจายโน	“เนรุตตมธิปโปโย”ติ.		ขยายความ).	ด้วยเหตุ นั้น ท่านพระ-
			มหากจายนะ จึงกล่าวว่า	“คาถาว่า
			เนรุตตมธิปโปโย	แปลว่า
			นิรุตติ	(วิเคราะห์บท) อธิบาย(ความประสงค์)”
			ดังนี้.	
นียุตโต	จตุพฺยุโห	หาโร.	จตุพฺยุหาระได้ขยายความประกอบแล้ว.	

คุณพงษ์เพ็ญ คำรงรัตน์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา